

deKanttekening

DECEMBER 2023 | DEKANTTEKENING.NL | PRIJS €5,99

Vrij, moedig & inclusief

Politieke aardverschuiving, PVV de grootste. Wat nu?

*Onze columnisten en redacteurs
over de verkiezingen*

Mehmet Cerit
Winst PVV luidt nieuwe fase in

Thomas von der Dunk
De VVD oogst nu wat zij heeft gezaaid

Hizir Cengiz
Geert Wilders boezemt mij angst in

Gert Jan Geling
Ruk naar rechts? Naar links zul je bedoelen

Chris Aalberts
Kijk naar het personeel van Wilders en
je weet de afloop

Leven we in een racistisch land?
Dit vindt ons panel

Inhoudsopgave

de Kanttekening MAGAZINE

COLOFON

December 2023
Jaargang 6 - nr. 70

UITGEVER
De Kanttekening B.V.

HOOFDREDACTEUR
Mehmet Cerit

EINDREDACTEUR
Mariska Jansen, Ewoud Butter,
Tayfun Balcik en Ewout Klei
(magazine)

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE
Ewoud Butter, Ewout Klei,
Tayfun Balcik, Tineke Bennema,
Anne-Rose Hermer, Thomas von der
Dunk, Hizir Cengiz, Chris Aalberts,
Mariska Jansen, Mehmet Cerit,
Gert Jan Geling, Frédérique Sursock,
Lody van de Kamp, Yavuz Baydar,
Joost Jongerden, Ahlam Benali

BEELD COVER
Verkiezingsposters Tweede
Kamerverkiezing 22 november 2023
(beeld Prodemos lesmateriaal)

CONTACT / INFORMATIE
010-2013740
info@dekanttekening.nl
www.dekanttekening.nl

Vrij, moedig & inclusief

De uitgave van dit blad wordt
mede mogelijk gemaakt door:

Derman Projects B.V.

6

Onze columnisten over de verkiezingsuitslag

● OP DE COVER

10

Peiling: meerderheid Turkse en Marokkaanse Nederlanders stemt op Denk

● SAMENLEVING

● OP DE COVER

06 De VVD oogst nu wat zij heeft
gezaaid - Thomas von der Dunk

07 Geert Wilders boezemt mij angst in
- Hizir Cengiz

08 Ruk naar rechts? Naar links zul je
bedoelen - Gert Jan Geling

09 Kijk naar het personeel van Wilders
en je weet de afloop - Chris Aalberts

● SAMENLEVING

10 Peiling: meerderheid Turkse en
Marokkaanse Nederlanders stemt
op Denk

12 Joodse academici spreken zich
uit: 'Not in my name'

13 Wat wordt de volgende stap van
de Turkse oppositie? -
Yavuz Baydar

14 Leven we in een racistisch land?
Dit vindt ons panel

16 Fonda Sahla's missie: Gratis
kinderopvang en toegankelijke
zorg voor iedereen

19 Hoe het Israëldiscours in
Nederland veranderde -
Tineke Bennema

12

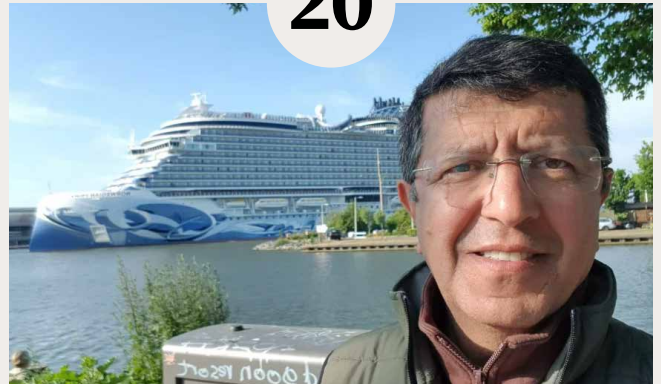
Joodse academici spreken zich uit: 'Not in my name'

● **SAMENLEVING**

'Laat hoogopgeleide asielzoeker geen schoonmaker worden'

● **NIEUW IN NEDERLAND**

20

32

Ewald Engelen over klasseverraad en moreel exhibitionisme in de politiek

● **INTERVIEW**

● **NIEUW IN NEDERLAND**

- 20 'Laat hoogopgeleide asielzoeker geen schoonmaker worden'
- 22 'Ik heb geen zorgeloze jeugd gehad'
- 24 Taalonderwijs voor inburgeraar niet eenvoudig

● **COLUMN**

- 26 Een diepe zucht - Lody van de Kamp
- 27 Het leven gaat door - Tayfun Balcik

● **WERELD**

- 28 Waarom Duitsland worstelt met kritiek op Israël
- 30 Ewald Engelen over klasseverraad en moreel exhibitionisme in de politiek

● **OPINIE**

- 34 'Palestijnse slachtoffers krijgen geen gezicht'

● **INTERVIEW**

- 36 'Het wantrouwen jegens moslims is overheidsbeleid geworden'

● **KUNST & CULTUUR**

- 40 'Een tunnel naar Jan Pieterszoon Coen noemen is gek'
- 42 Beraber: verhuizing van een Rotterdamse tiener naar Istanbul
- 44 Dit zijn de Palestijnse films die je gezien moet hebben
- 45 'Ik wil mijn dochters blik verruimen'

● **ZINGEVING**

- 46 'De Koran nodigt joden en christenen uit tot vreedzaam samenleven'

In het kort.

Onderzoek: institutioneel racisme komt ook bij gemeente voor

BEELD: PIXABAY

Uit onderzoek van het Kennisplatform Inclusief Samenleven blijkt dat bij zes Nederlandse gemeenten 'processen van institutioneel racisme' spelen en dat de ontkenning daarvan hardnekkig is bij witte leidinggevenden.

Een Nederlandse man heeft een positie bij ons gekregen hier. Zonder dat er een vacature was vrijgekomen. Wij

[mensen van kleur en/of met een migratieachtergrond] hebben weer niet de kans gekregen om hierop te solliciteren', zegt een van de respondenten van kleur in het onderzoeksrapport.

Het is een van de vele voorbeelden en citaten die in het onderzoek zijn opgenomen, en die blijk geven van 'oneerlijke processen' tegenover Nederlanders met een migratieachtergrond.

'Je merkt ook heel vaak', staat er vervolgens, 'als er vacatures worden uitgezet, dan is het een formaliteit. Intern hebben ze dan al besloten wie het gaat worden. Wij [mensen van kleur en/of met een migratieachtergrond] krijgen niet de kans om te solliciteren. Ze hebben die persoon al aangewezen.'

In totaal zijn voor het onderzoek 51 respondenten gesproken. Van deze ambtenaren hebben 30 een migratieachtergrond buiten Europa. De overige 21 zijn leidinggevenden, 'overwegend witte mensen'.

Leidinggevenden blijken het bestaan van racisme in hun organisatie vaak niet op te merken. ●

Religieuze leiders schrijven open brief aan Wilders

Zes religieuze leiders hebben Geert Wilders een open brief geschreven. Ze zijn bang dat veel mensen zich in Nederland niet meer welkom voelen, nu de PVV met 37 zetels de verkiezingen heeft gewonnen.

De zes feliciteren Wilders met zijn verkiezingsoverwinning, maar zijn niet blij met de uitlatingen die hij in het verleden heeft gedaan: 'woorden doen ertoe', schrijven ze. Veel islamitische Nederlanders hebben nu Wilders gewonnen heeft het gevoel dat ze onder druk staan en zijn bang dat ze niet meer welkom zijn in dit land. 'Omdat een geloofsgroep zich jarenlang tot tweederangsburgers voelt gemaakt. Omdat alles waar zij in geloven, hoop uit halen, liefde uit putten en een leidraad uit halen, verboden zou moeten worden.' Wel zijn de zes blij dat de PVV-leider heeft uitgesproken dat hij, als hij premier wordt, de premier van alle Nederlanders wil zijn. 'Ongeacht hun geloof, sekse of kleur.' Daar willen de zes Wilders aan houden. 'Het is van groot maatschappelijk belang dat genoemde angsten worden weggenomen, dat we elkaar waardigheid bewaken en samen werken aan een harmonieuze samenleving. Een samenleving die open en verdraagzaam is, niet alleen vanuit het eigenbelang maar juist vanuit het gezamenlijk belang.' Dat vergt volgens de zes inzet en inspanning. Ze eindigen met een citaat van Vaclav Havel, de beroemde Tsjechische schrijver en latere president: 'Hoop is ergens voor werken, omdat het goed is.'

BEELD: A.I./DE KANTTEKENING

De zes willen graag op korte termijn met Wilders in gesprek, 'om invulling en gestalte te geven aan uw belofte om er te zijn voor elke Nederlander, ongeacht hun geloof, sekse of kleur.'

De brief is ondertekend door Muhsin Köktas, voorzitter Contactorgaan Moslims en Overheid, Rabbijn Awraham Soetendorp, jongerenimam Shamier Madhar, Geert van Dartel en Christien Crouwel van de Raad van Kerken in Nederland, pastoor Ad van der Helm van Stichting Prinsjesdagviering en Bikram Lalbahadoersing, voorzitter In Vrijheid Verbonden. ●

Amazigh-nieuwjaar wordt nationale feestdag Marokko

De Marokkaanse regering heeft besloten dat het Amazigh-nieuwjaar een nationale feestdag wordt. Dit bericht *Morocco World News*.

Volgens regeringswoordvoerder Mustapha Baitas is het regeringsbesluit een reactie op de richtlijnen die koning Mohammed VI eerder dit jaar uitvaardigde.

Het besluit om het Amazigh Nieuwjaar als nationale feestdag te erkennen weerspiegelt de 'toewijding van de koning aan de Amazigh-taal, een fundamenteel onderdeel van de authentieke identiteit van Marokko en een gedeeld bezit voor alle Marokkanen', zo luidt een officiële verklaring van het koninklijk hof.

Het Amazigh-nieuwjaar, dat op 14 januari valt, wordt een betaalde vakantiedag in verschillende sectoren, zoals de industriële sector, de landbouw en de bosbouw. Mensen krijgen betaald verlof op deze dag.

In totaal zijn er 14 betaalde vakantiedagen in Marokko. ●

AMAZIGH VROUW. (BEELD: PIXABAY)

Winst PVV luidt nieuwe fase in

MEHMET CERIT

Hoofdredeacteur / Directeur.

Verkiezingswinnaar en PVV-leider Geert Wilders zegt dat hij een premier voor iedereen wil zijn. Tijdens de campagne en daarna gaf hij meermaals aan dat hij zijn ongrondwettelijke standpunten in de ijskast zet. Toch maken talloze Nederlanders zich grote zorgen. Ze vragen zich af of ze wel toekomst hebben in een land dat wordt geregeerd door de PVV. Een partij die niet alleen een Nexit bepleit en klimaatmaatregelen onzin vindt, maar vooral jarenlang ageert tegen de islam en tegen mensen met een niet-westerse achtergrond. Het doet pijn dat zoveel Nederlanders PVV stemden. Staan zoveel Nederlanders achter het islamofobe programma van PVV? Wat vinden ze dan van mij?

Vooraf jonge mensen zijn bang. Mijn 13-jarige dochter vroeg mij op de verkiezingsavond of moslima's straks nog wel een hoofddoek mogen dragen. De dochter van een biculturele kennis, die met haar familie vijf jaar geleden uit Frankrijk naar hier is verhuisd, zei: 'Mischien moeten we weer naar Frankrijk gaan.'

Kleine terloopse zaken mischien, maar ze staan voor iets groter. Je hebt het gevoel niet welkom te zijn in het land waar je geboren en getogen bent. Ik ontvang veel e-mails en berichten van islamitische Nederlanders en statushouders die zich afvragen wat er nu gaat gebeuren. Ik vertel hen zonder te aarzelen en onvermoeid dat Nederland een democratische rechtsstaat is. Daarom hoeven zij zich geen zorgen te maken. Het is belangrijk dat deze moslims zich

'Wilders moet onze kinderen het vertrouwen geven dat ze ertoe doen'

blijven inzetten voor ons Nederland.

Tegelijkertijd gaan we met deze verkiezingsuitslag als Nederland een nieuwe fase in. Het lijkt erop dat niet alleen PVV-stemmers, maar ook stemmers op VVD, NSC, BBB, FvD, JA21 en SGP, geen moeite hebben met het antistaatsrechtelijke programma van de PVV, die minderheden uitsluit en discrimineert. Deze rechtse partijen hebben de meerderheid. Dat is voor veel mensen beangstigend. Het roept vragen op over hoe die volgende fase eruit zal zien.

Bij talkshows vroegen ze zich af wie toch al die PVV-stemmers zijn. Zijn er zoveel moslimhaters en racisten in Nederland? Gert Jan Geling schreef in zijn column dat het om proteststemmen gaat. Kwetsbare en boze mensen die zich door de politiek verraden voelen. Ergens is die woede begrijpelijk. Er zijn inderdaad te weinig woningen. De zorg is uitgekleed. De armoede neemt verder toe.

Volgens onze columnist Thomas van der Dunk ligt de schuld bij de VVD. Door het kabinet op onwaarheden over migratie te laten vallen en de PVV niet uit te sluiten heeft de VVD Wilders groot én salonfähig gemaakt. Dat veel media

riepen dat Wilders milder was geworden deed de rest.

Het is een slechte zaak dat de Nederlandse wet een ondemocratische partij met maar één lid toelaat in het politieke bestel. Dit staat in schril contrast met alle regelgeving waaraan ondernemingen en organisaties moeten voldoen willen ze zich inschrijven voor aanbestedingen van overheden. Blijkbaar kan anno 2023 in Nederland een ondemocratische organisatie van één man meedoen aan de verkiezingen, als grootste uit de bus komen en een democratisch land besturen.

Als Wilders een premier voor 'alle Nederlanders' wil zijn, zoals hij zegt, dan moet hij onze kinderen het vertrouwen geven dat ze ertoe doen, erbij horen. In een van zijn interviews zei hij dat de Nederlander weer op één moet komen te staan. Dan maak je eigenlijk al onderscheid tussen verschillende ingezetenen in het land. Staat die ander dan nu op nummer twee? Wie stond er dan al die tijd op één? Wilders moet aangeven wat hij met die zorgwekkende uitspraak bedoelt. Over welke Nederlanders heeft hij het? Kunnen zij ook Ali of Fatima heten? Premier Wilders moet zijn taalgebruik veranderen

en echt gaan verbinden, wil hij de premier van alle Nederlanders zijn.

22 november heeft ook laten zien dat GroenLinks-PvdA worstelt met biculturele Nederlanders, in het bijzonder met moslims. Kauthar Bouchallikht besloot voor de verkiezingen al om het bijltje erbij neer te gooien omdat zij zich niet meer herkende in de partijvisie over onvoorwaardelijke steun voor Israël. Het is Frans Timmermans niet gelukt om biculturele Nederlanders aan zijn partij te binden. Deze groep is volgens opiniepeiler Aziz el Kaddouri goed voor tien tot vijftien zetels. Het is frappant dat Wilders met linkse thema's zoals armoede, wonen en zorg de verkiezingen won en linkse partijen het nakijken hadden. 22 november betekent huiswerk voor links, leren van de fouten die in het verleden zijn gemaakt.

Toch ontwikkelt Nederland zich niet anders dan andere westerse landen. Rechtspopulisten zijn overal in opkomst: Italië, België, Frankrijk, Duitsland, Scandinavië, de Verenigde Staten. De kans is groot dat we straks overal extreemrechtse regeringen krijgen. De gure wind die er na corona en de oorlogen waait hebben inflatie en armoede tot gevolg. Extreemrechts profiteert hiervan.

Het is aan Wilders om het land economisch verstandig en met een hart voor alle Nederlanders te besturen. Ik ben benieuwd of hem dat lukt. Ik hoop oprecht dat hij in staat is een rechts kabinet te vormen. Dan kan hij namelijk laten zien hoe hij zijn beloftes waarmaakt. Maar eerst moet hij de VVD overtuigen om dit te helpen te realiseren. ●

**THOMAS
VON DER DUNK**

Publicist.
Cultuurhistoricus.

De VVD oogst nu wat zij heeft gezaaid

De verkiezingsuitslag is de uitkomst van het cynische nihilisme en machtsbeluste opportunisme van de VVD. Een partij zonder enige moraal en enige visie, die Nederland nu al dertien jaar lang opzadelt met een massaleugenaar als premier, die nooit voor ook maar één van zijn misstappen echt verantwoordelijkheid heeft genomen.

Cynisch nihilisme op de korte termijn: door het kabinet over een non-probleem te laten struikelen waarmee zij de onderbuik aan de borreltafel kon paaien, hoopte de VVD 'migratie' tot campagnethema te verheffen. Door meteen de deur naar Geert Wilders open te zetten dacht Dilan Yesilgöz hem tegen Frans Timmermans uit te kunnen spelen, en als ladder naar het Torentje te gebruiken.

Daarmee werd de PVV, door Rutte indertijd wegens onhandelbaarheid in de ban gedaan, weer door de VVD als politieke keuze gelegitimeerd. De draaideur ging pas weer dicht op het moment dat de PVV snel in de peilingen steeg, want het was de bedoeling dat Wilders Yesilgöz aan de macht zou helpen, niet omgekeerd.

Cynisch nihilisme op de middellange termijn: als geen andere partij laat de VVD haar standpunten

bepalen door de waan van de dag. Rutte veranderde over tal van thema's pas in het openbaar van mening als de meerderheid van de bevolking dat ook deed, en prees die eigen wendbaarheid als grote verdienste aan.

Daarbij moest het asielvraagstuk als electoraal verdienmodel dienen om de xenofobe burger te kietelen, zodat aan het veel urgentere vraagstuk van de arbeidsmigratie voorbij kon worden gegaan. Daarover werd gezwegen om het bedrijfsleven niet te ontrieven – een ondernemer in de Oost-Europese arbeiders-uitbuitersbranche behoort immers tot de belangrijke sponsors van de partij. Om dat probleem uit zicht te houden moest de nadruk op de vastlopende vluchtelingenopvang blijven liggen – die om die reden dan ook vooral niet moest worden verbeterd.

Cynisch nihilisme tenslotte ook op de lange termijn. Anders dan in geval van het CDA, dat er indertijd bijna aan onderdoor is gegaan, hebben er bij de VVD en haar achterban nooit veel bezwaren bestaan tegen samenwerking met een partij die de rechtstaat ondermijnt door discriminatie van religieuze minderheden te bepleiten.

Ook als de rechtsstaat niet zo dendenderend functioneert weet de gemiddelde VVD'er zich, dankzij geld en relaties, immers wel te redden. Dat anderen, die minder geluk

Het was de
bedoeling dat
Wilders Yesilgöz
aan de macht
zou helpen, niet
omgekeerd

in het leven hebben, daar wél op aangewezen zijn, interesseert hem geen biet.

Anders valt het ook niet te verklaren dat de VVD uitgerekend Henk Kamp, die als minister een ongekend spoor van vernieling door Nederland heeft getrokken, tot erelid heeft gemaakt – en dat dat in de partij tot geen enkel protest heeft geleid.

Henk Kamp: de man die in het gasschandaal, tegen alle ambtelijke adviezen en waarschuwingen van deskundigen in, gewoon de gasboringen liet doorgaan. De man die in het toeslagenschandaal, opnieuw alle ambtelijke adviezen en waarschuwingen van deskundigen in de wind slaande, tienduizenden burgers de vernieling in heeft gedraaid – en daarover nog geen enkele spijt heeft betuigd. Integendeel: de ongekend horkerige houding die hij tij-

dens de enquête-verhoren aan de dag legde was nog een trap in de maag na.

Het door Kamp gehanteerde 'argument' om onverbiddelijk streng te zijn – namelijk dat 'iedereen' op zijn water aanvoelde dat er van forse fraude sprake was, ook al bewezen zijn ambtenaren het tegendeel – is illustratief voor de losse omgang die de VVD onder Rutte met de feiten heeft ontwikkeld. Daarmee hengelend naar de instemming van de onderbuik van de PVV-kiezer, een onderbuik die amper van die van veel VVD-kiezers verschilt.

Kennis en wetenschap, daar komt dit op neer, zijn ook maar een mening. Niets mag namelijk ook het zelfzuchtige materialisme van de strontverwende hogere middenklasse een strobreed in de weg leggen. We zagen dat al jaren geleden, toen het VVD-Kamerlid René Leegte het KNMI in de ban wilde doen, omdat de klimaatvoorspellingen niet in de smaak van 'Henk en Ingrid' zouden vallen.

Dit vanwege de consequenties ervan, want 'we moeten wel gewoon kunnen blijven barbecuen', zoals Rutte het bestond om lang op verontrustende berichten over temperatuurstijging te reageren. Het is daarom te hopen dat de VVD zelf, nu zij door deze uitslag al behoorlijk is aangebrand, straks inderdaad volledig geroosterd wordt. •

HIZIR CENGİZ

Publicist.

Geert Wilders boezemt mij angst in

Juist Geert Wilders, de politicus die *de Nederlander* op de eerste plek wil, boezemt me angst in. En ik ben lang niet de enige. De een zijn angst onder zijn brood en hoop, blijkbaar.

Ik voelde me hier al een tweederangsburger en ongewenst. Er waren al veel momenten dat ik de mensen om me heen telde en dacht dat er minstens een op de tien PVV heeft gestemd en mensen als ik haat. Toen was Wilders niet eens de grootste. Vandaar dat het voor mij niet lijkt alsof we ons in een volkomen nieuw land begeven, zoals sommigen op sociale media schreven. De uitslag van de verkiezing is de conclusie van jarenlange *vreemdelingenhaat*. Niet veel nieuws dus; wel de werkelijkheid in het kwadraat.

Het gaat er niet om of nu bepaalde groepen daadwerkelijk het land uitgezet zullen worden, moskeeën worden gesloten, Korans verboden worden of dat vrouwen hun hoofddoek af moeten doen. Het feit dat de PVV, voor wie die de democratische rechtsstaat, dus bijvoorbeeld dat ook de grondrechten van minderheden beschermd worden en de opdracht dat eenieder gelijk is, niet het uitgangspunt en het fundament is, de meeste zetels heeft, is al beangstigend genoeg.

Het is vervreemdend dat een groot deel van een land, dat snakt

naar betrouwbare politici, kiest voor een wolf in schaapskleren, die ook nog eens eerlijk is over zijn aard.

Ja, Wilders zei dat hij het niet meer wilde hebben over het verbieden van Korans en het sluiten van moskeeën. Toch is hij er in zijn partijprogrammaatje kraakhelder over. En in de debatten op tv en in interviews zegt hij niet te zijn veranderd.

Wilders is niet milder geworden. Hij is niet bekeerd. Hij gelooft niet opeens in de democratische rechtsstaat. Hij heeft geen water bij het gif gedaan. Want anders zou dit wel blijken uit de standpunten in zijn programma. Anders had hij afstand genomen van die ideeën. Had hij excuses aangeboden en niet gesproken over 'Nederlanders' op de manier waarop hij het bedoelt.

Het is eenvoudig. Zoals Wilders zelf zegt: hij wil eindelijk, na 25 jaar, eens meeregeren en premier worden. Hij zet daarom zijn ideeën 'even in de ijskast', wat niets meer betekent dan dat hij er voorlopig over zwijgt. Wel heeft hij die ideeën gewoon nog en staan ze in zijn programma.

Een week voor de verkiezingen werd hem door *de Volkskrant* gevraagd of hij wil meeregeren en of zijn verkiezingsprogramma daarom op punten 'milder' is geworden. Er staat nu niet meer te lezen dat 'de islam een totalitaire ideologie' is. Wilders: 'Journalisten hebben dat zo geïnterpreteerd. Politiek gaat over

beelden, veel meer dan over inhoud, dat heb ik in al die jaren wel geleerd. Niet alles is toeval natuurlijk, maar volgens mij zijn we nog steeds dezelfde partij.' Desondanks hielden veel journalisten het Geert Milders-narratief de afgelopen tijd in stand.

Presentatoren hadden tijdens debatten kunnen vragen wie hij bedoelt met 'Nederlanders'. 'Nederlanders op 1' is niets anders dan de

De uitslag van de verkiezing is de conclusie van jarenlange vreemdelingenhaat

welbekende leus 'eigen volk eerst' of spreken over 'gewone' of 'echte' Nederlanders. Uitspraken die maakten dat ik me tweederangsburger voelde.

Waarom vroeg niemand wanneer hij zijn plannen weer uit de ijskast wil halen? Hoe kunnen

parlementaire journalisten en presentatoren stoïcijns, zonder het woord 'extreemrechts' te laten vallen, verslag doen van de uitslag? Waarom is in de verkiezingsdebatten de term 'democratische rechtsstaat' niet elke keer uitgelegd?

Illustratief is politiek verslaggever Thomas van Groningen, die het verzuimde om door te vragen toen ambtelijk secretaris Henk Verweer van BBB stelde eventueel met PVV en FvD samen te willen werken. Toen journalist Chris Aalberts hem hier op X kritisch op aansprak, antwoordde Van Groningen dat hij door moest. Door naar de inhoud. 'Keuzes keuzes keuzes', aldus Van Groningen.

Volgens die politiek verslaggever is dus de rechtsstaat geen inhoud.

De belangrijkste les van deze verkiezingen: het moet vaker gaan over de democratische rechtsstaat. Die is niet gegarandeerd en niet blijvend. Zeker niet als die niet actief in stand wordt gehouden.

Sinds 22 november verlang ook ik terug naar vervlogen tijden. Tijden die ik niet bewust heb meegeemaakt. Naar politici die pleiten voor elkaar opzoeken, theedrinken en dialoog. Het liefst om het dan samen, door het hele land, schouder aan schouder, te hebben over hoe we met elkaar de democratische rechtsstaat moeten onderhouden en wie welke rol daarin heeft. Opdat niemand hoeft te vrezen. •

GERT JAN GELING

Publicist. Kernlid van de denktank Liberales. Onderzoeker aan het Leids Universitair Centrum voor de Studie van Islam en Samenleving dat verbonden is aan de Universiteit Leiden.

Ruk naar rechts? Naar links zul je bedoelen

Na de verkiezingsuitslag lijkt een deel van Nederland in totale shock te verkeren. Met de eclatante zege van de PVV maakt Nederland een nieuw Fortuyn-moment mee, een nieuwe overwinning van een radicaal-rechtse partij. Een ruk naar rechts dus, zou je denken. Maar het is in feite een ruk naar links.

Wilders vertolkte de stem van veel mensen die zich zorgen maken over de zorg, de vaste lasten en (arbeids)migratie. Dit zijn klassiek linkse standpunten.

De PVV is de laatste jaren behoorlijk naar links opgeschoven, net als veel andere partijen, zo blijkt uit een onderzoek van *De Groene Amsterdammer*. Wat tien of twintig jaar geleden nog uiterst rechts was, is dus ook steeds meer het midden geworden. Dit maakt de PVV, die stevig rechts is op het culturele vlak en sociaal is op materiële issues, een veilige vluchthaven voor veel kiezers.

Links is in shock. De linkse partijen hebben geen idee wat er écht is gebeurd. Ze hadden dit moeten zien aankomen. Want hier is over geschreven. Denk bijvoorbeeld aan het werk van sociaalgeograaf Josse de Voogd, die samen met René Cuperus de *Atlas van Afgehaakt Nederland* schreef. Hij

‘Je kunt ‘afgehaakt Nederland’ niet meer uitsluiten’

constateerde dat politiek links vooral populair is onder mensen die het goed hebben. De mensen die het niet zo goed hebben, voelen zich in de steek gelaten. Zij hebben veel meer last van de woningnood, de problemen in de zorg, de verloedering van de publieke sector. Zij hebben behoefte aan bestaanszekerheid, die nu onder druk is komen te staan, en maken zich zorgen over de migratiedruk.

Voor welgestelde linkse mensen is dit geen probleem. Zij kijken zelfs neer op diegenen die deze problematiek aan de kaak stellen. Maar de arbeidersklasse voelt zich in de steek gelaten door de middenpartijen. Jaren van progressief neoliberalisme en elitair dedain komen als een boemerang terug.

Links is sinds de jaren negentig gestopt met het verdedigen van traditioneel-linkse waarden en kiest in plaats daarvan voor wat de Amerikaanse antropoloog David Graeber ‘redelijk links’ heeft genoemd. Het is een liberaal

links, dat grootstedelijke randzaken laat prevaleren boven de noden van de arbeidsklasse. In het gehele land is links daarom de kiezer kwijtgeraakt. En in tijden waarin het wantrouwen jegens de politiek en overheid, jegens het establishment ongekend hoog zijn, is de anti-establishment partij de beste vluchtheuvel.

En dan komt daar de PVV, die naast migratie en veiligheid ook goede zorg en meer geld in de portemonnee centraal stelt. Met bovendien een belangrijke rol in deze campagne voor thema's als woningnood, bestaanszekerheid en goed bestuur. Onderwerpen die Omtzigt's partij Nieuw Sociaal Contract twintig zetels hebben opgeleverd. Linkse thema's, niet rechtse, domineerden deze verkiezingscampagne. Die brachten PVV en NSC verkiezingswinst. In die zin is er eerder sprake van een verlinksing dan van een verrechtiging.

Maar de linkse partijen zien dit toch anders. Zij zijn boos. Op

rechts. Op de media. Op ‘racisten’ in de samenleving. Op anderen. Ze kijken niet kritisch naar zichzelf. Ze polariseren tegen ‘racisten’ en ‘domrechts’, wat alleen maar olie op het vuur is. Maar je kunt ‘afgehaakt Nederland’ niet meer uitsluiten met deze verkiezingsuitslag.

In plaats van PVV-kiezers zo weg te zetten, zou ‘redelijk’ links er goed aan doen hun belevingswereld en de daarin bestaande zorgen weer centraal te zetten. De linkse partijen moeten zich keihard inspannen om een goed alternatief voor de PVV te bieden. Ga met andere mensen dan die uit je eigen bubbel praten. Ga met mensen uit alle lagen van de samenleving om. En durf daarbij te praten over waar het pijn doet, wat er écht leeft bij veel mensen. Misschien win je dan, ooit, die afgehaakte kiezers terug.

Het electoraat wil nu de PVV in de regering. VVD en NSC moeten de deur openzetten voor de mildere Wilders en kijken hoe ver ze kunnen komen in de onderhandelingen. Liever dat er wordt onderhandeld en de onderhandelingen op een mislukking uitlopen, dan dat de PVV categorisch wordt uitgesloten. Laat die coalitieonderhandelingen maar komen. Want er bestaat een gerede kans dat het coalitieakkoord mogelijk een stuk linkser van aard zal zijn dan menig-een van tevoren zou voorspellen. ●

CHRIS AALBERTS

Journalist en auteur van o.a. 'De puinhopen van rechts'. Doceert Media & Journalistiek aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Kijk naar het personeel van Wilders en je weet de afloop

Geert Wilders heeft 37 zetels in de Tweede Kamer en ik moet denken aan Sjors Nagtegaal. Hij werd in maart verkozen voor de PVV in Utrecht. Begin oktober splitste hij zich af en begon met twee JA21-Statelieden een provinciale partij onder de naam UtrechtNu. Nagtegaal had eerder de ambitie provinciaal PVV-lijsttrekker te worden. Utrecht is de provincie waar de PVV dit jaar vanaf de grond moest worden opgebouwd. In de vorige periode liepen de twee PVV-Statelieden over naar BVNL, de mislukte partij van Wybren van Haga.

Wilders wilde een vrouwelijke lijsttrekker. Dat werd Martine van der Velde, een totale onbekende die – zo viel velen al snel op – geen begenadigd spreker is. Ze mocht de lijst trekken en Nagtegaal, die al jaren bij de PVV actief was, moest genoegen nemen met de tweede plek. Na de verkiezingen heeft de tweekoppige fractie het een paar maanden volgehouden. Het klikte niet. Nu zit Van der Velde in haar eentje voor de PVV in de provincie Utrecht. Ze is gisteren verkozen als Kamerlid (nr. 20).

Moet ik verder gaan? Ik moet bij 37 PVV-zetels denken aan Vincent van den Born, de fractievoor-

De PVV heeft geen organisatie en intern geen bindend vermogen

zitter in Den Helder, waar Wilders in 2018 zijn entree maakte. Van den Born is innig verbonden met de partijtop, zo lijkt het, want niemand begreep destijds waar deze man zo plotseling vandaan kwam. Een succes is hij nooit geweest. De fractie van de PVV ging in 2022 van drie naar twee zetels en kreeg in de eerste periode te maken met een afsplitser. Een greep naar coalitiedeelname mislukte. Nu wordt Van den Born Kamerlid (nr. 31).

We zouden ook naar het opmerkelijke feit kunnen kijken dat er gisteren drie mensen waren die in 2021 nog voor de PVV werden verkozen, maar niet opnieuw Wilders stemden. De bekendste is Lilian Helder, die de benen heeft genomen naar BBB en daar opnieuw Kamerlid lijkt te worden.

Ze stond op de vijfde plek. Harm Beertema stemde ook BBB en is er lid van geworden. Danai van Weerdenburg heeft BVNL gestemd en vertrekt – net als Beertema – uit de Tweede Kamer.

Partijorganisaties zijn geen populair thema in de Nederlandse politieke verslaggeving en dat is geheel ten onrechte. We kunnen lange beschouwingen houden over de standpunten van de PVV en die gaat u de komende tijd ongetwijfeld lezen. Maar zelfs als je Wilders-aanhanger bent en denkt: 'hij is milder geworden' en kan daarom nu voor minder migratie zorgen aangezien een partij als de VVD hem aan de macht zal helpen, is er weinig reden te denken dat dat beeld werkelijkheid wordt.

De kandidatenlijst van de PVV

bestaat uit 45 personen. Lijstuitputting dreigt. Waarschijnlijk zijn het allemaal trouwe vazallen. Op de nummer drie na zijn ze allemaal al eens ergens verkozen of werken ze voor een PVV-fractie. Het punt is natuurlijk dat al die mensen die eerder wegliepen dezelfde achtergrond hadden en niet zo vast aan Wilders bleken te zitten als velen dachten. Dat heb je met anonieme politici die niemand kent omdat ze zich in de coulissen achter de grote leider verschuilen.

De PVV heeft niet alleen één lid en één leider: de partij heeft geen organisatie en intern geen bindend vermogen. De kans dat de PVV nu opeens een bloeiende partij wordt die enigszins normaal gaat functioneren, bekwame politici gaat voortbrengen die het verschil maken en een organisatie bouwt die meer dan één verkiezing doorstaat, is een volstrekte illusie. Onthoud de les uit 2019: Forum voor Democratie kon toen alleen de grootste worden omdat Wilders nooit iets concreets voor zijn achterban heeft kunnen binnenhalen.

Of dat laatste nu gaat veranderen blijft koffiedik kijken, maar een ding weten we wel: bij het minste of geringste is het hommeles bij Wilders. De komende jaren zijn nieuwe verkiezingen continu dichtbij. •

Peiling: meerderheid Turkse en Marokkaanse Nederlanders op Denk

Het conflict tussen Palestina en Israël is van grote invloed geweest op het stemgedrag van biculturele Nederlanders komende woensdag. Dat blijkt uit een peiling die het Opiniehuis heeft uitgevoerd op verzoek van *de Kanttekening*.

© EWOUT KLEI

● EWOUT BUTTER

Denk is op dit moment onder biculturele Nederlanders de populairste partij, op ruime afstand gevolgd door GroenLinks-PvdA, Nieuw Sociaal Contract (NSC), BIJ1 en VVD. Bijna twee derde (62 procent) van de Turks-Nederlandse kiezers en 60 procent van de Marokkaanse-Nederlandse kiezers was voornemens op Denk te stemmen.

men. Dat blijkt uit de peiling van het Opiniehuis op aanvraag van *de Kanttekening*.

Surinaamse en Caribische Nederlanders denken er eerder aan om hun stem voor de Tweede Kamer uit te brengen op GroenLinks-PvdA, BIJ1, NSC of de VVD. Onder Surinaamse Nederlanders doet de PVV (9 procent) het relatief goed. Forum voor Democratie haalt een relatief hoge score onder Caribische Nederlanders (7 procent) en Marokkaanse Nederlanders (6 procent).

Het Opiniehuis, dat gespecialiseerd is in peilingen onder moeilijk

bereikbare doelgroepen, peilde tussen 1 en 12 november de mening van de vier grootste groepen Nederlanders met een biculturele achtergrond: Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders. Aan het onderzoek hebben 3200 respondenten meegedaan, 800 per groep. Volgens het Opiniehuis zijn de resultaten door de geringe omvang

van de steekproef slechts beperkt representatief voor de vier groepen.

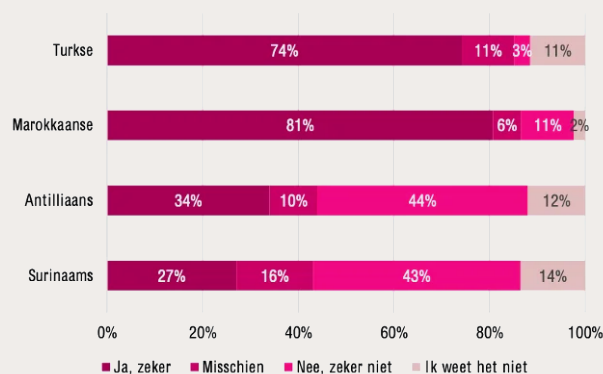
Hogere opkomst biculturele Nederlanders door conflict Palestina-Israël

Ruim 40 procent van de biculturele respondenten was er zeker van niet te zullen stemmen. De belang-

	Turkse	Marokkaanse	Surinaams	Antilliaans	Totaal
DENK	62%	59%	6%	5%	33%
GroenLinks-PvdA	11%	10%	17%	14%	13%
NSC	8%	8%	13%	14%	11%
BIJ1	3%	4%	15%	14%	9%
VVD	6%	5%	11%	13%	9%
FVD	3%	6%	5%	7%	5%
Overig	2%	1%	7%	11%	5%
D66	3%	4%	5%	4%	4%
BBB	1%	2%	5%	7%	4%
SP	1%	1%	7%	6%	4%
PVV	0%	0%	9%	5%	4%
Eindtotaal	100%	100%	100%	100%	100%

© OPINIEHUIS

Invloed Palestina-Israel conflict op stemming

© OPINIEHUIS

Marokkaanse Nederlanders stemt

rijkste redenen hiervoor zijn dat ze geen vertrouwen hebben in de landelijke politiek (28 procent) of geen interesse in politiek hebben (27 procent).

Ruim de helft (55 procent) van de biculturele Nederlanders zei wel van plan te zijn om op 22 november te stemmen. Aziz el Kaddouri, directeur van het Opiniehuis, verwachtte dat de opkomst van biculturele Nederlanders in november iets hoger zal zijn dan bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2021. Hij vermoedde dat dit te maken heeft met het conflict tussen Palestina en Israël. 'Na 7 oktober zie je dat dit thema deze verkiezingen is gaan beheersen', zegt El Kaddouri. 'Zeker voor mensen met een islamitische achtergrond is het een belangrijk argument om naar het stembokje te gaan.' Thema's als discriminatie, uitsluiting en internationale conflicten kunnen volgens El Kaddouri een prikkel zijn. 'In 2017 zag je bijvoorbeeld dat het tegenhouden van de Turkse minister voor Gezinszaken Betül Sayan Kaya voor Turkse Nederlanders een impuls was om de gang naar de stembus te maken.'

Uit de peiling van het Opiniehuis blijkt dat meer dan de helft (55 procent) van de biculturele kiezers aangeeft dat het Palestina-Israël conflict zeker van invloed is op hun partijkeuze. Dit geldt voor 81 procent van de Marokkaans-Nederlandse kiezers en 74 procent van de Turks-Nederlandse kiezers.

Desgevraagd geeft bijna drie kwart van de biculturele kiezers aan dat ze het 'schandalig' vinden dat Nederland zich in oktober onthield van stemming bij een VN-resolutie waarin werd opgeroepen tot een staakt-het-vuren. Slechts 2 procent van de biculturele Nederlanders vond dit een wijs besluit van het Nederlandse kabinet.

Aanpak van discriminatie is voor biculturele kiezers het belangrijkste onderwerp

Het tegengaan van discriminatie is volgens een onderzoek van I&O Research slechts voor 2 tot 4 procent van alle kiezers een belangrijk onderwerp. Onder biculturele Nederlanders ligt dit volgens de peiling van het Opiniehuis duidelijk veel hoger. Voor maar liefst 91 procent van alle biculturele kiezers speelt de aanpak van discriminatie een belangrijke rol bij het bepalen op welke partij er gestemd wordt. Andere belangrijke onderwerpen zijn de zorg (78 procent), onderwijs (75 procent) en huisvesting (73 procent). Onderwerpen als immigratie en asiel (58 procent) en milieu en duurzaamheid (42 procent) scoren relatief laag in vergelijking met de peiling van I&O Research.

Wie moet er premier worden?

Een kwart van de biculturele kiezers zag Frans Timmermans, de lijsttrekker van GroenLinks-PvdA, na de verkiezingen het liefst als nieuwe premier. Daarmee scoorde hij beter dan Pieter Omtzigt (13 procent), Dilan Yesilgöz (5 procent) of Geert Wilders (3 procent).

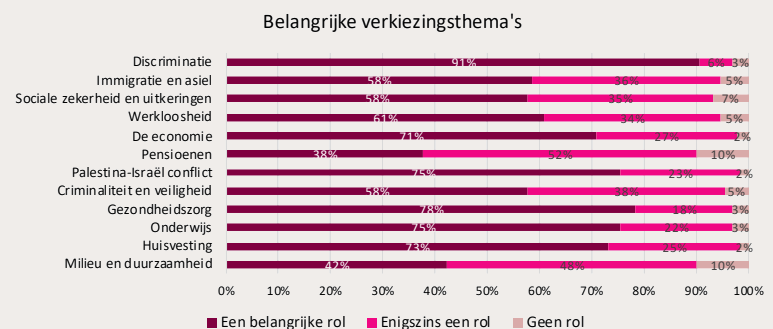
Volgens Aziz el Kaddouri is het opmerkelijk dat ook een deel van de kiezers op Denk de voorkeur geeft aan Timmermans als premier. 'Een deel van hen stemde vroeger PvdA, maar verliet teleurgesteld de partij. Kennelijk is de liefde tussen die achterban en de PvdA nog niet helemaal over. Een deel van de aanhang van Denk staat ook positief tegenover samenwerking met GroenLinks-PvdA.'

Vluchtelingen en migratie

Het Opiniehuis heeft tot slot de biculturele stemmers ook een aantal stellingen voorgelegd over vluchtelingen en migratie. Zo blijkt dat een meerderheid van 57 procent te vinden dat vluchtelingen uit de Oekraïne onterecht worden voorgetrokken ten opzichte van andere vluchtelingen.

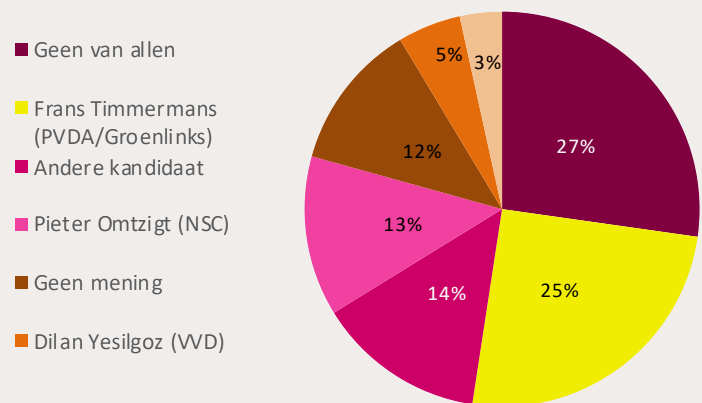
Er is onder biculturele Nederlanders weinig steun voor het geven van voorrang aan vluchtelingen met een status bij het toewijzen van huizen. Ongeveer één op de

zes (16 procent) van de biculturele stemmers steunt dit, 42 procent is hier tegen en een even grote groep geeft aan niet uitgesproken voor of tegen te zijn.

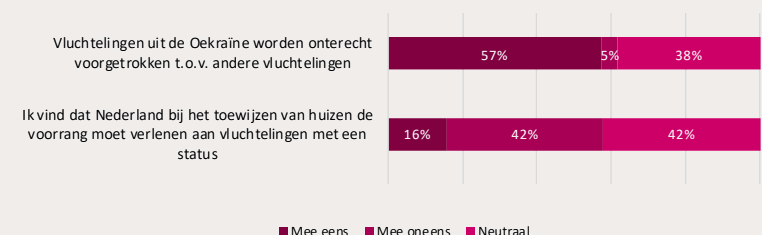
© OPINIEHUIS

Wie heeft uw voorkeur als mogelijke premier van Nederland?

© OPINIEHUIS

Stellingen over vluchtelingen en migratie

© OPINIEHUIS

Joodse academici spreken zich uit: 'Not in my name'

Een groep Joodse academici wil dat universiteiten zich uitspreken tegen Israël, schrijven ze in NRC. Een van de indieners is politicologe Markha Valenta. 'Netanyahu vertegenwoordigt mij niet.'

● TAYFUN BALCIK

‘Wij, Joodse medewerkers en studenten aan Nederlandse universiteiten, hogescholen en onderzoeksinstituten, kunnen niet langer stil zijn over Gaza', schrijven de Joodse academici en studenten die vinden dat Israël 'een vernietigende oorlog' voert tegen twee miljoen Palestijnen in Gaza.

Een van de opstellers van het opiniestuk is Markha Valenta, universitair docent American Studies aan de Universiteit Utrecht. Ze heeft zich expliciet als Jood bij de andere Israëlkritische Joden gevoegd, door de opstelling van de Israëlische premier Netanyahu, vertelt ze aan de telefoon. Ze benadrukt dat ze onze vragen op persoonlijke titel beantwoordt, en niet als woordvoerder van de groep. 'Netanyahu profileert zich als politicus die namens alle Joden handelt, maar hij vertegenwoordigt mij niet. Het criminele geweld door zijn regering jegens de Palestijnen, de collectieve straf, gedwongen verdrijving en dehumanisering zijn voor mij onverteerbaar. Daarom voeg ik mij bij de vele Joden die tegen hem #NotInMyName zeggen', aldus Valenta.

De wetenschappers zijn bang voor een 'tweede Nakba', die zij omschrijven als een etnische zuivering of genocide tegen de Palestijnse bevolking. De eerste Nakba vond plaats tijdens de stichting van de staat Israël in 1948, toen 800.000 Palestijnen van huis en haard werden verdreven. Ook verwijzen ze daarbij subtiel naar de Holocaust: 'Dit nooit meer betekent nooit meer voor iedereen'.

Die verwijzing is volgens Valenta treffend, omdat 'nooit meer' niet alleen betrekking heeft op de Shoah, maar ook op 'dat wat tot de Shoah heeft geleid' en mogelijk heeft gemaakt, zoals

DE KANTTEKENING/A.I.

radicale schendingen van mensenrechten en het buiten de politieke en morele orde zetten van een groep mensen op basis van wie ze zijn. 'Wij begrijpen dat de huidige geweldsuit-

'From the River to the Sea' is geen oproep tot genocide

barsting niet begon met de acties van 7 oktober, maar geworteld is in een lange geschiedenis van kolonisatie, bezetting, ongelijke behandeling en institutionele discriminatie gericht tegen de Palestijnse bevolking,' schrijven de academici in NRC.

Volgens het opiniestuk is blijvende vrede alleen mogelijk op basis van rechtvaardigheid: 'Tussen Palestijnen en Joden van de Middellandse Zee tot de Jordaan.' Een verwijzing naar de leus *'From the River to the Sea'*, zegt Valenta,

die benadrukt dat het geen oproep tot genocide is', zoals voorgesteld door Annabel Nanninga van JA21. 'De leus dateert van de tijd voor Hamas en PLO en is in de loop van de tijd door verschillende groeperingen gebruikt, waaronder Israëlische nationalistische absolute dominantie nastreefden', aldus Valenta. 'Het is in deze context een oproep van de Palestijnse burgerrechtenbeweging om universele mensenrechten en rechtsstatelijke bescherming voor alle inwoners from the river to the sea.'

De auteurs van het opiniestuk zien een belangrijke rol weggelegd voor de universiteiten in het beëindigen van het onrecht voor Palestijnen door stelling te nemen, zoals 'anderhalf jaar geleden bij de Russische inval in Oekraïne'. Ze keren zich tegen de gelijkstelling van kritiek op Israël aan antisemitisme en spreken van een 'censuurstemming' in Nederland.

'Wij vragen onze besturen om zich actief in te zetten tegen een klimaat van bedreigingen, polarisatie en discriminatie. Maar dit doen, is geen vrijbrief voor het censureren van anti-oorlogsstemmen. Een veilige leeromgeving is niet in tegenspraak met een duidelijke stellingname tegen oorlog en onrecht. Een dergelijke stellingname zien wij als onze gedeelde plicht,' aldus de Joodse Nederlanders. ●

YAVUZ BAYDAR

Wat wordt de volgende stap van de Turkse oppositie?

Het is helemaal niet moeilijk om de diepte van het trauma van de verkiezingsnederlaag van de oppositie in Turkije voor te stellen. Sinds eind mei, in een periode van ongeveer vijf maanden, was de belangrijkste oppositiepartij van het land, de seculiere-centristische CHP, het brandpunt van de onrust. Ze was op weg om de sterke man van Turkije, Recep Tayyip Erdoğan, uit te dagen, samen met vijf andere partijen aan de nationalistische en conservatieve kant. Maar de CHP faalde jammerlijk.

CHP-leider Kemal Kilicdaroglu was in de maanden voorafgaand aan de Turkse presidentsverkiezingen van 14 en 28 mei gehypet als ‘Turkse Gandhi’ door een massa übertoptimistische opiniemakers in Turkije en daarbuiten. Hij werd kritiekloos geprezen als de gedoodverfde winnaar door de oppositiemedia, maar eindigde als een teleurstelling. Maar zeer weinig intellectuelen en deskundigen hebben zich tot nu toe verontschuldigd voor hun misplaatste optimisme. Integendeel, velen van hen zijn na de nederlaag van kant veranderd en hebben zich aangesloten bij het handjevol kritische analisten, alsof er niets

fout was gegaan.

Gedurende vijf maanden weigerde Kilicdaroglu kritisch naar zijn eigen rol te kijken. Hij bleef stug volhouden dat hij eigenlijk niet had verloren. Ook beweerde hij warrig dat de 48 procent van de

een groot deel van de loyale – en volgens critici corrupte – topfiguren binnen de partij om zich heen te houden. Hoewel er aan de stoelpoten van zijn macht werd gezaagd leek het er ironisch genoeg op dat hij nog steeds in

De CHP is een oude machine die interne hervormingen afwijst

stemmen (tegenover 52 procent waardoor Erdoğan aan de macht bleef) ‘eigenlijk het bewijs was dat hij had gewonnen’. Terwijl de CHP-leider de realiteit maar niet onder ogen wilde zien, groeide de frustratie binnen zijn partij, terwijl woede en apathie onder de oppositiekiezers een hoogtepunt bereikten.

Ten tijde van het partijcongres vorige maand was alle opsmuk die Kilicdaroglu vals afbeeldde als de ‘hoop van een nieuw Turkije’ verdwenen. Maar in contrast daarmee slaagde hij er tot het laatste moment paradoxalerwijs in om

een nek-aan-nek race zou winnen.

Het resultaat van het congres van de belangrijkste Turkse oppositiepartij is daarom tot op zekere hoogte verrassend. Kilicdaroglu wordt – om de juiste term te gebruiken – ontslagen uit de topfunctie waar hij zo graag aan vast leek te houden. In een proces, dat doet denken aan het vertrek van Margaret Thatcher bij de Tories, onthielden de afgevaardigden zich van steun bij de stemming. Hij verloor in de tweede ronde met een kleine marge van de jonge en energieke rivaal, Özgür

Özel, en moest in schande vertrekken.

De koppigheid van Kilicdaroglu om aan het roer van de CHP te blijven leidde in elk geval tot een verlies van vijf kostbare maanden voor de vermoeide oppositiekiezers. De verkiezing van Özel wordt daarom gezien als een opluchting. Het betekent echter niet per se een ‘verandering’ – een woord dat maandenlang overmatig werd gebruikt binnen de CHP-kringen. Wel is de wisseling van de wacht misschien een eerste stap die kan leiden tot een verandering in visie, tactiek en een nieuwe dynamiek om het regime van Erdoğan uit te dagen.

Ekrem Imamoglu, de charismatische burgemeester van Istanbul, was de echte winnaar van het CHP-congres is. In zijn overwinningstoespraak maakte Özel duidelijk dat ‘Imamoglu een broer voor me is, en hij zal ons naar de top brengen.’ Dat zal Imamoglu stimuleren in zijn streven om over vier jaar Erdoğan uit te dagen bij de volgende presidentsverkiezingen.

Ten slotte is er, jawel, het Koerdische vraagstuk. Kunnen Koerdische kiezers de CHP vergeven dat de HDP buiten de oppositielijst werd gehouden? Kiezen de Koerden straks weer voor de CHP, of vervolgen ze hun eigen weg? •

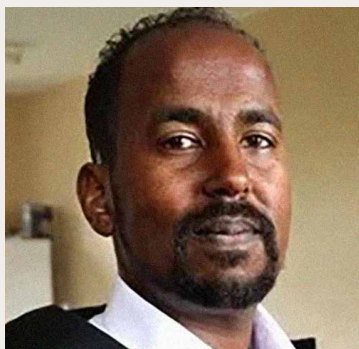
Leven we in een racistisch land?

De PVV behaalde bij de Tweede Kamerverkiezingen 37 zetels, een monsterzege. Wat vindt ons panel van deze uitslag? Zijn we racistisch geworden?

BEELD: DE KANTTEKENING/A.I.

● EWOUT KLEI

Ahmed Abdillahi,
postbezorger

‘Wat een verschrikkelijke uitslag. Het was in lijn der verwachting. Ik sprak veel mensen de afgelopen weken. Zij zeiden open en bloot dat ze PVV zouden stemmen. Er is veel disinformatie. Mensen geven de schuld aan vluchtelingen, aan statushouders. Dat is vreselijk. Die mensen kunnen zich niet verdedigen. Zij zijn nu de zondebok.

Kiezers moeten de politieke partijen de schuld geven die er een zootje van hebben gemaakt. Ik weet niet waar de samenleving naartoe gaat. Veel mensen, vooral van kleur en moslims, maken zich zorgen. Progressieve partijen moeten zich achter de oren krabben.

‘Ook veel PVV-stemmers zijn niet racistisch, denk ik’

Waarom is dit niet voorkomen? Ze moeten nu samenwerken.

Maar deze uitslag bewijst niet dat Nederland racistisch is. Ook veel PVV-stemmers zijn niet racistisch, denk ik. Het zijn zwaar ontevreden mensen. Er moet met hen in gesprek worden gegaan. Ze zijn in de steek gelaten. Wel hebben ze op de verkeerde partij gestemd. Veel ontevreden kiezers hebben geen bestaanszekerheid. De kosten van het levensonderhoud stijgen de pan uit.

De geschiedenis kan niet worden teruggedraaid. Biculturele Nederlanders kun je niet het land uitzetten. We blijven hier. We gaan niet weg. De mensen moeten dat accepteren. We hebben een nieuw verhaal nodig, een hoopvol verhaal.’ ●

Jakob de Jonge,
kunstenaar

‘Ik ben niet verbaasd, wel geschokt dat de PVV de grootste is. Ik had verwacht dat de VVD de grootste zou worden. Maar dat had wellicht niet veel uitgemaakt, want Dilan Yesilgöz had al aangegeven graag met Geert Wilders te regeren.

Links is nu ontzettend zwak. Ze focussen zich op klimaat en lgbtqia+ maar laten andere punten liggen, zoals antiracisme en armoedebestrijding. Ook had links het vredesverhaal moeten vertellen. Nederland heeft een verkeerd standpunt over Oekraïne. Links bestaat eigenlijk niet. Wat is GroenLinks-PvdA? SP is

een schim. BIJ1 komt niet meer terug in de Kamer. Links heeft geen tegenverhaal, geen alternatief voor al die jaren afbraakbeleid door de VVD.

Dat de PVV gewonnen heeft, komt ook door pure moslimhaat. En die is weer aangewakkerd door het recente conflict tussen Israël en Palestina. De politiek en de media zijn hier verantwoordelijk voor. Want het is volstrekt helder dat de Palestijnen de slachtoffers zijn, dag en dag uitgemoord worden. Het eerlijke verhaal wordt niet verteld. De context wordt niet verteld. De vijftienzeventig jaar koloniale bezetting, met steun van het Westen. Er wordt gewezen naar Hamas. De oorlog wordt voorgesteld als een conflict tussen joden en moslims. Ik houd mijn hart vast. Het wordt een onrustige tijd, ik verwacht veel politieke instabiliteit, Weimarrepubliek-achtige situaties.

De uitslag leidt, vrees ik, tot een vrijbrief voor mensen om moslims in Nederland slecht te bejegenen, hen aan te vallen. Dat is echt het grote gevaar.’ ●

Dit vindt ons panel

Mostafa Hilali,
militair

‘Mijn zoontje zag op de televisie dat Wilders won. Hij vroeg mij: Dat is toch die man die alle Marokkanen weg wil hebben? Moeten wij nu ook weg?’ Toen ik dat hoorde, werd ik bedroefd. Over twee dagen is hij jarig en wordt hij negen. En hij zit nu al met deze vragen in zijn hoofd.

Een kwart van de kiezers heeft gekozen voor iemand die mensen tegen elkaar opzet, polariseert, mensen uitsluit, die wetten voorstelt die tegen de grondwet ingaan.

‘Moeten wij nu ook weg?’

Sommige mensen zeggen: Ja, maar het was een proteststem. De mensen hebben het de laatste jaren moeilijk gehad. Maar ik begrijp niet waarom ze wel zo veel medelijden met zichzelf hebben, en zo weinig empathie hebben met moslims, Marokkanen, Turken, bi-culturele Nederlanders. Ze geven de boodschap af dat er voor hen geen plek meer is in Nederland.

Ik weet niet of Wilders gaat regeren of niet. Het pijnlijkst vind ik dat wat vroeger, enkele decennia geleden, nog onacceptabel was, nu gewoon kan.’ •

Leontine Vreeke,
salesmanager:

‘Ik ben in shock. Ik kijk al een week in de tram om mij heen. Dan vraag ik mij af, wie van jullie is van mening dat ik hier niet thuishoor? Dat ik geen echte Nederlander ben? Maar toch zie ik alleen maar lieve, lachende mensen in de tram. Kennelijk wordt dit moeilijke gesprek niet gevoerd.

Dit verkiezingsresultaat is ook het gevolg van leugens en bedrog. Het is de desinformatie van de VVD, die het kabinet liet

vallen op grond van leugens over asielzoekers. Daar zijn ze niet voor afgestraft op 22 november, want ze hebben nog steeds 24 zetels.

Ook de PVV liegt. Wilders is niet voor gelijkwaardigheid en had in zijn overwinningsspeech moeten aangeven dat hij de grondwet respecteert, wat ook moet om in aanmerking te komen voor coalitieonderhandelingen. Is dit Nederland?

Ik ben geschrokken van mijn eigen naïviteit. Ik ging ervan uit dat we niet voor Wilders zouden kiezen. Ik ben geschrokken van de naïviteit van ‘de’ Nederlanders. Zij hebben met 37 zetels gekozen voor Wilders, voor zijn leugens, voor alles wat hij zegt over migratie. Het sterkt mij in mijn strijd voor gelijkheid. Ik hoop dat GroenLinks-PvdA, D66 en ook nette partijen als de ChristenUnie en het CDA onder leiding van Henri Bontenbal elkaar vasthouden en staan voor een inclusief Nederland. Maar ik houd mijn hart vast.’ •

Anushka Soekhradj,
sociaal werker

‘Ik ben geen PVV-fan, maar ik ben stiekem wel blij met deze verkiezingsuitslag omdat de kiezer duidelijk heeft gemaakt dat het roer om moet. Ik denk dat het wel moeilijk wordt om een coalitie te vormen, omdat veel partijen niet met de PVV willen samenwerken, maar alles is beter dan dat het voorheen was. Nederland is de laatste tijd erg

bezig met zichzelf op de kaart zetten. Alles is commercieel, ook de verkiezingsprogramma's van partijen. Kijk eens hoe we innoveren, hoe goed we asielzoekers opvangen. En dit terwijl veel mensen niet kunnen rondkomen. We moeten beschermen wat er is, wat we hebben, onze eigen mensen, voordat het schip zinkt.

Veel mensen in mijn omgeving stemden GroenLinks-PvdA. Ik dacht dat deze combinatie zou winnen. Maar de huidige uitslag laat zien hoe diep de problemen zijn, hoe diep de onvrede leeft. Veel mensen zijn niet perse voor de PVV, maar heel erg tegen de VVD. Wilders is minder extreem geworden. Maar het is de vraag of samenwerking met andere partijen mogelijk is.’ •

Dimple Sokartara,
communicatieadviseur

‘Omdat ik de peilingen in de gaten hield vond ik de winst van de PVV niet heel verrassend. Maar toch ben ik geschokt. Ik zit in een beetje in een linkse bubbel. Ik kan mij voorstellen dat mensen boos zijn op het kabinet onder andere vanwege de toeslagenaffaire. Ik ben niet blij met deze uitslag. Ik heb links gestemd. Het is erg dat de partijen die

‘Toch ben ik geschokt’

gewonnen hebben niets doen tegen de genocide in Gaza. De uitslag laat zien dat veel mensen in Nederland toch best racistisch zijn. Dat ze Nederlanders zien als de witte Nederlanders en anderen die moeten vluchten niet willen helpen.

De PVV doet beloftes die mensen aanspreken. Ze willen dat werken weer loont. Dat begrijp ik. Maar tegelijkertijd vinden deze kiezers het oké dat mensen die een ander geloof aanhangen of een andere kleur hebben worden gediscrimineerd. Dat vind ik best zorgwekkend.’ •

Fonda Sahla's missie: Gratis kinderopvang voor iedereen

Fonda Sahla is sinds 2021 lid van de Tweede Kamer voor D66 en deed dit jaar - helaas tevergeefs - een poging om herkozen te worden. Ze stond op plek vijftien. Ze is 'trots' op haar dubbele nationaliteit, zegt ze tegen *de Kanttekening*.

● TAYFUN BALCIK

Wat moet er in Nederland veranderen? 'Er is behoefte

aan verandering in Nederland. Op het gebied van kansengelijkheid, vertrouwen in de politiek en bestaanszekerheid. Ik merk vooral dat de uitdagingen enorm zijn voor kinderen en ouderen in moeilijke posities. Deze verkiezingen gaan echt over het creëren van een eerlijker speelveld, betere toegang en meer kansen voor alle Nederlanders, ongeacht wie je bent of waar je vandaan komt.'

Wat is het belangrijkste probleem dat moet worden opgelost?

'Er is behoefte aan verandering, een luisterend oor, en het heroveren van vertrouwen in de politiek. We moeten begrijpen wat de zorgen zijn, zelfs van mensen die niet luid schreeuwen. Het belangrijkste probleem dat moet worden aangepakt, is de kansengelijkheid voor kinderen, vooral in wijken waar mensen weinig verdienen. Hun ontwikkeling staat onder druk. Er is een enorm lerarentekort. Best gek eigenlijk dat het in deze campagne zo weinig over onderwijs gaat. Wij willen ons blijven inzetten voor een 'rijke schooldag' voor elk kind. Dat is een schooldag met bijvoorbeeld extra sport-, muziek- of theaterles. Zo bieden we alle kinderen een springplank voor hun sociale, emotionele en cognitieve ontwikkeling. Toch wordt alweer gesproken over

bezuinigen in het onderwijs. Dat zou funest zijn voor kinderen, de nieuwe generatie. D66 zet onderwijs altijd op nummer één.'

'Ook willen wij de kinderopvang uiteindelijk gratis maken. Dat is geen gemakkelijke maatregel, maar wel één die voor de toekomst hard nodig is. Met kinderopvang als basisvoorziening is er voor alle kinderen straks een plekje op de kinderopvang, niet alleen voor kinderen van ouders met de grootste portemonnee. Op deze manier komen verschillende kinderen elkaar makkelijker tegen, zodat ze samen kunnen opgroeien en op de kinderopvang van elkaar kunnen leren. Ook kunnen ontwikkelach-

Mooie plannen, maar u zit er al inmiddels ook twee jaar. Wat heeft u concreet bereikt als Kamerlid?

'Trots ben ik erop dat ik in twee jaar tijd in staat ben geweest om koplopers in het gehele zorgveld bij elkaar te brengen. Zij zijn echte pioniers, die een moeilijk maatschappelijk onderwerp op de kaart probeerden te zetten. Ik heb daar veel bewondering voor. Al hun kennis en ervaring over inclusieve zorg heb ik in mijn periode als Kamerlid gebundeld en daar is mijn initiatiefnota Inclusieve Zorg uit voortgekomen. Dit thema staat nu voor het eerst hoog op de politieke agenda. Zelfs partijen als de VVD beginnen

wij weten allemaal hoe belangrijk dit is voor de ontwikkeling van kinderen, en voor ouders met een kleinere portemonnee die nu niet kunnen werken omdat ze de opvang niet kunnen betalen. Dan belanden al onze plannen voor kansengelijkheid in de prullenbak. D66 wil dit echt voorkomen. We moeten nu doorzetten. Gratis kinderopvang is bestaanszekerheid. En biedt kinderen ook de springplank voor een kansrijke start.'

Waarom heeft u voor D66 gekozen?

'Ik ben lid van deze partij omdat ik geloof in onze waarden van vrijheid, gelijkheid en solidariteit. Deze waarden sluiten nauw aan bij mijn eigen overtuigingen en mijn wens om op te komen voor kansengelijkheid. Daarnaast is D66 ook een partij die realistisch en positief in het leven staat. Wij laten ons niet leiden door onderbuikgevoelens, zoals we nu bijvoorbeeld wel bij Yesilgöz (VVD) zien. Ik bedoel, zij zet nu weer de deur open voor samenwerking met de PVV. Een partij die vindt dat iemand als ik niet thuishoor in de Tweede Kamer. D66 wil dat je niet wordt beoordeeld op je naam, je kleur of je geloof, maar dat iedereen in dit land mag meedoen. Dat is de kern van D66. Dat is niet per sé midden, rechts of links, maar de meest progressieve kracht die we in Nederland hebben.'

Waarom zou ik op u moeten stemmen?

'Ik vertegenwoordig niet alleen de Nederlandse kiezers van kleur, maar alle Nederlanders die geloven in een eerlijkere en rechtvaardigere samenleving. Mijn inzet voor deze idealen maakt mij de juiste keuze voor iedereen die streeft naar een beter Nederland. Daarnaast is representatie ontzettend belangrijk. Vorig jaar stond ik achter prinses Amalia tijdens Prinsjesdag, een dag later kreeg ik een bericht van

'Gratis kinderopvang is bestaanszekerheid'

terstanden dan eerder worden herkend. Ander voordeel is dat we dan ook die ingewikkelde kinderopvangtoeslag kunnen afschaffen, en dat het voor ouders gemakkelijker wordt om meer te werken.'

'Tenslotte is toegankelijke zorg voor iedereen, ongeacht hun achtergrond, voor mij een prioriteit. Hard nodig, want in sommige wijken in Nederland gaan mensen veel eerder dood en mensen met een migratieachtergrond hebben bijvoorbeeld veel meer kans op dementie.'

nu de noodzaak van inclusieve zorg te zien om de zorg betaalbaar te houden.

Ik ben teleurgesteld over de val van het kabinet, omdat dit allemaal belangrijke processen vertraagt. Zo is de behandeling van mijn plannen uitgesteld tot na de verkiezingen. Ook is het nog maar de vraag of kinderopvang daadwerkelijk bijna-gratis wordt. Ik maak mij namelijk zorgen als ik Omtzigt (NSC) hoor zeggen dat hij kinderopvang niet gratis wil maken. Dat is echt een stap terug in de tijd. Want

ropvang en toegankelijke zorg

een juf. Zij keken in de klas naar het Jeugdjournaal. Tijdens het kijken – ik kwam in beeld – vroeg één van haar leerlingen aan haar: ‘Kun je met een hoofddoek ook Kamerlid worden?’ You can’t be what you can’t see!”

Wat hoopt u te kunnen doen, als u in de Tweede Kamer wordt verkozen?

de zorgkosten omhoog, terwijl het juist belangrijk is om het zorgstelsel betaalbaar te houden.’

‘Ik wil graag na de verkiezingen op 22 november mijn werk hier voor afmaken en deze initiatiefnota tot beleid maken. Deze oproep krijg ik ook mee uit de zorgsector, van zorgprofessionals, wetenschappers en hoogleraren die zorgonderzoek doen. Zij schreeuwen

‘Onderzoek toont aan dat dementie vaker onopgemerkt blijft bij ouderen met een migratieachtergrond’

‘Als ik wederom in de Tweede Kamer word gekozen, hoop ik mijn inzet voor kansengelijkheid en inclusiviteit voort te zetten. Mijn missie is onder andere om gratis kinderopvang als basisvoorziening te realiseren en te zorgen voor toegankelijke zorg voor iedereen.’

‘Ik heb onlangs een initiatiefnota Inclusieve Zorg ingediend. Dat is voor veel mensen heel belangrijk. Op het gebied van gender en seksuele gerichtheid wordt de diversiteit zichtbaarder. Maar omdat zorgmodellen en onderzoeken vaak het mannelijk lichaam als uitgangspunt nemen, blijven sommige medische klachten bij vrouwen onverklaard. Dat creëert een ongelijkheid. Daarnaast vergrijst de samenleving in rap tempo en zijn er veel culturele verschillen. Onderzoek toont aan dat dementie vaker onopgemerkt blijft bij ouderen met een migratieachtergrond, waardoor zij zich eerder melden op de spoedeisende hulp. Mensen die door een hersenziekte terugvallen op hun moedertaal gaan door deze taalbarrière soms niet naar de dokter, of moeten juist vaker op consult komen om een duidelijke diagnose te krijgen. Dit alles duwt

om ondersteunend beleid vanuit de overheid voor inclusieve zorg. Ik wil hiermee door. Daarnaast wil ik een stem zijn voor diegenen die zich niet gehoord voelen in de politiek. Ik breng de stem uit de wijken naar de politiek en de politiek naar de wijken. Dat is juist in deze tijden, waarin mensen het vertrouwen in de politiek verliezen, extra belangrijk. De politiek is er ook voor hen.’

Welke politicus inspireert u?

‘Ingrid van Engelshoven (D66-politica, oud-partijvoorzitter en voormalig minister van Onderwijs, red.) heeft ooit mijn betrokkenheid in de politiek aangemoedigd. Sigrid Kaag is en blijft een inspiratie voor mij, vanwege haar integriteit en vastberadenheid om te blijven werken aan een beter en eerlijker Nederland, ondanks tegenstand. Haar moed is uitzonderlijk. Ik heb zelf net als Ingrid en Sigrid de Els Borst Inspiratieprijs gewonnen (een prijs die jaarlijks wordt uitgereikt aan een vrouw met verdiensten voor D66, de prijs is vernoemd naar wijlen D66-politica Els Borst, red.), en hoop zo ook een inspiratie te zijn en te blijven voor anderen.’

Is politieke representatie van Nederlanders van kleur belangrijk?

‘Ja, politieke representatie van Nederlanders van kleur is ontzettend belangrijk. Het is belangrijk omdat het ervoor zorgt dat diverse perspectieven en ervaringen worden gehoord en meegenomen bij politieke besluiten. Denk aan inclusieve zorg en aan de wachtlijsten in de kinderopvang bij kinderen met bijvoorbeeld een taalachterstand. Politieke representatie is een essentieel aspect van een inclusieve democratie en het draagt bij aan een rechtvaardigere samenleving.’

Is de Kamer te wit?

‘Representatie is belangrijk in de Kamer om de zorgen in de samenleving beter te begrijpen en betere besluitvorming mogelijk te maken. Momenteel is er ruimte voor verbetering als het gaat om het weerspiegelen van de diversiteit in Nederland in de Kamer. Het is van

Heeft u een dubbel paspoort?

‘Inderdaad heb ik een dubbele nationaliteit. Daar ben ik trots op. In Nederland hebben veel mensen een dubbele nationaliteit. Ik geloof dat dit juist kansen biedt om verbanden te leggen in plaats van te focussen op verschillen. Het is een weerspiegeling van de diversiteit en het inclusieve karakter van onze samenleving. Binnen D66 ben ik niet de enige met een dubbele nationaliteit. Bijvoorbeeld minister Kajsa Ollongren (van Defensie, red.) heeft ook twee nationaliteiten.

‘Zelf zie ik het als volgt: Ik ben een Nederlandse. Ik ben geboren en getogen in Den Haag, en ik koester mijn wortels in Marokko, die ik ook aan mijn kinderen doorgeef. Het is voor mij en vele anderen van belang om een sterke band te behouden met mijn land van herkomst. Het hebben van een dubbele nationaliteit maakt deel uit van mijn identiteit, en ik zie geen reden waarom dit in strijd zou zijn met

‘Inderdaad heb ik een dubbele nationaliteit. Daar ben ik trots op’

belang om te blijven werken aan het vergroten van diversiteit en inclusie in de politiek, zodat alle stemmen gehoord worden. Het is ook belangrijk om onze toekomstige politici te laten zien dat de politiek voor iedereen is, inclusief de Tweede Kamer. Ik doe daarom met klem een oproep aan alle mensen die twijfelen of ze überhaupt moeten gaan stemmen. Laat je stem horen, laat je vertegenwoordigen. En als je vragen hebt of zelf overweegt om politiek actief te worden, dan staat mijn deur altijd voor je open. Stuur gerust een mailtje!’

mijn toewijding aan Nederland en mijn werk als Kamerlid. Integendeel, het stelt me in staat om verschillende perspectieven en ervaringen in te brengen in het politieke proces. Het is voor mij belangrijk om zowel trouw te zijn aan mijn Nederlandse identiteit als mijn culturele erfgoed te koesteren. D66 waardeert deze diversiteit en inclusie, en ik ben vastbesloten om bij te dragen aan een Nederland waar iedereen – en ik herhaal: iedereen – zich vertegenwoordigd voelt en een stem heeft in de politiek.’ •

TINEKE BENNEMA

Journalist en historicus.

Hoe het Israëldiscours in Nederland veranderde

Toen ik in 1987 aan het onderzoek van mijn masterscriptie over het Midden-Oosten begon, kreeg ik een beurs om aan de Hebrew University te gaan studeren. In de studentenflat werd ik vrienden met Amerikanen, Israëli's en in mijn vrije tijd met Palestijnen uit bezet gebied waar de universiteit was gebouwd maar niet naartoe gingen, want ze mochten er niet studeren. Voor mijn vrienden en familie was vriendschap met die laatsten verre vanzelfsprekend, het waren toch allemaal vliegtuigkapers, terroristen, primitieve Arabieren, moslims bovendien. Ons wezensvreemd.

Ik kom uit een christelijk nest, waar de geschiedenis van het joodse volk net zo eigen was als die van het Nederlandse. Mijn oudtante had in het verzet had gezeten en joodse kinderen in veiligheid gebracht. Een kunstzinnige oom meldde zich aan om te vechten aan de zijde van Israël in de oorlog van 1967. Familieleden werkten in de zomer heel hip op een kibboets.

Nederland stond pal achter Israël, ook door de handelsbelangen en de erfschuld van de Holocaust. Het narratief dat Israël verspreidde, over een geavanceerd land dat vrede en welvaart bracht aan iedereen, ook aan die simpele Arabieren, werd soepel naar binnen gelepeld.

Dat beeld kantelde volledig in het jaar van mijn aankomst door de

Palestijnse opstand, de eerste Intifadah. De kinderen en jongeren die en masse stenen gooiden naar het Israëlische leger en beschoten werden met scherp bezorgden de wereld een schok. Ineens waren de rollen van David en Goliath omgedraaid. Het Palestijnse volk bleek te bestaan. Het was verdrukt. Het werd een volk met een menselijk gezicht. Een volk dat onrecht niet meer pikte. Voor het eerst kon het op grote sympathie rekenen.

Israël probeerde verantwoordelijkheid voor de vele doden af te schuiven op de ouders, moslims met een doodswens, die niet om het leven van hun nageslacht gaven. Ze riepen namelijk allemaal dat ze blij waren als hun kind bij Allah was.

In Ramallah woonde ik persconferenties bij van moeders wier kind was doodgeschoten en vertelden dat ze eerst hadden geprobeerd hen op te sluiten om te verhinderen dat ze stenen zouden gooien. Maar uiteindelijk wisten ze toch te ontsnappen. 'Zijn wij minder dan beesten?' vroeg een van de moeders. 'Zelfs een kat beschermt haar jongen.'

Uit de Intifadah kwamen de Oslo-vredesakkoorden voort, waaraan Europa, de VS en Rusland en de VN zich hadden verbonden. Door de vestiging van diplomatieke vertegenwoordigingen ontstond een nieuwe informatiestroom uit het gebied.

Steeds meer raakte bekend over

hoe Palestijnen moesten leven onder de bezetting, hoe Israël niet alleen hun rechten schond, maar ook voortdurend bezig was met het torpederen van westerse pogingen hulp te bieden voor de vestiging van een Palestijnse staat. Bijvoorbeeld door de vernietiging van de premature Gazahaven (met Nederlands belastinggeld) en de luchthaven (Nederland schonk twee bejaarde Fokkervliegtuigen).

Ook door globalisering, migratie, reizen, en niet te vergeten het internet, werden contacten met de Arabische wereld niet meer zo vreemd. De taalbarrière werd opgeheven door de introductie van tv-zenders als *Al Jazeera Engels* en sociale media. En door de mondige tweede en derde generatie Nederlands-Marokkaanse migranten van wie velen Arabisch beheersten. De migranten brachten hun verwantschap met de Palestijnse broeders mee. Een logische identificatie door geloof, cultuur en een lotsverbondenheid door kolonialisme die helaas in Nederland snel als antisemitisme werd weggezet.

Wat ook bijdroeg aan een nieuw licht op Palestina was dat de nazaten van geknechte mensen uit oost en west de westerse dominantie en het discours over hun verleden, heden en toekomst niet meer pikten. Een nieuwe stem eiste zeggenschap en inspraak in de eenzijdige Nederlandse pro-Israëlpolitiek.

De schokgolf die nu plaatsvindt

na het huidige geweld gaat gepaard met een realisatie dat de onvoorwaardelijke steun aan Israël die Nederland zo lang koesterde voor goed is verdwenen door veranderde verhoudingen. Opiniepeilingen laten zien dat die steun aan Israël in het seculiere Nederland nog slechts vooral bij de oudere generatie aanwezig is en aanzienlijk is teruggelopen tot onder de 10 procent. Dat leidt tot begrijpelijke gevoelens van angst aan de kant van Joden en Israëlsympathisanten. Het is van groot belang dat tegen vormen van antisemitisme luid en hard wordt opgetreden. Joden moeten veilig zijn in Nederland.

Maar ook dient ons land te waken voor islamofobie en racisme als reactie op die nieuwe stemmen. Er zijn groepen Nederlanders opgestaan die anders denken over Israël. Ook met hun standpunt dient rekening worden gehouden. De pro-Israëlsche pavlovreactie van het kabinet geeft daarom geen pas.

Er zijn weinig bittere conflicten als Palestina en Israël waarbij zoveel mensen zich betrokken voelen vanuit hun achtergrond. Laten we die identificatie en compassie aan beide kanten erkennen. De regering hoort beide kanten te vertegenwoordigen. Zo moeilijk is het toch niet om het gebruik van weerszinwendend geweld tegen burgers aan beide kanten te veroordelen. We hoeven het conflict hier niet nog vreselijker te maken. •

‘Laat hoogopgeleide asielzoeker

Elke maand gaat *de Kanttekening* in gesprek met vluchtelingen en statushouders in Nederland. Hoe zijn ze hier gekomen? En hoe hebben zij hun nieuwe leven in Nederland opgebouwd? Deze maand: Baki Karadeniz. Hij vertrok uit Turkije omdat hem als Koerdische journalist vanwege het organiseren van onder andere culturele bijeenkomsten een gevangenisstraf van 7,6 jaar boven het hoofd hangt. Karadeniz is begin zestig. Op een leeftijd waarop veel mensen het rustiger aan gaan doen, bouwt hij een totaal nieuw leven op.

BAKI KARADENIZ

● ANNE-ROSE HERMER

Ondanks zijn lastige positie betitelt Baki Karadeniz zichzelf als iemand die mazzel heeft gehad. Hij arriveerde in 2021 in Ter Apel. Zes maanden later had hij al een verblijfsvergunning. ‘Ik had alle reden om zo snel moge-

lijk geaccepteerd te worden. Gelukkig had ik veel bewijzen bij me waaruit bleek dat ik gevaar liep. Ik moest een plek hebben waar ik veilig was. In Ter Apel verliepen alle procedures bij mij goed. Wel signaleerde ik toen al een personeelstekort bij de IND en het COA.’

Karadeniz is sinds 1978 actief

binnen de Koerdische gemeenschap, vanaf zijn studententijd. Hij benadrukt dat Koerden bijna automatisch in de problemen komen. Als je je mond dichthoudt, assimileert en je gedraagt als een Turk, dan is er vrijwel niets aan de hand. Maar als je de Koerdische cultuur in stand wilt houden, je eigen taal wilt spreken en een eigen mening hebt, dan kun je worden opgepakt. Ook als je actief bent binnen de Koerdische partij. ‘Het maakt niet uit welk regime er aan de macht is. Koerden waren even populair omdat we ons tegen IS opstelden, maar daarna was het weer over. Koerden hebben het moeilijk.’

Net als alle vluchtelingen startte Karadeniz in Ter Apel. ‘Daar was ik twee dagen en één nacht in een tentenverblijf. Vervolgens ging ik naar het azc in Budel. Na vijftien dagen ging ik naar Wageningen. In deze omgeving heb ik veel gewandeld. Het was fijn om daar kennis te maken met het land en met de mensen. In dat azc ben ik gebleven totdat ik een woning kreeg toegewezen. In Wageningen deelden vier mensen een kamer. Dat ging prima. Tegenwoordig verblijven veel vluchtelingen in tenten. Het leven en eten is daar momenteel niet gezond. Nogmaals, ik heb geluk gehad. Ook omdat ik veilig ben. Mensen als Osman Kavala en Selahattin Demirtas, de voorzitter van de Koerdische partij, zitten al jaren in de gevangenis. Ze hadden een mening. Dat is hen fataal geworden.’ Veel vrienden van Karadeniz zijn naar Zwitserland gegaan. Zelf heeft bewust voor Nederland gekozen.

geen schoonmaker worden'

Groepsapp

Van huis uit is Karadeniz journalist en hij was eigenaar van een eigen reclamebureau, maar het is moeilijk om in Nederland aan de slag te gaan. Toch probeert hij hard om zijn steentje bij te dragen en werk te doen met een humanitair karakter. Zo heeft hij veel contact met andere vluchtelingen. In verband met de taalbarrière gaat het hoofdzakelijk om Koerdische vluchtelingen. 'We moeten elkaar helpen. Daarom is er een groepsapp opgezet waarbij zo'n driehonderd Koerden zijn aangesloten. Het doel van de appgroep is elkaar steunen bij het vinden van werk, het uitwisselen van informatie en aanpassing aan de Nederlandse cultuur. Er is veel bureaucratie in Nederland, waardoor sommige dingen lang duren. Ik ben de beheerder van de appgroep.'

Er is nog iets anders wat Karadeniz probeert te voorkomen, voor zover dat mogelijk is. 'Iemand die in eigen land bijvoorbeeld IT'er was, mag in Nederland niet als schoonmaker aan de slag. Er zijn veel vluchtelingen met een hoge opleiding en aan de andere kant zijn er in Nederland een heleboel vacatures. We kunnen dus iets voor dit land betekenen. Het is heel belangrijk om de taal te leren. Het is een moeilijk bestaan voor vluchtelingen en ik ben bang dat het na de verkiezingen moeilijker wordt. We moeten onze vaardigheden zoveel mogelijk benutten, voor onszelf én voor de Nederlandse maatschappij.'

Door alle uitlatingen van bepaalde politici wordt de positie van vluchtelingen steeds lastiger. 'Ik maak me zorgen over de situatie van de huidige asielzoekers. Mijn procedure duurde zes maanden. Momenteel is die periode vijftien tot eenentwintig maanden! En het wordt nog erger. Dit brengt ontzettend veel spanning met zich mee. Ze hebben vaak al veel stress door alles wat ze hebben meegemaakt. Ook in het land

van herkomst. Ze willen hun leven oppakken maar kunnen niet werken, want dat is onmogelijk zonder BSN. Ze kunnen tijdens die wachttijd geen bijdrage leveren. Dat zit hen ontzettend dwars.

Vanuit de eerder genoemde appgroep zijn bijeenkomsten georganiseerd waar gediscussieerd kan worden over onderwerpen zoals de taal leren en je leven op orde brengen. 'Niet iedereen die lid is van de appgroep komt, ook vanwege de afstand en de reiskosten. Toch waren er vijftig bezoekers per keer.'

De zestig gepasseerd of niet, Karadeniz heeft nog een boel energie en koestert de wens om zich verder te ontwikkelen. 'Dan

blijfsvergunning, hij moet op een huis wachten, Nederlands leren, integreren. Alles bij elkaar opgeteld verliest hij op deze manier vijf jaar van zijn leven. Hij kan niet wachten om aan de slag te gaan maar hij kan geen kant op. Zijn psychische toestand holt achteruit. En zo kan ik nog veel meer voorbeelden noemen.'

Wilders

Karadeniz spreekt Turks, Koerdisch en een beetje Nederlands. Hij slaagt er in om de Nederlandse politiek en vooral de verkiezingscampagne goed te volgen. (Op het moment dat het gesprek plaatsvindt, gaan de peilingen alle kanten op en moeten we nog naar de stembus). Volgens

'Sommige partijen doen alsof we een last zijn'

kan ik alles wat ik hier heb geleerd toepassen in Turkije als ik weer terug ben.'

Een heel mooi streven, maar toch roept deze uitspraak een pijnlijke vraag op. Want houdt Baki Karadeniz er dan geen rekening mee dat hij misschien nooit meer terug kan keren? Jawel.

Daarna gaat hij al snel over op hoe sommige vluchtelingen in de knel zitten. 'Een jonge jongen met een goede opleiding die vijf talen spreekt is naar Nederland gekomen. Eerst moet hij eenentwintig maanden wachten op zijn ver-

Karadeniz wordt er tijdens de campagne misbruik van de vluchtelingen gemaakt. 'Er wordt totaal niet gedacht aan de mensen achter de cijfers. Vooral niet door de VVD, Wilders en Omtzigt. De kans bestaat dat deze partijen een coalitie vormen. Wij worden onrustig van de manier waarop over vluchtelingen wordt gepraat. Het is ook erg pijnlijk. Sommige partijen doen alsof we een last zijn en praten niet over wat vluchtelingen voor Nederland kunnen betekenen of in de praktijk al bieden.'

Wat Karadeniz ook ergert, is dat politici tijdens lijsttrekkersdebatten spreken over vierhonderd-duizend asielzoekers en migranten per jaar. 'Alle politici en rechtse clubjes hebben het over statushouders en dat die de oorzaak zijn van hun problemen, bijvoorbeeld in verband met de wooncrisis. Dat is niet waar. Van alle migranten die in 2022 naar Nederland zijn gekomen is 11% asielzoeker. De rest bestaat uit studenten, expats, enzovoort. De asielzoekers worden als zondebok gezien. Dit doet me verdriet. Bovendien wordt er tijdens migratiediscussies niets vermeld over remigratie. Dat gebeurt ook op grote schaal. De oorlog in Oekraïne is ook een grote oorzaak voor de drukte bij de IND en het COA. Ik zou genuanceerd willen zijn als het om de discussie over migratie gaat. Mensen roepen van alles, waarbij niet wordt gekeken of het waar is wat er gezegd wordt.'

Amsterdam

Maar alles bij elkaar opgeteld is Karadeniz blij dat hij in Nederland woont. Hij houdt van dit land en hij vindt het fijn om in Amsterdam te wonen. 'Ik wandel veel door de stad. Door culturele activiteiten te bezoeken leer ik dit land en de stad beter kennen. Alleen vind ik de gezondheidszorg niet zo goed georganiseerd. Iedere huisarts heeft een overeenkomst met verzekeringen.'

Wat Karadeniz ook al heeft ontdekt, is dat huisartsen patiënten niet zonder slag of stoot doorsturen naar een specialist. Dan moet je vaak écht meerdere keren langs zijn geweest. Deze traagheid is duidelijk nieuw voor hem.

Bij de appgroep hoort ook een website: www.nederlandonderwijs.com. Op de website, die in verschillende talen te bekijken is, staat informatie over scholing, maar ook over de werkzaamheden van diverse hulporganisaties voor vluchtelingen. Karadeniz is coördinator van NL Onderwijs.' ●

‘Ik heb geen zorgeloze jeugd gehad

Kunstenares Narges Mohammadi wil dat we luisteren naar kinderen die zijn gevlucht.

● FRÉDÉRIQUE SURSOCK

Het kunstwerk van Narges Mohammadi (1993) valt uit de toon in Beelden aan Zee. Normaal worden er in het Scheveningse museum vooral sculpturen van metaal, hout en natuursteen getoond. Nu ligt er strandspeelgoed in een jasje van papier-maché. Een emmer en een schepje, een kapotte vlieger, zwemschoentjes. Dat je vanuit de zaal uitkijkt op zee is bijzonder confronterend, vertelt de Afgaans-Nederlandse kunstenaar, die in 2022 het Stokroos Sculptuur Stipendium en de Charlotte van Pallandt prijs voor jonge kunstenaars won.

Narges Mohammadi vluchtte samen met haar gezin uit Afghanistan toen ze ongeveer vier jaar oud was. Het gezin woonde na aankomst in Nederland lange tijd in verschillende asielzoekerscentra, onder meer in Eindhoven en het Friese Joure. Daar waar de zee voor veel mensen de associatie met ontspanning en vertier oproept, herinnert het Mohammadi aan de gevaarlijke tocht die zij als kind met

haar naasten moest afleggen. Met haar grootschalige kunstinstallatie *The kite that never flew* neemt ze de bezoeker mee op zo'n vlucht. Ze laat zien dat wat voor de een mooi of vanzelfsprekend is, voor de ander een bron van angst en trauma kan zijn. De ervaring van vluchten werkt nog lang door, tot op volwassen leeftijd.

Door de riskante vlucht vanuit Afghanistan en het opbouwen van een nieuw bestaan in Nederland had jij geen zorgeloze jeugd. In hoeverre heeft het

zoon van tevoren had gerustgesteld en voorbereid op het tandartsbezoek. Het kind had veel plezier en stelde allerlei vragen. Ik dacht toen aan hoe die eerste keer bij de tandarts voor ons was. Voor mijn moeder was het nieuw, dus zij kon ons niet voorbereiden. Als kinderen vonden wij de tandarts maar eng. Het leven was niet altijd makkelijk. Ik ging tot mijn achtste ook nooit echt naar school. Ik moest dus een gigantische inhaalslag maken zowel op de basisschool als op de middelbare school. Nu weet ik dat als ik iets voel, angst of boosheid, dat ik dat ook mag uiten. Ik probeer de wereld te begrijpen vanuit een ervaring die mij nooit is gegund. Voor mij is het maken van kunst een manier om dingen te ontdekken als

‘Vluchtelingen laten alles achter’

gemis van een onbekommerde kindertijd invloed op je kunst?

‘Toen ik laatst bij de tandarts was, besepte ik de impact hiervan. Ik hoorde een moeder met haar kindje praten in één van de behandelkamers. Het was duidelijk dat ze haar

een kind. Maar dan met een vertraging. Bij de tandarts besepte ik dat dit eigenlijk de reden is dat ik kunst maak.’

Je put vaak inspiratie uit je persoonlijke herinneringen. De thematiek in je werk is onlosmakelijk verbonden met je bi-culturele afkomst. Toch praat je hier weinig over. Is dit een bewuste keuze?

‘Ja en nee. Mijn achtergrond is mijn realiteit. In eerste instantie lijkt die niet anders dan die van een ander, totdat je ontdekt dat bepaalde ervaringen toch verschillen van die van de mensen om je heen. In mijn kunst nodig ik de toeschouwer uit om scherper te kijken. Ik wil dat je als bezoeker de zaal binnenkomt en denkt: leuk, allerlei strandspulletjes. Pas wanneer je stilstaat bij de titel, tekst en

foto's, moet je perceptie gaan kantelen. Dat moment vind ik interessant. Ik wil dat die kanteling vanuit een gevoel van herkenning voortkomt. We zijn per slot van rekening allemaal mensen. We hebben allemaal dingen meegemaakt.’

Met deze installatie geef je aandacht aan de vlucht van migranten. Je wilt de menselijke kant van het verhaal vertellen. Is het de rol van kunstenaars om bezoekers nieuwe inzichten te geven?

‘Lastig. In de media wordt soms de term gelukszoekers gebruikt, terwijl veel mensen niet vrijwillig hun thuis ontvluchten. Migrant, die de oversteek in gammele opblaasbare rubberbootjes wagen, hebben vaak jarenlang geld opzij gezet om de mensen-smokkelaars die misbruik maken

d'

FOTO: KEVITA JUNIOR

van de situatie te betalen. Ze laten alles achter. Ik denk dat kunst, net als literatuur, film en theater, inzicht kan geven in wat dat met iemand doet. Er wordt veel kunst gemaakt over vluchtelingen. Maar hoeveel kunstenaars hebben ook zelf een vlucht beleefd? Kunst wordt anders als je zelf gevlucht bent. Gebeurtenissen zijn veel complexer en gelaagd, minder symbolisch. Kunst komt dan anders binnen bij de toeschouwer.'

Je gebruikt vaak ongebruikelijke materialen in je kunst, zoals stro, zeep en de Perzische lekkernij halva. Voor *The kite that never flew* heb je papier-maché gemaakt van katoen. Waarom heb je hiervoor gekozen?

'Ik raak geïntrigeerd door allerlei

dingen. Een soort kinderlijke ontdekkingsdrang. Wat is dat? Wat kan ik ermee? Hoe werkt het? Ik kijk met een open en nieuwsgierige blik naar de wereld en beperk mij niet tot één soort materiaal. Het dwingt me om creatief te blijven.

'Voor deze installatie wilde ik graag werken met licht materiaal, als tegenhanger van het zware verhaal. Daarnaast is papier-maché speels en dat past bij het kinderlijke aspect. Bovendien vond ik het interessant om te werken met materiaal dat je niet snel in een museale omgeving ziet. Ik heb veel research gedaan. Want hoe maak je iets van papier-maché wat duurzaam is en lang meegaat? Uiteindelijk kwam ik uit op honderd procent katoen.'

'Als kind was ik soms verdrietig, angstig of boos, maar dat hield ik allemaal binnen'

Er is veel ellende op de wereld, denk aan Afghanistan, Congo, Oekraïne en natuurlijk Gaza. Er groeien nu opnieuw kinderen op die zwaar getraumatiseerd zijn. Wat zou jij tegen hen willen zeggen?

'Het hangt er vanaf waar de kinderen zijn. Zijn ze nog in het land van herkomst? Of zijn ze al hier? Als ze veilig zijn aangekomen en in een asielzoekerscentrum zitten dan zou ik hen willen vertellen dat hun gevoelens belangrijk zijn. Luister naar je gevoel, maak daar ruimte voor, ook al lijkt daar geen ruimte voor te zijn.

'Als kind was ik soms verdrietig, angstig of boos, maar dat hield ik allemaal binnen. Achteraf gezien had ik die gevoelens misschien wel moeten uiten en vragen kunnen stellen. Ik heb dit nou eenmaal meegemaakt. Je wordt ergens geboren, in een gezin, in een land, daar kan niemand iets aan doen. Er zijn ook omstandigheden die je wel kunt veranderen. Kinderen die na een vlucht voor

het eerst naar de basisschool of zwembles gaan, hebben aandacht nodig.

'Ik hoop dat door mijn werk mensen beter begrijpen wat de impact is van al die traumatische ervaringen op het leven van een kind. Ik was ouder dan de andere kinderen toen ik mijn zwemb diploma haalde. Had iemand bij zwembles de andere kinderen uitgelegd waarom ik ouder was, of simpelweg tegen me gezegd dat alles goed was, dan had ik mij al minder opgelaten gevoeld. Maar dat is nooit gebeurd.

'Ik denk dat het enorm belangrijk is voor kinderen die snel volwassen moeten worden door omstandigheden waar ze geen invloed op hebben, dat ze luisteren naar hun gevoelens. Dat ze weten dat ze dat mogen doen. Dat is een andere vorm van overleven. Emotioneel overleven.' •

De tentoonstelling 'The kite that never flew' is tot 28 januari 2024 te zien in museum Beelden aan Zee.

Taalonderwijs voor inburgeraar

Vluchtelingen in Nederland zijn niet altijd tevreden met het taalonderwijs dat ze volgen. Wat kunnen ze hieraan doen?

● MARISKA JANSEN

‘O nze taallessen verlopen rommelig. De planning is onduidelijk en de datum van het examen onbekend,’ vertelt statushouder Ayse, die anoniem wil blijven (haar naam is bij de redactie bekend). Ze volgt lessen aan een grote taalschool in Rotterdam, maar dat is volgens haar niet de enige plek waar regie ontbreekt. ‘Ook mijn

vrienden in andere steden hebben problemen’.

‘De wereld van de inburgering is best complex’, vertelt Sylvia de Groot Heupner, directeur van Het Begint met Taal. De organisatie koppelt samen met honderden lokale organisaties overal in Nederland vrijwilligers aan nieuwkomers om Nederlands te oefenen, als aanvulling op de reguliere taallessen. Zelf staat ze als nt2-docente – nt2 betekent Nederlands als tweede taal – voor de klas. ‘Cursisten hebben soms lang moeten wachten voordat ze met taallessen konden starten. Dat komt vooral doordat er een groot

tekort aan docenten is’, zegt De Groot Heupner.

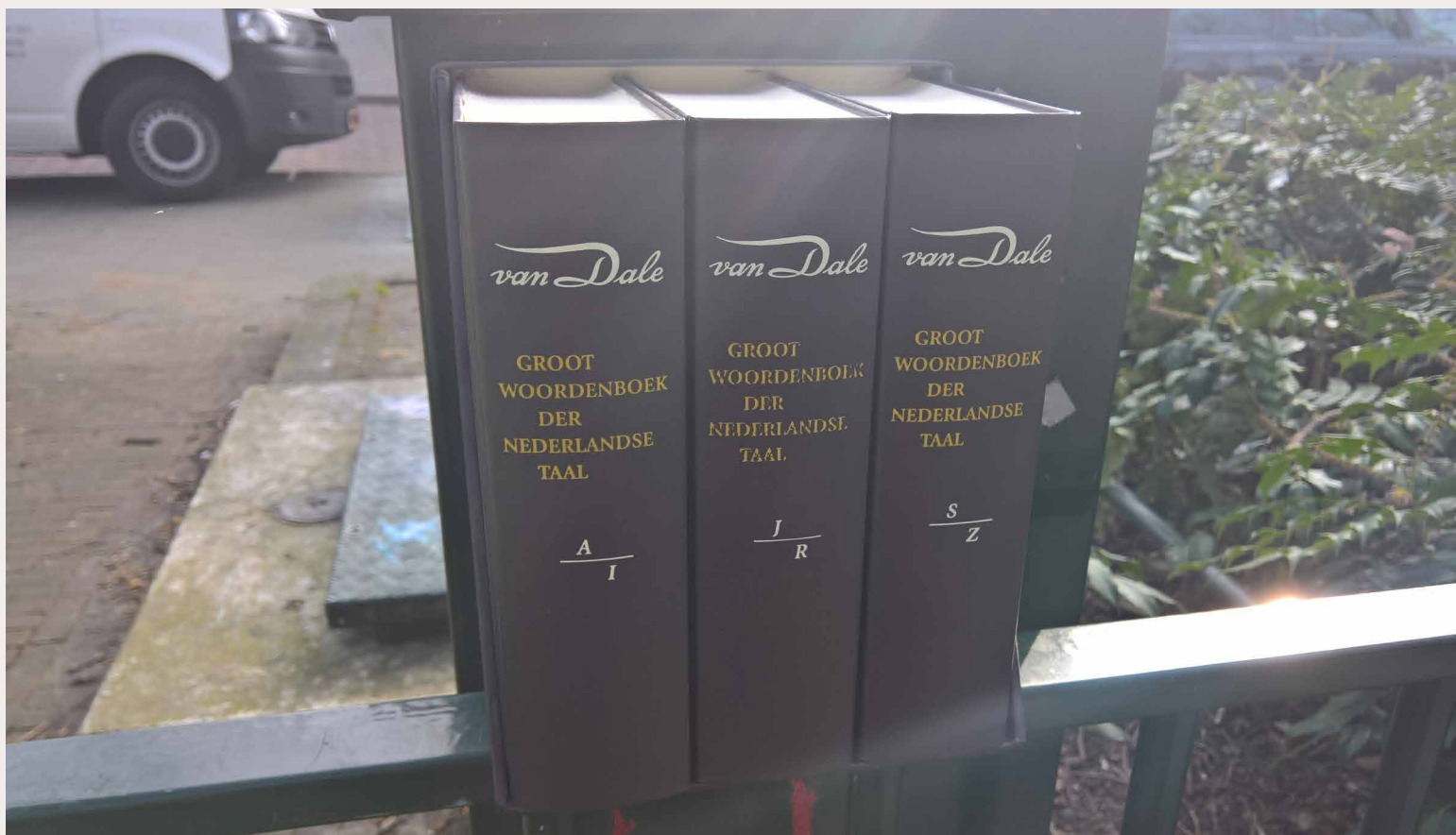
Een vluchteling die in Nederland asiel aanvraagt, kan met inburgeren beginnen zodra hij statushouder is. Dan is hij als vluchteling erkend en krijgt hij een verblijfsvergunning. Het duurt maanden en vaak nog veel langer voordat het inburgeringstraject met daarin taalonderwijs start. De inburgering bestaat uit taalcursussen, maatschappelijke oriëntatie en begeleiding bij het vinden van werk.

Er zijn drie inburgeringsroutes. De eerste is de zelfredzaamheidsroute. De cursisten leren er de Nederlandse taal en worden voorbereid om op een eenvoudige manier mee te doen in de samenleving.

De tweede route is de B1-route, waarbij cursisten in maximaal

drie jaar Nederlands leren spreken en schrijven. Ten slotte is er de onderwijsroute die vooral door jongeren wordt gevolgd. Ze leren de Nederlandse taal en worden voorbereid op de instroom in het reguliere onderwijs.

Voor 2022 waren nieuwkomers zelf verantwoordelijk voor hun inburgering. Ze ontvingen van de overheid een budget in de vorm van een lening waarmee ze zelf taallessen konden inkopen bij taalscholen. ‘Mensen moesten zelf een taalschool kiezen, maar die taak bij hen leggen was niet reëel’, vertelt De Groot Heupner. ‘Er was te weinig zicht op wat leerlingen aan het doen waren. Ze waren zelf verantwoordelijk voor het behalen van hun examens binnen de gestelde termijn. Als je niet op tijd je examen haalde, kon je een boete krijgen.’

niet eenvoudig

Op 1 januari 2022 werd mede daarom een nieuwe inburgeringswet van kracht. Sindsdien zijn niet langer de nieuwkomers zelf maar de gemeenten in Nederland verantwoordelijk voor de inburgering en taallessen. Gemeenten maken samen met de inburgeraars een persoonlijk plan (een PIP) waarin staat wat de nieuwkomer moet doen om in te burgeren. Zij wijzen de inburgeraars een taalschool of -leraar toe. Daarnaast is het mogelijk om zelf een taalschool uit een lijst met gecertificeerde taalaanbieders van de gemeente te kiezen.

‘Dankzij de nieuwe wet kunnen gemeenten hun inburgeraars veel meer maatwerk bieden. Gemeenten kunnen bijvoorbeeld duale trajecten aanbieden, bijvoorbeeld naast de taallessen oefenen met een taalmaatje en taal op de werkvloer’, zegt De Groot Heupner.

Maar er zit een keerzijde aan deze aanpak. ‘Het lastige is dat

ASIELZOEKERS STUDEREN VOOR HET INBURGERINGSEXAMEN (BEELD: YOUTUBE)

hebben’, zegt De Groot Heupner. ‘Zo heeft een grote gemeente vaak meer statushouders die moeten inburgeren, dan een kleine gemeente, en dus meer mogelijkheden om taalklassen met leerlin-

opleidingsachtergronden. Vooral de hogere niveaus die voor het staatsexamen willen opgaan, zijn daarin ondervetegenwoordigd. Dat maakt het best wel ingewikkeld om op dat niveau klassen samen te stellen.’

Wat kan een leerling als Ayse doen om een probleem aan te kaarten? ‘De eerste stap is een klacht indienen bij de taalschool,’ vertelt een Robertjan Uijl, directeur-bestuurder van Blik op Werk, de organisatie die de kwaliteit van de taalaanbieders bewaakt. ‘De taalschool moet namelijk eerst de mogelijkheid krijgen om de klacht zelf op te lossen. Lukt dat niet, dan kan er contact met ons worden opgenomen, gewoon via de mail. Wij gaan dan met school en cursist in overleg om tot een oplossing te komen. Als die er niet komt, kan de cursist naar ons college van arbitrage. Die doen een bindende uitspraak.’

De statushouder die contact met de redactie zoekt, geeft aan dat ze niet naar de taalschool durft te stappen met een klacht. Daar kunnen verschillende oorzaken voor zijn. Cursisten zijn bang niet goed te worden begrepen vanwege de taalbarrière of ze komen uit culturen waarin het

niet gebruikelijk is om een klacht in te dienen. Een andere vrees is dat ze ervoor afgestraft worden bij het inburgeringsexamen. Maar die vrees is niet nodig, zegt Uijl. ‘Wij houden ook toezicht op de taallessen, de kwaliteit van de docenten en of een school goed omgaat met klachten. Dus als ze het idee hebben dat er fouten gemaakt worden of de lessen niet op hun niveau zijn, en de school doet niks met de klachten, dan kunnen ze bij ons aan de bel trekken.’

Ingewikkeld blijft het. Er zijn vele gemeentes en drie onderwijsniveaus plus nog een heleboel aparte regelingen voor specifieke groepen. De Groot Heupner merkt dat er veel vragen over zijn, zowel van nieuwkomers zelf als van de mensen om hen heen. ‘Er zijn vluchtelingen die verplicht een inburgeringsproject moeten volgen, zoals Syriërs en Eritreeers. Vluchtelingen uit Oekraïne, die een aparte status hebben, kennen die plicht niet. Dan zijn er arbeidsmigranten en nieuwkomers die gezinsmigrant zijn, die soms wel of soms niet de inburgering moeten doen. Die enorme variëteit in cursisten vereist maatwerk.’ ●

‘Voor taalscholen is het best moeilijk om groepen te maken van leerlingen met een hoger onderwijsniveau’

elke gemeente, binnen de wettelijk kaders, de inburgering op zijn eigen manier kan invullen. Daardoor kan het zijn dat een traject in Utrecht er heel anders uitziet dan in Friesland.’

‘Inburgeraars die klagen dat alle niveaus in een en dezelfde taalgroep zitten, kunnen gelijk

gen van verschillende niveaus te vormen. Maar een goede nt2-docent kan differentiëren en daarmee omgaan.

Ook kan het voor taalscholen moeilijk zijn om groepen te maken van leerlingen met een hoger onderwijsniveau. ‘De leerlingen hebben uiteenlopende

LODY VAN DE KAMP

Rabbijn en publicist.

Een diepe zucht

Een diepe zucht. Zo diep dat ik mij deze na meer dan dertig jaar nog goed herinner. Het was midden in de Eerste Intifada. De volksopstand van vaak jonge en armere Palestijnen tegenover Israëlische soldaten was een feit. De zucht ontsnapte uit de mond van de toenmalige burgemeester van Bethlehem.

'Rabbijn Lody, de waarheid is dat de oorlog te lang heeft geduurd. Deze knullen die nu hun stenen gooien, die de rubberkogels van onze vijand trotseren, waren in 1967 toen de Jordaanse bezetting van onze steden en dorpen op de Westbank veranderde in een Israëlische bezetting nog niet eens geboren. Deze jonge boze kerels hebben geen ander beeld van Israël en haar Joodse landgenoten dan dat het bezetters zijn en ons alleen maar kunnen onderdrukken. Een andere Jood hebben zij nog nooit meegemaakt. Voor hen is de Jood de loop van het geweer dat op hen gericht staat. Ja, de lengte van de oorlog schept alleen maar trauma's die niet kunnen helen. En trauma's scheppen mensen die soms tot het onmenselijke in staat zijn. Het heeft al veel te lang geduurd.'

Binnen onze kleine Joodse gemeenschap in het naoorlogse Enschede van de jaren vijftig hoorden we vaak van grotere of kleine ruzies en conflicten. Binnen families, gezinnen en vriendenkringen. Dit hoorde kennelijk bij ons leven.

Eigenlijk wisten wij als kinderen niet beter.

Het kwam voor dat familieleden die samen in die oorlog vaak samen de meest vreselijke dingen hadden meegemaakt en hadden overleefd ineens voor langere tijd geen contact meer met elkaar hadden. Zij gingen niet meer met elkaar om en vochten soms ook in het openbaar, ten overstaan van iedereen en alles, hun ruzies uit. Kinderen met ouders, broers en zusters.

Pas later begonnen wij de oorzaak daarvan te begrijpen. Zo'n naoorlogse gemeenschap, allemaal overlevenden van de onderduik of de concentratie- en vernietigingskampen, bestond voor een goed deel uit weduwes en weduwnaars, weeskinderen, opnieuw samengestelde gezinnen met ieder hun eigen traumatische ervaringen. Trauma's die nooit werden opgelost. Kinderen die nauwelijks of geen andere herinnering hadden aan het leven dan aan wat er gebeurde achter het prikkeldraad, of gescheiden van andere familieleden op een ver afgelegen boerderijtje.

Jongeren en volwassenen die die dood in de ogen hadden gekeken op een manier die alleen maar vreselijke psychische schade heeft kunnen veroorzaken. En dan ineens geacht worden de overstap te maken naar het gewone leven van de schoolbanken, een baan, het gezin. Ook nog eens met een nieuwe vader of een nieuwe moeder. Natuurlijk

werkte dat veelal niet.

Het is niet voor niets dat er ook tachtig jaar na die tijd sprake is van een erkende 'tweede' en inmiddels ook een 'derde' generatieproblematiek.

Zuchtend kwam het uit de mond van die burgermeester. 'Rabbijn Lody, de oorlog heeft te lang geduurd.' Dat was dertig jaar geleden.

Inmiddels is er een nieuwe generatie opgegroeid. Aan Israëlische kant een derde generatie van jonge mensen die drie jaar van hun leven in militaire dienst moeten. Een dienstplicht tegenover vijanden. Drie generaties leven met vijandsbeelden over hen, aan de andere kant van de grens.

Op de Westbank en in Gaza is er ook weer een nieuwe generatie die alleen maar terreur, bombardementen, onderdrukking, armoede en ellende kent. Deze generatie beschouwt zich erfgenaam van de ouders en grootouders in het verzet tegen Israël.

7 oktober, bommen, raketten, doden, gewonden, ontheemden, slechts van elkaar gescheiden door een hekwerk of een muur. Maar verenigd in onnoemelijke en onbeschrijflijke ellende, leed en verdriet.

De tijd gaat verder. De wapens zullen weer rusten. De kanonnen en de tanks zullen zwijgen. Maar de pijn blijft. Het leed blijft. De woede en de haat kunnen niet verdwijnen. Getraumatiseerde generaties wor-

den opgezaaid met nieuwe trauma's. Nieuwe woede, onmacht, verzet en terreur zijn zojuist geboren.

Dit is de oorlog van vandaag. Drie decennia na die diepe zucht.

Ik heb Chalid goed gekend. Deze beveiligers in Oost-Jeruzalem en op de Westbank sprong na het horen van de klap altijd meteen in zijn jeep op weg naar de volgende plaats van onheil. Waar een bomgordel tot ontploffing was gebracht. Waar terreur had plaatsgevonden. Waar opnieuw levens waren verwoest.

Chalid wist ook van zuchten. Hij was even in Nederland. Om op adem te komen. Het was in de tijd van de zelfmoordaanslagen in en rond de Heilige Stad. Zijn verhaal liet zich over ons kopje koffie moeilijk beschrijven. Ook hij slaakte de mij inmiddels bekende zucht. 'In een oorlog sneuvelen? Bij een aanslag omkomen? Het is niet anders. Maar zoiets overleven? Dat is werkelijk niet te beschrijven.' Zucht.

Het zijn afschuwelijke tijden. Nieuwe trauma's worden elke dag geboren. Trauma's die niet geheeld worden. Laat het deze wetenschap zijn, die tenminste de gedachten gaat beheersen in onze onopgeefbare zoektocht naar de vrede van morgen. Een morgen die gaat komen, met G'ds hulp, *Im Yirtse Hashem, Insh'Al-lah*. Een morgen waarin wij ondanks ons menselijk onvermogen geen nieuwe trauma's geboren laten worden. •

TAYFUN BALCIK

Programmacoördinator
bij The Hague Peace
Projects voor de Armeens-
Koerdische-Turkse
werkgroep. Lid van de
Nieuw Amsterdam Raad
(Pakhuis de Zwijger).

Het leven gaat door

Terwijl de oorlog in Gaza in al zijn verschrikking en waanzin doorgaat, moet ik aan het nummer Life goes on van de vermoorde zwarte rapper 2pac denken. Hij eert een matje uit de buurt die is omgekomen vanwege straatgeweld in de straten van Amerika. Hier werd 2pac zelf uiteindelijk ook slachtoffer van, zoals zoveel zwarte Amerikanen in de getto's van Amerika. Een systemische kwaal van het racistische en gesegregeerde Amerika, dat ook wel bekend staat als het zogenaamde 'land of the free'.

Maar het gaat me niet exact daarom. Het gaat me meer om hoe 2pac de waanzin van het onrecht wat zwarte mensen overkomt wist om te zetten in een nummer en zichzelf en anderen een therapeutische behandeling geeft met een simpele zinsnede als 'het leven gaat door'. Wat mij het meest raakt in dit nummer komt aan het einde, wanneer hij het volgende zegt:

*Last year we poured out liquor for ya
This year n—, life goes on*

2pac zegt dat ze vorig jaar het verdriet een plek hebben gegeven met het rituele sprenkelen van alcohol op de grond, om de gevallen broeders in de straten te herdenken. Dit jaar gaat het leven door.

'Ik zie veel gelijkenissen met Turkse nationalist die Turks staatsgeweld verdedigen'

We worden dagelijks met het geweld in Palestina geconfronteerd. Elke dag maar weer de gruwelijke alledaagsheid van de systematische moord op Palestijnse kinderen, al meer dan 4000, in bijna een maand tijd.

Ik stuur de wijze waarop dit geweld de Nederlandse berichtgeving haalt dagelijks via sociale media de wereld in. Waarom eigenlijk? Wat voor zin heeft het? Verandert er daarmee iets aan de situatie daar? Het antwoord op de laatste vraag is in ieder geval ontkennend. En toch ga ik door met het delen van deze berichten.

Waarom? Uiteindelijk doe ik het, denk ik, puur als documentatie. Als vastlegging van wat de rationalisering van Rutte's mantra 'Israël heeft het recht zichzelf te verdedigen' daadwerkelijk betekent: nóg meer dood en verwoesting van Palestijnse levens.

Ik weet dat dit aan de pro-Israëliëse kant van het politieke spec-

trum niet aankomt. Alles wordt immers in één woord weggewuifd. Terreur. Hamas. En nog eens terreur. Als het dood en Palestijns is, dan zijn het terroristen. Helaas ken ik dit mechanisme dondersgoed uit het Turkse discours tegenover Koerden en Armeniërs. Daarom kan ik, denk ik, heel goed de knop omzetten en toch naar pro-Israëliëse verhalen luisteren. Ik zie veel gelijkenissen met Turkse nationalist die Turks staatsgeweld verdedigen en rationaliseren.

Al mijn hele leven hoor ik namelijk dat Koerden terroristen zijn. Dat het hun eigen schuld is wanneer Koerdische politici, journalisten en mensenrechtenactivisten worden vermoord, vastgezet en moeten vluchten. Hadden ze maar geen 'terroristen' moeten zijn, zeggen Turks-nationalistische stemmen in koor. Waarom zou ik niet naar de Israëliëse versie van deze leugen kunnen luisteren?

Ik ben me uiteraard bewust

van een groot verschil tussen het Israëliëse en Turkse verhaal. De Holocaust. Turken zijn nooit uitgeroeid, Turken hebben uitgeroeid. En die geschiedenis van uitroeiing, de angst daarvoor, komen we in het Israëliëse vergoelijken van het geweld in Gaza vaak tegen, terwijl pro-Palestijnen nu juist beweren dat de Palestijnen worden uitgeroeid. En dan is de cirkel weer rond tussen Israëliëse en Turkse 'terreurbestrijders'.

Pff, zo veel pijn. Terwijl je gewoon in tram 13 zit, terug naar Geuzenveld, te malen over hoe genormaliseerd het is dat Nederlandse politici Israël en hun eigen geweten schoonwassen met hun 'onvoorwaardelijke steun' en zo onvervalst Turks worden in hun Israëliëse nationalisme.

Mijn lichaam reageert erop door een verhoogde hartslag. Ik weet: dit is niet goed. Ik zet mijn telefoon weg en klamp me vast aan de wietgeur van toeristen in Amsterdam. Ik focus me op hun donkerrode, glazige ogen. Ze giechelen, zoals wij ook deden als tieners en twintigers. Ik kan boos worden op het feit dat het leven doorgaat, zoals 2pac zong, maar het is een waarheid als een koe. Het leven gaat door. Voor ons in ieder geval, hier in het veilige Nederland.

Maar hoe lang nog, denk ik wel steeds vaker. Hoe lang nog... •

Waarom Duitsland worstelt met

DUITSE EN ISRAËLISCHE VLAG, BRON WIKIMEDIA COMMONS

Door de Holocaust is kritiek op Israël taboe in Duitsland. Daar lijkt nu voorzichtig verandering in te komen.

● EWOUT KLEI

NRC schreef begin november een kritisch verhaal over de zogenoemde Springerkranten in Duitsland, waaronder de tabloid *Bild* en het conservatieve dagblad *Zeit*. Journalisten die voor deze kranten werken zijn contractueel verplicht om op een positieve wijze over Israël te berichten. Het concern heeft in 1967 vijf beginselen geformuleerd, en een daarvan is de ‘verzoening tussen Joden en Duitsers en de ondersteuning van de rechten die van levensbelang zijn voor de staat Israël’.

In 2021, toen het Israëlische leger en Hamas slaags raakten, hing voor het Axel Springer-

gebouw in Berlijn de Israëlische vlag uit. CEO Mathias Döpfner zei destijds dat medewerkers die de pro-Israëlische positie niet onderschreven maar moesten vertrekken. Sinds 7 oktober is de Israëlische vlag opnieuw gehesen voor het hoofdkantoor in Berlijn.

Hoewel het beleid van de Springer-kranten laakbaar is, helemaal met het oog op de persvrijheid, moeten we dit wel in de juiste context zien, zegt de Turks-Duitse journalist Erkan Pehlivan. ‘Duitsland is verantwoordelijk voor de Holocaust, de moord op zes miljoen Joden. Dit zorgt niet alleen voor een enorm schuldgevoel, maar ook dat Duitsland een andere verantwoordelijkheid heeft dan bijvoorbeeld Nederland. De Joden én Israël beschermen, dat behoort tot de Duitse staatsdoctrine. Dat vergeten veel mensen.’

‘Duitsland heeft een andere verantwoordelijkheid dan bijvoorbeeld Nederland’

Vergangenheitsbewältigung

Historicus en emeritusprofessor Frits Boterman, verbonden aan het Duitsland Instituut van de Universiteit van Amsterdam, vertelt over het Duitse begrip Vergangenheitsbewältigung. Dat kun je vertalen met ‘omgaan met het verleden’.

‘Duitsland is sinds 1945 bezig met een grote worsteling om in het reine te komen met het nazi-

verleden. Jarenlang was de consensus dat wat Adolf Hitler heeft gedaan uniek was, de Holocaust is qua omvang en qua uitvoering onvergelijkbaar met andere genocides.’ Deze opvatting staat sinds kort weer onder druk, aldus Boterman.

Een groep linkse historici is van mening dat je de Holocaust niet als een uniek verschijnsel moet zien, maar in perspectief van het westerse kolonialisme.

kritiek op Israël

Zo was de genocide op de Herero en Nama in de Duitse kolonie Zuidwest-Afrika, het huidige Namibië, jarenlang een blinde vlek in de Duitse geschiedschrijving. Ook zijn deze historici heel kritisch over de onvoorwaardelijke steun aan Israël, dat volgens hen een apartheidstaat is die zich schuldig maakt aan etnische zuivering. 'Het maatschappelijke debat hierover wordt de Historikerstreit 2.0. genoemd. In de jaren tachtig werd er een enigszins vergelijkbaar discussie over de Holocaust gevoerd.' Als we hem vragen naar zijn mening hierover vertelt Boterman dat hij het niet met deze kritische historici eens is. 'De Holocaust is volgens mij echt uniek, vanwege de enorme schaal en de industriële wijze waarop deze genocide werd uitgevoerd.'

Twee maten

De huidige oorlog in Gaza heeft volgens Boterman de verhoudingen opnieuw op scherp gezet. 'Duitsland staat vierkant achter Israël. Op 7 oktober werd (de dag van de aanval van Hamas, red.) dat nog begrepen, nu is dit standpunt steeds lastiger om te verdedigen. De Duitse regering wordt verweten met twee maten te maten. Ze komt op voor het

internationaal recht, maar blijkbaar hoeft Israël zich hier niet aan te houden. Het harde optreden van Israël in Gaza zet de Duitse Vergangenheitsbewältigung onder druk.' Het feit dat kranten als *Bild* en *Zeit* Israël-kritiek contractueel verbieden noemt hij problematisch. 'Het

tisch zijn over Israël. Ook vertelt hij dat het discours van de Duitse regering nu langzaam aan het verschuiven is. 'In de eerste weken na de 7 oktober stond de regering pal achter Israël en het recht van Israël om zichzelf te verdedigen, maar nu wijst de regering – voorzichtig – op het

gebruiken Palestijnse zaak om hun eigen agenda te pushen. Ze liepen ook met andere vlaggen rond en riepen dat ze het kalifaat willen. Ook andere demonstranten gebruiken de Palestijnse zaak om er zelf beter van te worden. Je ziet op veel demonstraties Turkse vlaggen, terwijl Turkije de Koerden en andere minderheden onderdrukt. En in Nederland zie je dat de islamitische partij Denk electoraal wil profiteren van de pro-Palestijnse stemming.'

'Veel Duitsers zijn ongerust over de toename van Jodenhaat'

Molotovcocktails

Boterman vertelt dat veel Duitsers ongerust zijn over de toename van Jodenhaat sinds 7 oktober. 'Veel Joodse mensen durven in Berlijn niet meer met een keppeltje over straat te lopen. En in oktober werden er molotovcocktails naar een synagoge gegooid. Het is niet bekend wie er achter deze aanval zitten, maar ik denk extreemrechtse activisten. Zij hebben in het verleden vaker aanslagen gepleegd. Extreemrechts is een sterke onderstroom in Duitsland.'

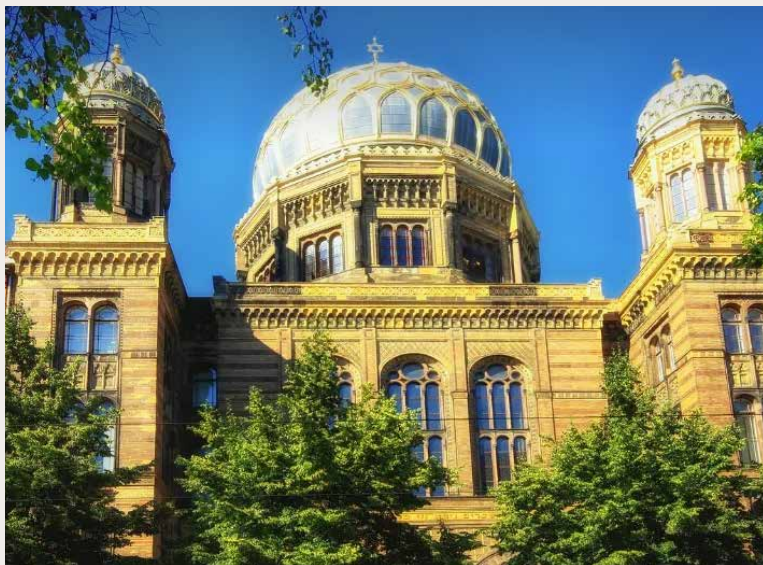
Om antisemitisme te bestrijden is goed onderwijs belangrijk, besluit Boterman. 'Lange tijd dacht Duitsland dat het wel snor zat met de Vergangenheitsbewältigung. Maar hoe zit het met jongeren van een islamitische achtergrond? Zijn zij ook door drongen van het gevaar van antisemitisme? Sowieso hebben veel jongeren, ook autochtone jongeren, onvoldoende kennis over de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust, en neigen ze meer naar subjectieve standpunten. Historisch revisionisme, beweren dat het met de Holocaust wel meeviel, bijvoorbeeld omdat er ook andere genocides waren in de tijd van het kolonialisme, vind ik erg gevaarlijk. Wat betreft de intentie, de schaal en de manier van uitvoering was de moord op zes miljoen Joden van totaal andere orde. De Holocaust kun je niet relativiseren.' ●

pro-Israëliische standpunt wordt van bovenaf opgelegd. Dat roept steeds meer weerstand op, niet alleen onder Duitse moslims.'

Erkan Pehlivan wijst erop dat linkse Duitse kranten wel kri-

respecteren van de mensenrechten en het internationaal recht.' Boterman beaamt dit. 'Pro-Palestijnse demonstraties waren eerst verboden, maar worden nu wel toegestaan.'

Pehlivan en Boterman maken zich allebei grote zorgen over de toename van antisemitisme in Duitsland. Pehlivan wijst in dit verband op het gevaar van fundamentalistische moslimorganisaties. 'Formeel bestaat er een onderscheid tussen antizionisme en antisemitisme, maar in de praktijk loopt dit door elkaar', zegt de journalist. 'In de eerste week van november was er in Essen, in het midden van Duitsland, een grote demonstratie. Deze was georganiseerd door Generation Islam. Maar dit is een mantelorganisatie van de fundamentalistische en antisemitische organisatie Hizb ut-Tahir, die in Duitsland is verboden. Het gaat hen niet om de Palestijnen, ze

DE NIEUE SYNAGOGE IN BERLIJN. BEELD: PIXABAY

Ewald Engelen over klasseverraad in de politiek

In zijn schotschrift *Boze burgers en boeren* komt Ewald Engelen op voor de gewone Nederlander die in de steek zou zijn gelaten door links. 'Progressieve partijen hebben klasseverraad gepleegd. Ze hebben hun achterban in de drek geduwd.'

● EWOUT KLEI

Financieel geograaf en publicist Ewald Engelen, essayist bij *De Groene Amsterdammer*, breekt in zijn nieuwste boek *Boze burgers en boeren* een lans voor Nederlanders die zich door de 'randstedelijke elite, journalisten en politici' weggezet voelen: 'Mijn boek probeert de vraag te beantwoorden waarom boze burgers in een kamp worden gedreven waar ze niet thuishoren.' Ook beschuldigt hij in zijn boek radicale klimaactivisten en andere progressievelingen ervan te streven naar een politiek stelsel waarin 'ongeinformeerde burgers' geen stemrecht meer hebben. 'Je kunt niet 60 procent van de bevolking negeren.'

Waarop baseert u die beschuldiging, dat sommige progressieve mensen andersdenkenden het stemrecht willen afpakken? We respecteren hier in Nederland toch de democratie?

'Na de grote overwinning van de BoerBurgerBeweging bij de Provinciale Statenverkiezingen betoogde een reeks columnisten om het stemrecht van burgers af te pakken die niet goed over de politiek zouden zijn geïnformeerd. Ook in de klimaatbeweging is dit een onderwerp. Radicale activisten vinden dat we geen tijd meer hebben voor democratische besluitvorming. Er moet nu verandering komen. Feitelijk pleiten deze columnisten en activisten voor een ecodictatuur.'

Maar wie zijn die columnisten en activisten dan? U noemt geen namen.

'Dat zoek je maar op. Ik koos er in mijn boek bewust voor om geen namen te noemen, omdat het mij niet om personen gaat maar om de zaak. Het zijn verschillende columnisten, die in hun columns en op social media hiervoor gepleit hebben.'

'Boze burgers zijn ook absoluut niet dom'

In uw boek bent u ook heel kritisch over 'weldenkenden' en 'welgestelden', die u op pagina 17-18 in één adem noemt. Gooit u hiermee niet gemakkelijk mensen op één hoop? Je hebt namelijk een heleboel mensen met een universitair diploma die geen goedbetaalde baan hebben...

'Mijn doel was om een boek te schrijven dat zo veel mogelijk mensen kunnen begrijpen. Maar er zijn inderdaad twee soorten elites. Thomas Piketty heeft het over de linkse en rechtse brahmanen. De eersten zijn de kletsende klasse, de journalisten, schrijvers en wetenschappers, de andere groep bestaat uit de kapitaalbezitters. Samen vormen zij de 'managerial class', die de toon zet.'

Even later schrijft u in uw boek over het roemruchte Urgenda-arrest. Via de rechter werd de Nederlandse overheid gedwongen om meer aan klimaat te doen. U stelt dat de rechter op de stoel van de wetgever is gaan zitten. Bent u niet bang dat u met deze kritiek in radicaal-rechts vaarwater terechtkomt? Thierry Baudet had ook kritiek op de zijns inziens te grote invloed van rechters en sprak over de zogenaamde dikastocratie.

'Nee, daar ben ik helemaal niet bang voor. Het publieke debat is tegenwoordig behoorlijk verziekt. Veel mensen zijn niet meer bereid om nog te kijken naar de argumenten. Je wordt veroordeeld voor een bepaald standpunt omdat rechts dat ook vindt, je argumentatie doet er niet meer toe. Dat is een slechte zaak. Ik vind dat ik het recht heb, de plicht, om mijn standpunten te beargumenteren. Het is serieus gevaarlijk dat de rechterlijke macht via dit soort uitspraken op de stoel van de politiek gaat zitten. Dat ondermijnt de trias politica, onze democratie.'

Activisten en advocaten, denk aan Wil Eikelboom, wijzen ook altijd op het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en het VN-Vluchtelingenverdrag, die landelijke wetten overrulen. Heeft u daar ook moeite mee?

'Dat vind ik een lastige vraag. Ik heb grote moeite met de Europese Monetaire Unie en het Europese semester, waar begrotingsafspraken bij horen. Ook sta ik kritisch tegenover internationale handels-

verdragen en de afspraken die daaruit voortvloeien, want die beperken de nationale begrotingspolitiek. Dat moet een nationaal prerogatief blijven. Ik vind dat je internationale afspraken nationaal moet interpreteren. Denk bijvoorbeeld aan de sociale huursector. Europa maakt het opzetten hiervan moeilijker door het invoeren van aanbestedingsregels. Alle Europese landen moesten dit artikel onderschrijven. De regels bieden veel interpretatieruimte, maar Nederland interpreteert hen heel strikt. Je moet niet regelgestuurd naar politieke problemen kijken, maar principegestuurd. Sommige regels moet je niet naar de letter uitvoeren.'

Maar vindt u dan ook dat

en moreel exhibitionisme

EWALD ENGELÉN SPREEKT OVER ZIJN BOEK BIJ HET YOUTUBE-KANAAL DE NIEUWE WERELD, (SCREENSHOT YOUTUBE)

nationale overheden meer ruimte moeten krijgen om de grenzen te sluiten voor vluchtelingen, wat Hongarije en Polen nu ook doen?

'De vluchtelingen zijn niet het probleem. Dat zijn de expats en de internationale studenten. Zij drukken mensen uit de woningmarkt en voeren de prijzen op. Werkgevers betalen de huur voor expats. Amsterdam is hierdoor onbetaalbaar geworden.'

In uw boek speelt Sicco Mansholt een prominente rol. Wie is hij? Waarom is hij zo belangrijk voor uw betoog?

'Een belangrijke vraag in mijn boek is waarom boeren zo rijk zijn geworden en waarom deze rijke boeren nu gesteund worden door

arme burgers. Dat boeren zo rijk zijn geworden is mede te danken aan PvdA-politicus Sicco Mansholt (1908-1995), die na de oorlog veel heeft betekend voor het rationaliseren van de Nederlandse landbouw en in zes naoorlogse kabinetten minister van Landbouw was. Toen hij daarna (in 1958, red.) naar Europa ging deed hij hetzelfde voor de Europese landbouw. De ruilverkaveling en andere maatregelen zorgden voor een enorme toename van de landbouwproductie, waardoor Nederland nu de op één na grootste landbouwexporteur ter wereld is geworden. Maar het leidde, in de jaren tachtig al, tot enorme ecologische problemen.

'Sindsdien zijn de opeenvolgende Nederlandse regeringen

gaan rommelen in de marge. Er moet minder stikstof komen, maar dat gebeurde niet omdat landbouwministers te veel de lobbyisten van de boeren waren. Nu Europa vindt dat Nederland minder stikstof moet uitstoten gooit het agro-industrieel complex het over een andere boeg, en framet boeren als slachtoffers van de kletsende klasse in Amsterdam en Den Haag. En veel boze burgers zijn hier gevoelig voor.'

Omdat helaas veel boze burgers gevoelig zijn voor nepnieuws, complottheorieën en een irrationeel wantrouwen tegenover de wetenschap. En er bovendien niet zelden ook racistische ideeën op na houden. 'Dat zie ik toch echt anders. Ik

spreek regelmatig met hele normale mensen. Zij zijn echt niet allemaal complotwappies en Forum voor Democratie-aanhangers. Dat is een karikatuur.'

Wat vindt u dan van de term 'domrechts', die onder andere door Volkskrant-columnist Sander Schimmelpennick met regelmaat wordt gebezigd?

'Mijn ervaring, maar dit blijkt ook uit onderzoeken, is dat boze burgers helemaal geen racisten en seksisten zijn. Ze maken zich terecht zorgen over de toekomst voor hun kinderen en kleinkinderen. Er is minder bestaanszekerheid, er zijn minder sociale voorzieningen. Boze burgers zijn ook absoluut niet dom. Ze kunnen goed over hun ervaringen vertellen. Ze beschikken over lokale intelligentie. Daar kunnen theoretisch geschoolden juist iets van leren. Daarnaast kunnen hoogopgeleide mensen ook heel dom zijn.'

In uw boek verwijt u progressieve politici, opiniemakers en activisten 'moreel exhibitionisme'. Wat bedoelt u daarmee?

'De klimaatbeweging – organisaties als GreenPeace en Extinction Rebellion en partijen als D66 en GroenLinks – hebben van klimaat een eliteonderwerp gemaakt. De kletsende klasse met een dikke portemonnee schept op over de warmtepomp en de zonnepanelen die ze hebben kunnen aanschaffen met subsidies, terwijl gewone mensen in de schulden komen door de veel te hoge energierekening. Dit is *adding insult to injury*, zout in de wonde strooien. Arme mensen kunnen dit allemaal niet betalen en krijgen nu het verwijt niks voor het milieu te doen. Ik stoer mij aan de manier waarop rijke progressievelingen hun groene privileges tentoonspreiden. En vervolgens tegen arme mensen zeggen dat ze niet meer op vliegvakantie mogen, geen diesel

Interview.

‘Progressieve partijen laten arme mensen al jaren aan hun lot over’

mogen rijden en een waterpomp moeten kopen.’

Maar de progressieve partijen komen toch op voor de arme mensen? Dat zeggen ze tenminste. ‘Sterk en sociaal’, ‘Laat iedereen, vrij maar niemand vallen’, enzovoort.

Progressieve partijen laten arme mensen al jaren aan hun lot over. De PvdA regeerde met de VVD ten tijde van de paarse kabinetten (1994-2002, red.) en daarna ook in het kabinet Rutte-II (2012-2017). De PvdA is medearchitect van het neoliberale stelsel. De partij is op cultureel gebied progressief, maar op sociaaleconomisch vlak neoliberal. Verder zijn voormalig D66-leider Sigrid Kaag en Groen-Links-PvdA-voorman Frans Tim-

mermans de Clintons van Nederland, die neerkijken op de ‘deplorables’, de stumperds. Het is logisch dat veel kiezers hier niets mee hebben. Ontevreden kiezers gingen eerst naar Forum voor Democratie, dat bij de Statenverkiezingen van 2019 de grootste partij werd, en in maart 2023 naar de BBB.’

Kaag heeft een heleboel irrationale haat over haar heen gekregen. Uw kritiek is uiteraard geen haat, maar u bent wel erg kritisch, onder andere op het feit dat zij op social media antiracisme promoot, ‘moralistische preken over identiteitspolitiek’ noemt u dat in uw boek. Waarom bent u zo hard in uw oordeel? Strijden tegen racisme en seksisme is toch een goede zaak?

‘Natuurlijk ben ik tegen racisme en seksisme. Maar Kaag is heel eenzijdig. Ze profileert zich als minister van Financiën op immateriële thema’s, maar negeert inflatie, wat veel mensen arm maakt, en de recordwinsten voor aandeelhouders. Kaag zei dat we allemaal de broekriem moeten aanhalen. Ze heeft totaal geen empathie voor gewone mensen. De kletsende klasse leeft in een parallel universum.’

‘Ook de Belastingdienst vind ik schijnheilig trouwens. Ze doen mee met de Pride in een bootje, terwijl ze gewone mensen hebben laten stikken tijdens de Toeslagenaffaire. Ze willen vooral progressief lijken. Dit is een perfect voorbeeld van wat ik duid als moreel exhibitionisme.’

Maar dit kan toch ook anders? Deze progressieve thema’s zijn immers ook relevant voor arme mensen.

‘De klimaatstrijd is een klassenstrijd, die arme mensen zou moeten mobiliseren. Maar het tegenovergestelde is helaas aan de hand: het thema is omarmd door

rijke progressieve mensen. Extinction Rebellion koppelt de strijd voor klimaat nu aan de strijd voor lhbtqia+ en Palestina. Dat is toch raar?’

Voor progressieven heeft de culturele strijd blijkbaar het primaat, net als voor de conservatieven.

‘Ja, maar dat zou dus niet zo moeten zijn. Het klimaat is een sociaaleconomisch onderwerp, maar wordt nu – niet alleen door rechts maar ook door links – een sociaal-cultureel onderwerp. Dat vind ik heel dom. Hierdoor raakt links het draagvlak onder de bevolking kwijt. En dat is slecht voor onze democratie. Je kunt niet 60 procent van de bevolking negeren.’

Bent u niet bang dat u straks voor een onderbuikfluisteraar

‘Het klimaat is een sociaaleconomisch onderwerp’

wordt versleten?

‘Nee. We moeten in het debat, zoals ik al eerder in dit interview zei, kijken naar de argumenten die te berde worden gebracht, niet of die standpunten ook worden vertolkt door iemand die je afschuwelijk vindt. Daar verzet ik mij tegen. Het is heel kwalijk dat argumenten er tegenwoordig nauwelijks meer toe lijken te doen. We zijn amper nog in staat om fatsoenlijk te discussiëren. Dat komt omdat we opgesloten zijn in onze eigen bubbels. Argumenten zijn van ondergeschikt belang, omdat iedereen in dezelfde bubbel hetzelfde vindt.’

Maar toch: er is een heleboel racisme en islamofobie tegenwoordig. Dat kan en mag je niet ontkennen. Vind u ook niet dat dit beantwoord moet worden met een luid en duidelijk ‘nee’?

‘Racisme als praktijk is heel naar. Maar we hebben de laatste jaren de neiging gehad om alles maar racisme te noemen, of fascisme. Deze labels werden ook gebruikt om het maar niet te hebben over wat deze mensen, boze burgers, eigenlijk bedoelden. Het hebben van progressieve standpunten, tegen racisme, tegen islamofobie, tegen Israël en natuurlijk voor het klimaat en Palestina, is ook een vorm van moreel exhibitionisme, van deugen, dat je laat zien dat je bij een bepaalde groep hoort. We moeten met elkaar weer in gesprek gaan, in plaats van labeltjes plakken. We moeten kijken naar wat de ander precies bedoelt. Veel mensen die worden weggezet als racisten, fascisten en seksisten vallen in werkelijkheid wel mee. Maar er wordt niet naar hen geluisterd.’

Ongehoord Nederland.

‘Ja, maar die omroep maakt natuurlijk misbruik van dit sentiment. Ze zijn in een gat gesprongen. Maar het echte probleem ligt bij links. Zij zijn intolerant geworden.’

De racisten zijn wel tolerant?

‘We hebben deze mensen, boze burgers, afgestoten. We claimen morele superioriteit. Maar dat hebben we niet. We doen cultureel progressief, maar breken onder tussen de verzorgingsstaat af. Dan lopen kiezers bij je weg. Links reageert daar totaal verkeerd op. Ze zeggen nu: onze boodschap is goed, we moeten het beter uitleggen. Maar als je dat zegt ben je hardleers. Progressieve partijen hebben klasseverraad gepleegd. Ze hebben hun achterban in de drek geduwd. Daarom zijn er nu zoveel boze burgers.’ ●

‘Palestijnse slachtoffers krijgen geen gezicht’

Wanneer slachtoffers een naam en een gezicht krijgen, wordt ons vermogen vergroot om ons in te leven in hun pijn. Dat schrijft Joost Jongerden.

PIKKELDRAAD OP DE GRENS TUSSEN GAZA EN ISRAËL (BEELD: YOUTUBE)

● JOOST JONGERDEN

In zijn fabel *Vanaf de Toren Gezien* beschrijft filosoof Günther Anders hoe een fictief personage vanaf een uitkijktoren omlaag kijkt. Vanaf grote hoogte observeert zij hoe aan de straat beneden haar zoon, als een klein stuk speelgoed, wordt overreden en weggevaagd door een even speelgoedachtige vrachtwagen. ‘Ik ga niet naar beneden!’, roept het personage, zich verzettend tegen de gedwongen afdaling via de trap, omdat zij de harde realiteit onderaan de toren liever vermijdt.

Onze premier, Mark Rutte, aanschouwt vanaf zijn torentje in Den Haag hoe Palestijnen collectief worden weggevaagd – aanvankelijk in een traag bewegende politiek van kolonisatie, zuivering en isolatie, en de afgelopen dagen en weken in een totale oorlog. Hij weigert echter die realiteit onder ogen te zien. Esther Ouwehand van de Partij voor de Dieren nodigde de demissionair premier uit om na te denken over de oorzaken van het

geweld – een uitnodiging om van zijn toren af te dalen en de Palestijnse kwestie van dichtbij te bekijken. Hij blijft echter standvastig, net als het personage in de fabel, en beweert dat dit niet het juiste moment is.

Het reduceren van Palestijnen tot cijfers is een manier om de realiteit te ontwijken waarin de Palestijnen zich bevinden, zoals Ramsey Nasr betoogde in de *NRC* van 18 oktober. Terwijl Israëlische slachtoffers namen en gezichten krijgen worden Palestijnse levens gereduceerd tot cijfers, in de vorm van aantal doden, ontheemden en vluchtelingen. Verzameld leed waarmee het moeilijk te identificeren is, zo betoogde Nasr.

Het geven van namen en gezichten is cruciaal om ons vermogen te vergroten om ons in te leven in de pijn van anderen. Zo kunnen meevoelen met de pijn van Shani Louk, het Duitse meisje dat we half ontkleed zagen liggen in een pickup truck met Hamas-strijders. Maar we kunnen ons niet identificeren met duizend of vijfduizend. Voor identificatie moet je meer zijn dan een nummer. Het krijgen van een naam en een gezicht is

belangrijk. Het bracht de 18-jarige Ofir Engel een Nederlands paspoort. Dat paspoort moet hem een veilige uitweg bieden uit Gaza, een privilege dat een getal nooit kan ontvangen.

‘Voor identificatie moet je meer zijn dan een nummer’

Soms wordt een Palestijns nummer een gezicht. En dat wordt dan weer als bedreigend ervaren door autoriteiten. In Frankrijk is de 72-jarige linkse Palestijnse activiste Mariam Abou Daqqa in afwachting van haar uitzetting onder huisarrest geplaatst. Haar naam en gezicht moeten nu worden verwijderd van de verschillende bijeenkomsten in Frankrijk, waar ze zou spreken over de strijd voor Palestijnse en vrouwenrechten.

Maar er is nog een ander aspect.

Terwijl Israëlische slachtoffers een gezicht krijgen en Palestijnse slachtoffers gereduceerd worden tot nummers, worden de Koerden volledig genegeerd. De voortdurende Turkse luchtaanvallen van voorbijgeen weken op civiele infrastructuur van de Koerden in Syrië krijgen vrijwel geen aandacht. Hoewel de lokale bevolking en mensenrechtenorganisaties in het gebied meer dan 200 Turkse luchtaanvallen in de door Koerden gecontroleerde regio in Syrië hebben gedocumenteerd, waaronder aanvallen op ziekenhuizen, scholen en water- en energie-infrastructuur, lijken deze gebeurtenissen aan onze waarneming voorbij te gaan. We kijken de andere kant op. Als gevolg hiervan zitten momenteel twee miljoen burgers in Rojava zonder een stabiele stroom- of watervoorziening. Een ziekenhuis in de stad Dêrik is volledig vernietigd door Turkije, dat tegelijkertijd luide protesten uit over het bombardement op het al-Ahli ziekenhuis in Gaza.

Wanneer Koerden een gezicht krijgen, lijken ze al snel te worden geassimileerd tot iets anders. Ondanks dat de familie van Jina Amini heeft benadrukt dat ze haar nooit Mahsa noemden, wordt er in de media toch vaak onder die naam naar haar verwezen. Onlangs heeft de Europese Unie haar hoogste mensenrechtenprijs toegekend aan de Iraanse vrouwenbeweging ‘Vrouw, Leven, Vrijheid’, die is ontstaan naar aanleiding van de dood van Jina Amini. Met alle respect voor de strijd van vrouwen in Iran, is de leus ‘Jin, Jiyan, Azadi’ (Koerdisch voor Vrouw, Leven, Vrijheid) een strijdkreet van de Koerdische vrouwenbeweging. Het was daarom op zijn minst gepast geweest om deze beweging te noemen of de prijs met hen te delen.

Sommigen zien we van nabij, anderen vanaf de toren, en sommigen in het geheel niet. ●

Interview.

‘Het wantrouwen jegens moslim

We denken en reageren in Nederland op moslims alsof het nog 2004 is. In dat jaar werd filmmaker Theo van Gogh vermoord en konden islamitische gelovigen geen goed meer doen. Maar we zijn bijna twintig jaar en een generatie verder. ‘Tijd om de islam als een gewone godsdienst te beschouwen’, vindt hoogleraar Maurits Berger.

MAURITS BERGER. FOTO: MERLIJN DOORNERNIK

s is overheidsbeleid geworden'

● MARISKA JANSEN

Eigenlijk is het gek dat we het hebben over 'moslims', vertelt Maurits Berger. 'Het is niet gebruikelijk om een geloof te vermelden als we iemand aanduiden. We spreken ook niet vaak over christenen, joden of boeddhisten.' Dat we dit toch doen, begon volgens Berger, hoogleraar Islam in het Westen aan de Universiteit Leiden, in de jaren negentig. Toen hadden we het opeens niet meer over Turken en Marokkanen als gastarbeiders maar over moslims als aparte groep in de samenleving.

'Ik vond dat onprettig, ik wilde helemaal niet over mede-Nederlanders denken in termen van geloof', herinnert Berger zich. Onlangs verscheen bij uitgeverij Pluim zijn nieuwe boek *2004. De toekomst van islam in Nederland* waarin hij onderzoekt welke positie de islam in ons land inneemt.

'De nadruk die de buitenwereld op hun geloof legt, is door Turkse en Marokkaanse Nederlanders overgenomen. Ze gingen zichzelf ook zo noemen. Zo ontstond de stam der moslims in Nederland', zegt Berger. 'Autochtone Nederlanders wilden alles weten van deze nieuwe godsdienst. Zij verwachtten dat de islam kan verklaren wie deze Turkse en Marokkaanse Nederlanders zijn en hoe ze denken – maar dat is meestal niet zo.'

U maakt een onderscheid tussen islamitische Nederlanders en moslimse Nederlanders.

'Het is vergelijkbaar met het woord joden. Dat kun je schrijven met een klein letter j of een hoofdletter. De eerste groep zijn mensen die ook echt gelovig zijn, bij de tweede groep is religie meer iets

cultureels. Ik maak een soortgelijk onderscheid omdat we de afgelopen dertig jaar steeds meer gefocust zijn op het islamitische geloof. We denken dat als we moslims willen begrijpen, we ons in de islam moeten verdiepen. Maar er zijn genoeg moslimse Nederlanders die zeggen: 'Ik noem mij wel moslim maar heb niet zoveel met geloof'. Het is net als bij mensen die zichzelf Joods noemen. Ik ken er genoeg die niet gelovig zijn.'

Berger beschrijft in zijn boek de komst van honderdduizend Turkse en Marokkaanse mannen naar ons land in de jaren zestig. In de jaren zeventig en tachtig volgen hun gezinnen. Dan begint ook direct de discussie over hun integratie. Maar die wordt op dat moment vooral als een sociaal-

noem die buitensporige aandacht de islamisering van Nederland', zegt Berger.

Je hoort moslimse mensen van een jaar of veertig vaak over de periode voor 11 september 2001. Het zou toen zo vredig zijn in Nederland en hun geloof was geen onderwerp van discussie.

'Ja, die geluiden hoor ik ook. Mensen zouden zoveel aardiger en toleranter zijn jegens moslims maar dat klopt niet. Voor 11 september waren die spanningen rond de islam er eigenlijk ook al.'

Maar waarom kijken zij daar dan zo anders naar?

'De aanslagen in New York en Washington zijn aanwijsbare gebeurtenissen. Maar die vonden

meest bekend is de moord op Theo van Gogh door een moslim-extremist op 2 november. Maar liefst vier rapporten verschenen over moslims, integratie, radicalisme, normen en waarden. Er waren geloofsgerelateerde rechtszaken, brandstichtingen en vernielingen bij moskeeën en islamitische scholen. Er was de aanslag van Al Qaida op treinen in Madrid. De film *Submission* van Ayaan Hirsi Ali en Theo van Gogh werd op tv vertoond. Geert Wilders richtte de PVV op. Radicale imams werden het land uitgezet. Dat zijn veel gebeurtenissen. Het leek wel een achtbaan. Er was amper tijd om te bevatten wat er aan de hand was. Voortdurend kwam er weer iets anders overheen denderen.'

U noemt 2004 een trauma.

'Ik vind het typisch dat we geen heldere herinneringen aan die periode lijken te hebben. Dat kan ik maar op één manier verklaren. We hebben collectief een trauma opgelopen. Kenmerk van een trauma is dat je geen heldere herinnering aan de pijnlijke gebeurtenis hebt, maar er nog steeds op reageert. Wat ik betoog in mijn boek, is dat we nog steeds reageren alsof het 2004 is, alleen hebben we dat niet door.'

Spreekt u nou vanuit het perspectief van moslims of niet-moslims?

'Van niet-moslims. Ik denk dat hun denken over moslims en de islam is gestagneerd. Terwijl moslims zelf een enorme ontwikkeling hebben doorgemaakt. Er is een soort parallelie ontstaan, die niet alleen pijnlijk is, maar ook verontrustend.'

Hoe ziet die parallelie eruit?

'In de samenleving wordt over moslims gedacht op een manier die niet meer correspondeert met de werkelijkheid. We praten nog in 2004-termen over mensen die al

'De overheid institutionaliseert achterhaalde ideeën over moslims'

economisch thema gezien, schrijft Berger. Pas in de jaren negentig worden het overnemen van de Nederlandse cultuur, waarden en tradities belangrijk gevonden. Dan ontstaat er ook spanning in de samenleving en wordt de aandacht versmald van migranten naar moslims.

'Nederlanders van autochtone komaf raken in de ban van de islam, terwijl maar 5 tot 6 procent van de Nederlanders moslim is. Ik

in de Verenigde Staten plaats, niet hier. Ze hadden hier zeker impact. Veiligheidsdiensten gingen aan de slag, moslims werden nog meer onder een vergrootglas gelegd. Maar voor mijn boek ben ik de geschiedenis ingedoken en heb ik alle gebeurtenissen op een rijtje gezet. Dan blijkt dat vooral 2004 een roerig jaar was.'

Wat is er toen gebeurd?

'Je kunt beter zeggen: wat níét? Het

Interview.

twintig jaar verder zijn. Er is alweer een volgende generatie die veel zelfbewuster is als het gaat om hun islamitische identiteit en de invulling ervan.

‘Sinds 2004 wordt het salafisme – een conservatieve stroming in de islam – gezien als een potentieel gevaar voor onze samenleving. Salafisme betekende toen een wat zwart-witte manier van omgaan met islam. Maar zo is dat nu niet meer. Dat zie ik ook bij mijn studenten. Sommigen denken op een bijna puriteinse manier na over de islam, maar dat is geen radicalisering. Weer anderen vinden dat bijna juridische denken over islam, wat wel en niet mag, onzin. Zij zijn meer bezig met mystiek en soefisme.

‘Het probleem is dat een instelling als de AIVD nog wel met die oude opvatting van salafisme werkt. De overheid institutionaliseert achterhaalde ideeën over moslims. Het is een soort mammoettanker die niet van koers verandert. Dat werkt door naar de samenleving. Veel niet-moslimse Nederlanders hebben die achterhaalde opvattingen ook in hun hoofd.’

Hoe gaat het met Nederland en de verhouding tot moslimse mensen?

‘Het gaat al heel lang niet goed. Het wantrouwen uit 2004 jegens moslims en de islam is overheidsbeleid geworden. We hebben net de Toeslagenaffaire gehad, nu komt de ‘giftenaftrekaffaire’ eraan. Vorig jaar bleek dat de fraudeafdeling van de Belastingdienst moslims en islamitische instellingen controleert op giften. Andere gelovige groepen en gebedshuizen worden niet gecontroleerd. De controle is puur op moslims gericht.

‘Dan is er nog de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft), die financiële instellingen onder druk zet om op te treden tegen fraude

en witwassen. Ik heb vrienden en kennissen die als gelovig moslim tijdens de ramadan een groot bedrag geven aan de moskee. Zij horen vervolgens van de bank dat hun bankrekening is bevroren. Ze komen vanwege die gift op een fraudelijst van de bank. Hebben we wel door wat dat met iemand doet? Dit is het topje van de ijsberg.’

Wat moeten we doen?

‘Ten eerste moeten we de islam als een godsdienst als alle andere gaan beschouwen. Je komt er orthodoxe mensen tegen waar je

schap? Nee daar hebben ze het niet over. Kom uit die groef van 2004.’

Hoe ziet u het samenleven van moslims en niet-moslims. Gaat het daar wel beter mee?

‘Nee, ik vind van niet. Ik geef veel lezingen aan militairen en diplomaten, en in buurthuizen en bibliotheken. Daar krijg ik nog steeds dezelfde vragen. ‘Waarom nou die hoofddoek?’ en ‘Waarom doen ze niet gewoon mee?’ Ze vinden vaak dat moslims zo slecht tegen kritiek kunnen, en dan gaat het over het afbeelden van de pro-

veranderen, net als de instituties?

‘Het is een kwestie van bewustzijn, beseffen hoe we met islamitische mensen omgaan. Als we praten over inclusiviteit en non-discriminatie, dan gaat het nog steeds over mensen met een migrantenachtergrond. Dat betekent dat die ander toch nog een buitenstaander is. Mijn familie is vier generaties geleden uit Duitsland gekomen. Van mij wordt nooit gezegd dat ik een migratieachtergrond heb. Ik ben een Nederlander.’

Er zijn jongeren van de derde, vierde generatie, die zich vooral als Marokkaans zien.

‘Ja, vooral bij jonge mensen is identiteit het grote ding. Dat is altijd zo geweest, niet alleen met afkomst. Sommigen verklinken zich met gender of lhbtq. Fluide identiteiten zijn typisch van deze tijd. Daar moeten we ons niet zoveel zorgen om maken. Dat is ook een typisch Nederlandse vraag, wat ben jij nou precies? We willen dat er een keuze wordt gemaakt. Ben jij nou Marokkaans of ben jij nou Nederlands? Maar het antwoord is en-en. Dat is misschien ook een leerproces waar we als samenleving doorheen moeten. Het wennen aan een nieuwe situatie die er al jaren is.

‘Ik maak mij zorgen omdat de schijnwerpers constant op moslims zijn gericht. Als zij het idee houden dat er sprake is van meten met twee maten, vanwege hun geloof of omdat ze een kleurtje hebben, kunnen ze zich van de samenleving afkeren. Juist omdat deze groep mensen meer Nederlands is dan ooit, lopen we een groter risico op radicalisering. Ze worden hier echt heel boos van. Waarom word ik zo anders behandeld? Waarom dat toontje, waarom die vragen? Waarom heb ik last bij de bank en al die andere Nederlanders niet? Dat zet kwaad bloed. Dat is mijn ongerustheid.’ ●

‘Ik denk dat moslims heel Nederlands zijn’

misschien niet zoveel mee hebt. Er zijn gelovigen die zich afzijdig houden van de samenleving. Je hebt er mensen die met beide benen op de grond staan en willen meedoen met het land of de politiek. Net als gelovige joden en christenen.

‘Het tweede is dat we ons veiligheidsdenken onder de loep moeten nemen want dat staat nog steeds in de 2004-modus. Een kernbegrip in dat denken is ‘anti-integratief gedrag’. Maar we zijn al generaties verder. Het is een beetje gek om nu nog over integratie te praten. Ik vraag me dan af: hebben jullie het nou ook over de Chinese of de joods-orthodoxe gemeen-

feet. Maar wat ze echt heel zorgelijk vinden, is dat moslims hun geloof opdringen.’

Doen ze dat?

‘Nee, ik denk dat moslims heel Nederlands zijn, in de zin van, luister jij hoeft geen moslim te zijn maar ik ben het wel. Ik heb het recht om daar vrijelijk mee om te gaan, zoals het recht om een school te stichten. Gewone eisen die iedere Nederlander stelt om te kunnen zijn wie hij wil zijn. Maar die worden bij moslims als eisen van buitenstaanders gezien.’

De gewone mensen moeten ook

ergosana

Medisch Adviesbureau

www.ergosana.nl - i.sevinc@ergosana.nl

**Rijbewijskeuring
B,C,D, (E) groot
rijbewijs**

**Medische Keuring
Levensverzekering**

**Verzuim &
Re-integratie**

**Vaccinatiezorg
particulier /
Bedrijven**

‘Een tunnel naar Jan Pieterszoon Coen

Lang was onze koloniale geschiedenis een ondergeschoven kindje. Bovendien werd dit verhaal eenzijdig verteld. De laatste jaren is ons beeld van die tijd drastisch gekanteld. De bundel *Ons koloniale verleden in 50 voorwerpen* laat dit heel duidelijk zien.

● EWOUT KLEI

In dit boek vertellen vijftig auteurs – van jonge historici tot bekende journalistenenschrijvers – verhalen over ons koloniale verleden, aan de hand van vijftig voorwerpen. Het gaat onder andere om het eerste aandeel van de VOC, een skelet van de dodo, een ansichtkaart waarop de afschaffing van de slavernij in 1863 wordt gevierd, het ambtskostuum van Hendrikus Colijn en de bamischijf. We spraken met twee samenstellers van de bundel, de *Volkskrant*-journalisten Sheila Sitalsing en Tjerk Gualthérie van Weezel.

‘Toen ik begon te werken bij de *Volkskrant* was ik betrokken bij een serie van vijftig afleveringen over wat iedereen eigenlijk moet weten van de natuurwetenschappen’, herinnert Gualthérie van Weezel zich. ‘Aan die serie moest ik steeds denken als ik de laatste jaren wat las over ons koloniale verleden. Vaak dingen waarvan je denkt: waarom heb ik dat nooit op school geleerd?’

‘We hebben als de *Volkskrant* toen een groep experts benaderd, die een lijst van vijftig voorwerpen hebben samengesteld die een verrassende blik werpen op onze koloniale geschiedenis. Elk lemma is door een andere auteur geschreven. In onze bundel kijken we naar de tijd voor het kolonialisme, het kolonialisme zelf, waaronder ook het verzet, en naar de postkoloniale periode.

‘We behandelen lichte thema’s, maar ook hele zwarte, zoals de slachtingen op de Banda-eilan-

den in opdracht van gouverneur-generaal Jan Pieterszoon Coen. Toen ik dat verhaal voor het eerst las, was ik echt geschokt. Toen besepte ik dat het inderdaad heel gek is dat we een tunnel naar die man hebben vernoemd.’

Deze bundel kun je zien als een zoektocht om ons bewustzijn te voeden, vult Sitalsing aan. ‘De geschiedenis van Nederland werd altijd verteld als twee verhalen. De vaderlandse geschiedenis over Nederland en de koloniale geschiedenis over wat er elders gebeurde. Maar het zijn geen twee aparte verhalen, het is één verhaal.

als ‘woke’. ‘Ik vind dat een idiote vraag. We proberen de geschiedenis vollediger te maken. Veel verhalen over de koloniale geschiedenis zijn niet verteld vanuit het perspectief van de gekoloniseerden, omdat zij vaak geen bezit hadden. Ze hadden geen mooie spullen of schilderijen nagelaten die je in een museum kan terugvinden, er zijn geen dagboeken. Toch konden we bij deze nieuwe verhalen wel degelijk objecten vinden. Soms door anders te kijken naar objecten uit musea. Soms aan de hand van alledaagse gebruiksvoorwerpen. Het verhaal van de hindoestaanse

‘Het gaat niet om goed of fout, maar over een nieuwe manier van kijken’

‘In de Nederlandse musea zie je dit ook terug. Er is een Rijksmuseum waarin de Nederlandse kunst en cultuur centraal staan, en er is een Museum voor Volkenkunde. Het Rijksmuseum is hoe Nederland zichzelf toont, koloniale collecties vertellen hoe Nederland de ander zag. Aan dit boek werkten we in nauwe samenwerking met beide musea, met Valika Smeulders, hoofd geschiedenis van het Rijksmuseum en met Wayne Modest van het Wereldmuseum. We willen één verhaal vertellen over de gedeelde geschiedenis.’

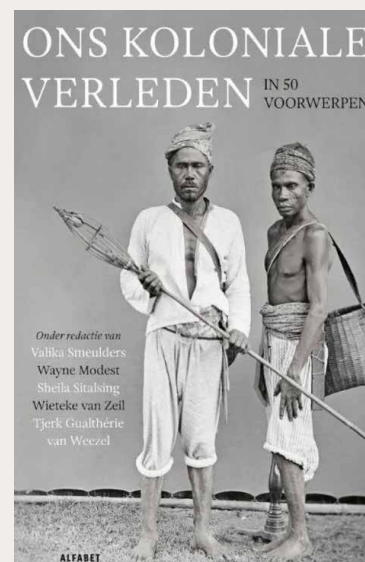
Sitalsing ziet de bundel niet

contractarbeiders in Suriname wordt bijvoorbeeld verteld aan de hand van een kapmes. Dat hadden ze wel.’

‘We waren wel een beetje bang in het begin om in de woke-discussie te belanden’, zegt Gualthérie van Weezel. ‘Maar de toon van ons boek is niet beschuldigend. Ik geloof ook dat de maatschappelijke discussie nu een stap verder is. Het gaat ook om nieuwsgierigheid.’ Sitalsing beaamt dit: ‘Het gaat niet om goed of fout, maar over een nieuwe manier van kijken naar bestaande archieven én naar nieuwe vondsten. Waardoor de verhalen ver-

anderen. We populariseren veel nieuwe inzichten uit de wetenschap.’

Sitalsing en Gualthérie van Weezel hebben zelf ook allebei een lemma geschreven: Sitalsing over het eerste aandeel ter wereld en Gualthérie van Weezel over de dodo. ‘Dat ik het lemma schrijven over het eerste aandeel lag voor de hand, want ik ben van huis uit econoom’, vertelt Sitalsing. ‘De Verenigde Oostindische Compagnie was ’s werelds eerste multinational. Met de VOC begon het aandeelhouderskapitalisme. Het is een eenvoudig maar revolutionair idee, waarmee je voor de financiering van een onderneming niet langer afhankelijk was van het vermogen van koningen of kooplieden, maar krankzinnig veel geld kon ophalen bij heel veel mensen. Door het eigenaarschap in talloos veel kleine stukjes te hakken, hak je ook het risico in talloos veel kleine stukjes en kun je enorme risico’s nemen. Het verhaal over het eerste aandeel laat zien dat hebzucht, winst, expansie, geld verdienen, belangrijke drijfveren waren achter het kolonialisme. Het ging niet alleen om nieuwsgierigheid, andere culturen ontdekken. De VOC was wel een bijzondere multinational, want ze had ook nog het recht om

oen noemen is gek'

oorlog te voeren.'

Sitalsing ziet ook lessen voor nu: 'Aandeelhouderschap impliceert ook medeverantwoordelijkheid. De aandeelhouders van toen wisten niet wat de VOC allemaal uitspookte aan de andere kant van de wereld, maar aandeelhouders van nu weten dat wel, bijvoorbeeld wanneer ze een aandeel van Shell kopen.'

Het skelet van de dodo, dat zich in museum Naturalis bevindt, staat in het verhaal van Gualthérie van Weezel symbool voor de ongerepte ecosystemen die er waren maar die inmiddels niet meer zo ongerept zijn. 'Er zijn veel dieren uitgestorven, de dodo is wel het beroemdste voorbeeld. Ik las voor mijn artikel oude scheepsjournalen, waarin de dodo's werden beschreven. Ik kreeg er een dubbel gevoel bij. De Nederlandse kolonisten waren avontuurlijk, het was spannend om te lezen. En dankzij de wetenschappers die op dit soort reizen meegingen is de kennis over soorten en evolutie ontstaan. Maar de zeelieden waren ook heel wreed, hebben naar hartenlust dieren doodgeknuppeld en hele ecosystemen verwoest door ratten, varkens en andere exotische soorten te introduceren. De curieuze skeletten van uitgestorven dieren zijn daar de tragische resten van.'

Sitalsing en Gualthérie van Weezel vinden dat westerse landen gestolen erfgoed moeten teruggeven aan de landen waarvan deze museumstukken gestolen zijn. Sitalsing: 'Het kan dat een regering zegt: laat maar daar, want hier kunnen we er niet voor zorgen. Maar dat is aan de ontvanger. Het is niet aan Nederland om te zeggen dat het geen stukken teruggeeft omdat de eigenaar daar niet voor kan zorgen. Dat is nou net het paternalisme waar we vanaf hoopten te zijn. Overigens heeft een commissie daar net een dik advies over gegeven, en is de regering dat aan het opvolgen. Er

TJERK GUALTHÉRIE VAN WEEZEL EN SHEILA SITALSING. BEELD: EWOUT KLEI

gaan nu dingen terug, zoals het kanon van Kandy (gestolen van Sri Lanka), dat ook in ons boek staat.'

een regering die deze verpatst? En wat als de regering kunstschaten niet terug wil, maar de lokale bevolking van een gebied

landers, maar dat perspectief kan niet meer. Het koloniale verleden moet het verleden van ons allemaal worden, meerdere perspectieven recht doen.'

Maar hoe zit het dan met Turkse en Marokkaanse Nederlanders? Hun landen van herkomst zijn niet door Nederland gekoloniseerd. 'Dat is inderdaad een ander verhaal', zegt Sitalsing. Turkije, toen nog het Ottomaanse Rijk geheten, was zelf een koloniserend rijk dat regeerde over vele andere volkeren, aldus de journaliste. 'Maar Nederland is wel het land waar ze nu wonen', zegt Gualthérie van Weezel. 'Ook voor hen is de koloniale geschiedenis relevant. Bovendien, tijdens de Conferentie van Berlijn in 1884, werd Afrika verdeeld door de Europese machten. Waaronder dus Marokko. En mede vanwege de onhandige grenzen die toen werden getrokken en nu nog steeds bestaan hebben we de vluchtelingen crisis.' ●

'Zeelieden hebben naar hartenlust dieren doodgeknuppeld'

Gualthérie van Weezel is het daarmee eens: 'Het is een beetje alsof iemand je fiets steelt en die niet wil teruggeven, met het argument dat hij zuiniger is op je fiets dan jij. Dat kan echt niet.' Toch blijven er zich dilemma's voordoen. 'Geef je het Krimgoud terug aan Rusland, dat nu over de Krim heerst, of aan Oekraïne? En moet je kunstschaten wel geven aan

wel?'

De belangrijkste vraag van dit boek is hoe je het koloniale verleden van Nederland vangt, zegt Gualthérie van Weezel. 'Dit boek is een aanvulling op het huidige geschiedbeeld. We proberen iets toe te voegen aan de verhalen. Het perspectief te veranderen. Vroeger was het koloniale verleden het verhaal van witte Neder-

Beraber: verhuizing van een Rotte

In *Beraber* verhuist een Turks-Nederlandse tiener met zijn vader van Rotterdam naar Istanbul. 'Voor mij is het gewoon een Turkse film.'

● FRÉDÉRIQUE SURSOCK

De 14-jarige Zeki (Alihan Sahin) verhuist samen met zijn vader van Rotterdam naar Istanbul, die daar een goede baan heeft gekregen. De verandering van land en cultuur valt de tiener, geboren en getogen in Nederland, zwaar. De nieuwe woning die vader en zoon in Istanbul betrekken is van alle gemakken voorzien, maar ligt in een dure ommuurde wijk. Vóór de poort staat een beveiligder die erop toeziet dat kinderen de wijk niet zonder begeleider verlaten. Maar Zeki klimt stiekem elke dag over de muur. Al rennend ontdekt hij Istanbul en raakt hij bevriend met een groep jongeren uit een arme buurt in de stad.

'Het idee voor de film ontstond toen ik in 2013 in Turkije de documentaire *Young Wrestlers* aan het draaien was', vertelt regisseur Mete Gümürhan. 'We kwamen toen in een *gated community* terecht. Ik was daar zelf nooit eerder geweest. Het verschil tussen arm en rijk is groot in Turkije. We

draaiden eerst in Anatolië in een verlaten suikerfabriek, waar nauwelijks water en elektriciteit was. Vervolgens werkten we in een ommuurde wijk met een zwembad. Die situatie heeft het idee voor *Beraber* (Turks voor 'samen') aangewakkerd.'

Gated communities bestaan al

In films migreren mensen doorgaans van oost naar west, maar in *Beraber* gebeurt dat andersom. Waarom heb je die keuze gemaakt?

'Eenmaal terug in Nederland las ik toevallig een artikel in de krant over eerste en tweede generatie Turken die naar Turkije verhuizen omdat ze daar een betere baan aangeboden krijgen. Die mooie kansen zouden ze hier moeten krijgen, maar dat gebeurt niet. Neem fotograaf Ahmet Polat. Hij is hoofdredacteur bij omroep

'We zijn altijd op zoek naar onze identiteit'

best lang in Turkije, maar de laatste jaren komen er steeds meer bij, vertelt Gümürhan. Het concept komt uit de Verenigde Staten. 'Turkije wordt een mini-Amerika. In Israël en Zuid-Afrika zie je de wijken ook veel. Landen nemen het concept van elkaar over. Iedereen wil iedereen buiten houden.'

HUMAN en werkt voor grote bladen als *Bazaar* en *Vogue*. Maar eigenlijk is zijn carrière in Turkije begonnen. Hij werd daar bekend. Pas daarna is hij hier groot geworden. Zo is het ook gegaan met de acteur Sinan Eroglu, die de rol van vader in *Beraber* vertolkt. Hij brak eerst door in Turkije. Zo zijn er

meer BN'er met een biculturele achtergrond die eerst in het buitenland succesvol werden, en daarna pas in Nederland. Dit gegeven verbaasde mij. Het is eigenlijk bizar dat je kansen daar groter zijn. *Beraber* gaat niet per se om de verhuizing van west naar oost. Het had net zo goed van oost naar west kunnen zijn. De vraag is waarom iemand zijn eigen land moet verlaten, en in dit geval een kind moet meesleuren, om een betere kans te krijgen.'

***Beraber* is de eerste Turks-Nederlandse film. Waarom heeft het zolang geduurd voordat die er kwam?**

'Ja, dat weet ik niet. Dat is meer een vraag aan de omroepen en fondsen. Het hangt er sowieso vanaf hoe je ernaar kijkt. Mijn vorige film was feitelijk ook een Turks-Nederlandse productie, maar dat was een documentaire

rdamse tiener naar Istanbul

BERABER

en dit is fictie. Voor mij is *Beraber* gewoon een Turkse film. Zo'n 99 procent van de film is in Turkije opgenomen. Toch hoorde ik in Turkije opmerkingen als: 'Hoezo doet hij mee in de competitie van een Turks filmfestival?'. Daar zien ze mij als Nederlander, hier is dat andersom. Die strijd houdt nooit op. Als filmmaker gaat het mij om wat ik wil vertellen. Een film is een film. Als daar een label opgeplakt wordt, vind ik dat ook prima.'

Over labels gesproken, de wereld van Zeki lijkt erg op die van een tiener in Nederland.

'*Beraber* gaat om wat er gebeurt met zo'n jongen die geboren en getogen Nederlander is, al heeft hij een Turkse achtergrond. Het verhaal had zich net zo goed in een ander land kunnen afspelen. Eigenlijk passen we ons allemaal constant aan. Aan het begin van de film gaat dat Zeki niet zo mak-

kelijk af. Wanneer hij zijn nieuwe vrienden ontmoet, moet hij zichzelf bewijzen, laten zien dat hij bij de groep hoort.'

Je groeide zelf op in Rotterdam in een familie van Turkse afkomst. Is het biculturele aspect in al je werk aanwezig?

'Ja, ik ben in Rotterdam geboren en getogen. Ik ben een echte Rotterdammer, maar er is aldoor het label: 'maar jij hebt een Turkse achtergrond'. Dat zie je ook terug in de berichtgeving over mijn werk. Als ik er zelf niet mee bezig ben, is er wel een ander die dat aanhaalt. Identiteit en keuzes maken over waar je bij hoort, zijn een constante in mijn werk. Ook weer in mijn volgende film. Die zal gaan over jongeren met een biculturele achtergrond. Ik cast en kijk of een acteur geschikt is voor de rol. Het maakt mij niet uit of hij Turks of Portugees is of

welke nationaliteit dan ook heeft. Ik wil gewoon een verhaal vertellen. Volgens mij zijn we altijd op zoek naar onze identiteit, ongeacht onze achtergrond. Als kind, als tiener en als je dertig bent ook weer. Je identiteit verandert constant. En in mijn volgende film is dat nog duidelijker te zien.'

Je volgende film gaat dus weer over een maatschappelijk vraagstuk.

'Jazeker, altijd. Ik vind dat maatschappelijke aspect heel belangrijk. Waarom is voor de derde generatie nieuwkomers de binding met hun grootouders zo sterk? Ik ben in een periode opgegroeid zonder mobiele telefoons en internet. Tegenwoordig wordt heel veel verwacht van de jeugd, de druk ligt nog hoger dan voorheen. Hoe komt het dat sommige biculturele jongeren meer binding voelen met het land van hun

grootouders dan met het land waarin ze wonen? Dat fascineert mij, waar die band vandaan komt. Dat heeft, denk ik, toch te maken met gevoel ergens niet bij te horen, of nergens bij te horen.'

Dit zijn de Palestijnse films die je

Welke Palestijnse films en documentaires zijn echt de moeite van het kijken waard? Journalist Frédérique Sursock dook het filmarchief in.

FORAGERS

● FRÉDÉRIQUE SURSOCK

Sinds 7 oktober overheerst de schrijnende situatie in Gaza het nieuws. Dikwijls worden de vijandelijkheden tussen de Israëliërs en de Palestijnen

als ingewikkeld bestempeld. Zoals VN secretaris-generaal António Guterres al benadrukte, vond de verwerpelijke aanval van Hamas niet in een vacuüm plaats. Wie de huidige gebeurtenissen in de juiste context wil plaatsen, zal de 75-jarige geschiedenis van het conflict in moeten duiken. Deze dertien films en documentaires werpen licht op de Palestijnse situatie.

Farha

Farha (2021) is een historisch drama over de Nakba (Arabisch voor catastrofe), de massale verdrijving van de Palestijnen uit hun historische thuisland in 1948. De kijker beleeft de etnische zuiveringen door de ogen van het 14-jarig meisje Farha. Zij woont in het dorp Sheikh en droomt ervan om in de toekomst naar de stad te verhuizen om te studeren. Wanneer zionistische militie het dorp op gewelddadige wijze binnenvallen, vallen al haar dromen in duigen. Om haar te beschermen verstopt Farha's vader haar in een voorraadkast. Vanuit deze benauwde ruimte kijkt ze machteloos toe hoe zich buiten afschuwelijke gebeurtenissen afspelen.

Farha is de aangrijpende debuutfilm van de Jordaanse filmmaker Darin J. Sallam. De film is één van de weinige films die de historische context van de huidige bezetting illustreert en kreeg veel kritiek van Israël te verduren na verschijning. *Farha* is op Netflix te zien.

FARHA

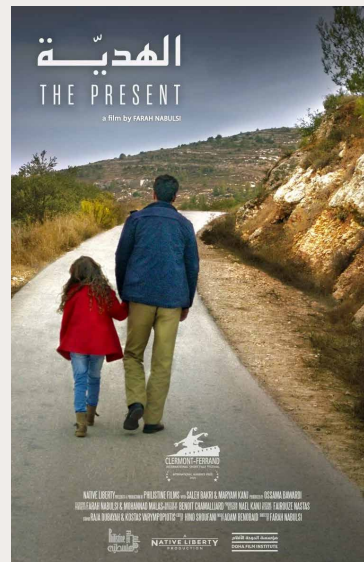
The Present

In de korte film *The Present* (2020) neemt de Brits-Palestijnse regisseur Farah Nabulsi de kijker mee in de frustrerende tocht van een man die samen met zijn dochter erop uitgaat om een cadeau te kopen. Dit blijkt allesbehalve een eenvoudige klus te zijn wanneer je in de Westelijke Jordaanoever woont. Het duo moet allerlei obstakels trotseren, van check points tot aan gesegregeerde wegen.

De eerste scène is gefilmd bij het beruchte Checkpoint 300 in Bethlehem. In 25 minuten geeft Nabulsi een waarheidsgetrouw beeld van de hindernissen die het dagelijkse leven van Palestijnen in de Westelijke Jordaanoever beheersen. Voor *The Present* werd ze genomineerd voor een Academy Award en won ze de BAFTA Award voor Beste Korte Film. *The Present* is op Netflix te zien.

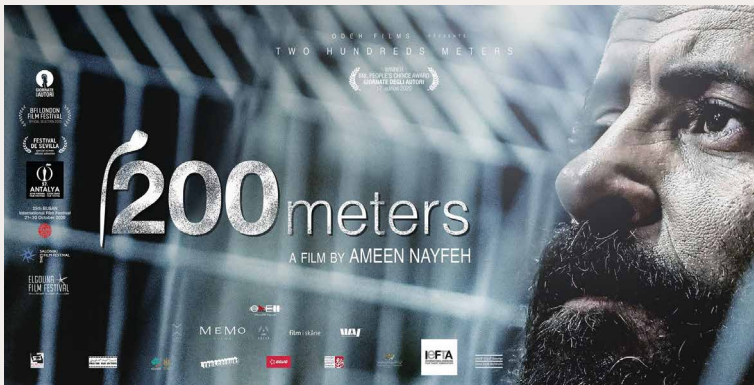
Walled Off

De documentaire *Walled Off* (2023) legt de focus op het belang van creatief verzet als vorm van Palestijns protest. De titel van de film verwijst naar het Walled Off Hotel, een hotel in de Palestijnse stad Bethlehem dat opgericht is door de wereldberoemde kunstenaar Banksy.

THE PRESENT

gezien moet hebben

200 METERS

BETWEEN HEAVEN AND EARTH

Door middel van interviews met inwoners, kunstenaars en activisten poogt regisseur Vin Arfuso de eenzijdige berichtgeving in de westerse media te doorbreken. Het resultaat is een openhartige en menselijke blik op het leven onder de bezetting vanuit Palestijns perspectief. Anwar Hadid, Roger Waters en Kweku Mandela werkten mee aan de documentaire.

200 Meters

200 Meters (2020) is een geromaniseerd drama van de Palestijnse regisseur Ameen Nayfeh. Het verhaal gaat over een gezin dat uit elkaar gescheurd wordt door de Israëlische muur. Vader en oma wonen aan de ene kant van de muur en moeder woont met de drie kinderen aan de andere kant. Slechts 200 meter scheidt ze en toch is de afstand nog nooit zo groot geweest.

De muur passeren is geen eenvoudige klus. Wanneer hun zoon-tje door een ongeluk in het ziekenhuis terechtkomt zet de vader alles op alles om zo snel mogelijk naar hem toe te kunnen. *200 Meters* is te zien op Netflix.

Born in Gaza

Wie de documentaire *Born in Gaza* (2014) bekijkt zal de ontelbare overeenkomsten met de huidige oorlog tegen Gaza niet ontgaan: Israël riep mensen in het noorden van Gaza op hun huizen te verlaten. Ook waren de grenzen met Israël en Egypte gesloten,

civiele gebouwen werden gebombardéerd en een groot deel van de dodelijke slachtoffers waren kinderen. De Gaza-oorlog van juli-augustus 2014 was het derde gewapende conflict tussen Israël en de Palestijnen in zes jaar tijd.

In *Born in Gaza* wordt de impact van deze oorlog op een groep van tien kinderen gedocumenteerd. Aan het woord komen onder meer twee jongens die een Israëlische granaataanval overleefden, waarbij vier andere kinderen die op het strand speelden gedood werden. De mentale gevolgen van dit soort buitensporig geweld op jonge kinderen komen ruimschoots aan bod in deze confronterende documentaire, die gemaakt is door de Italiaans-Argentijnse oorlogscorrespondent en regisseur Hernán Zin. Ook *Born in Gaza* is te zien op Netflix.

Between Heaven and Earth

Between Heaven and Earth (2019) gaat over Salma en Tamer, een getrouwd stel dat wil scheiden. Ze wonen in de bezette Palestijnse gebieden, maar de scheidingspapieren moeten getekend worden in Nazareth (Israël). Salma kan als Palestijnse Israëliër redelijk soepel de Israëlische grenscontroleposten oversteken, maar voor Tamer is het praktisch onmogelijk om toestemming te krijgen. Wonder boven wonder krijgt Tamer deze keer wel een vergunning, waarmee hij 72 uur lang Israël in

mag reizen.

Maar wanneer ze bij de rechtbank aankomen, lopen ze tegen een nieuw probleem aan. De vader van Tamer blijkt, een groot geheim met zich mee te hebben gedragen. Om de scheiding af te kunnen ronden zullen Tamer en Salma binnen 72 uur enkele losse eindjes moeten afwikkelen. De Palestijnse filmschrijver en regisseur Najwa Najjar geeft in dit liefdesverhaal een duidelijk beeld van de gesegregeerde samenleving in Israël.

Foragers

In *Foragers* (2022) laat de Palestijnse kunstenaar Jumana Manna zien wat de impact is van de Israëlische natuurbeschermingswetten op de Palestijnse cultuur. Ze combineert hierbij fictie en documentaire en maakt veelvuldig gebruik van zeldzame archiefbeelden. Door aanpassingen in de voorwaarden en beperkingen van het natuurbehoud wordt het Palestijnen onmogelijk gemaakt om voedsel te verzamelen. Er geldt bijvoorbeeld een Israëlisch verbod op het plukken van de planten za'atar en akkoub, die beiden veelvuldig gebruikt worden in de Palestijnse keuken.

Foragers laat op tedere en liefdevolle wijze zien wat de gevolgen zijn van deze regels voor de tradities van de Palestijnen. De film plaatst daarbij kritische kanttekeningen bij de politieke bedoelingen achter de controversiële wetten.

Salt of this Sea

Annemarie Jacir is een gevestigde Palestijnse filmmaker, schrijver en producent. Haar eerste lange speelfilm *Salt of this Sea* (2008) maakte deel uit van de selectie van Un Certain Regard tijdens het Cannes filmfestival.

De film vertelt het verhaal van Soraya, de dochter van Palestijnse vluchtelingen in Brooklyn. Zelf is ze daar geboren en getogen, maar ze besluit op 28-jarige leeftijd te verhuizen naar Palestina om haar wortels te ontdekken. In Ramallah ontmoet ze Emad, een Palestijn die juist het liefst Palestina voorgoed vaarwel zou zeggen. Beiden lopen ze tegen dezelfde beperken aan, ondanks het feit dat ze hele verschillende achtergronden en dromen hebben.

Gaza Surf Club

Gaza Surf Club (2016) is een Duitse documentaire over een groep surfers uit Gaza. Het is niet de eerste plaats die je met surfen zou associëren, maar toch zijn er wel degelijk surfers in Gaza. Ondanks de blokkade zoeken deze surfers de golven van de Middellandse Zee op om hun passie uit te oefenen.

Maar het is niet gemakkelijk. Het importeren van een surfplank is in Gaza vrijwel onmogelijk aangezien Israël de import van surfplanken verbiedt. De meeste surfers maken daarom zelf hun surfplanken. Het schrille contrast tussen de ellende in Gaza enerzijds en het geluk van de surfers

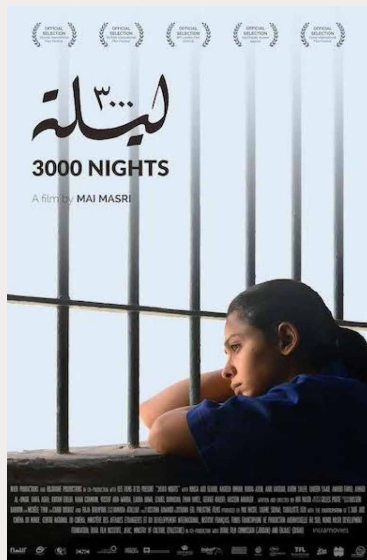

SALT OF THIS SEA

wanneer ze eenmaal op zee zijn is wrang.

3000 Nights

De film *3000 Nights* (2015) is gebaseerd op een waargebeurd verhaal en geregisseerd door de Palestijnse regisseur Mai Masri. De Palestijnse juf Layal wordt opgesloten in een Israëlische gevangenis op beschuldiging van terrorisme, terwijl ze onschuldig is. Layal is op dat moment zwanger, maar daar komt ze pas later achter. Ze bevalt van haar zoon in de gevangenis en zal hem de eerste jaren ook in de gevangenis moeten opvoeden, aangezien haar verzoek tot vrijlating geweigerd wordt.

3000 NIGHTS

gerd wordt. Uiteindelijk komt ze vrij als gevolg van een gevangenisruil tussen de PLO en de Israëlische regering. *3000 Nights* is op Netflix te zien.

Gaza Fights for Freedom

De indrukwekkende documentaire *Gaza Fights for Freedom* (2019) gaat over de Grote Mars van de Terugkeer. Dit was een reeks protesten die Palestijnen eens per week tussen maart 2018 en eind december 2019 nabij de grens met Israël hielden. De Amerikaanse journalist en activist Abby Martin werd destijds door de Israëlische regering de toegang tot Gaza geweigerd. Hierop werkte ze samen met journalisten in Gaza om deze documentaire alsnog te kunnen maken.

De journalist gebruikte archiefmateriaal om de situatie in de juiste context te kunnen plaatsen. Ook interviewde ze veel Palestijnen die onder het geweld gebukt gingen, van medici en journalisten tot gewone burgers.

Tijdens de Grote Mars van de Terugkeer vielen 150 doden en meer dan 10.000 gewonden in Gaza, waaronder 1849 kinderen, 115 ziekenhuismedewerkers en 115 journalisten. Abby Martin biedt de documentaire gratis aan op YouTube.

Pomegranates and Myrrh

In de romantische Palestijnse film *Pomegranates and Myrrh* (2008) zien we dat elk aspect van het leven ontworcht wordt wanneer je leeft onder bezetting, zelfs de liefde. Nadat de net getrouwde Zaid opgesloten wordt in de gevangenis komt zijn kersverse huwelijk onder druk te staan. Zaid zit in administratieve detentie, wat betekent dat hij vastzit zonder proces en dat er geen zicht is op hoelang hij gevangen blijft, of wat überhaupt de aanklacht tegen hem is. Zaid's vrouw Kamar zoekt ondertussen haar heil in haar grote passie, het dansen. Ze krijgt langzaam maar zeker gevoelens voor de choreograaf.

Pomegranates and Myrrh speelt zich grotendeels af in Ramallah. De film laat zien hoe de inwoners daar in een constante staat van alertheid leven. Daarnaast liet de film zien hoe makkelijk Israël de rechten van Palestijnen vertrapt en hoe oneerlijk het rechtssysteem voor de Palestijnen is. Niettemin is deze film in de eerste plaats een verhaal over het verlangen van Palestijnen om een gewoon leven te mogen leiden, zonder oorlog, angst of geweld.

POMEGRANATES AND MYRRH

Tantura

In de schokkende documentaire *Tantura* (2022) worden voormalige Israëlische soldaten geïnterviewd over hun rol bij de massamoord in het dorp Al-Tantoera, ten zuiden van Haifa, in 1948 tijdens de Nakba.

De slachting werd door Israël in de doofpot gestopt. Pas in de jaren negentig werd bekend dat de Israëlische Alexandroni Brigade een bloedbad had aangericht in het dorp om het gebied te 'ontvolken'. De Palestijnen die de massamoord overleefden mochten niet terugkeren naar hun dorp. Al-Tantoera werd daarna, op een paar huizen en een fort na, vernietigd door Israël. In plaats daarvan werd er een kibboets opgericht.

Het onderzoek, dat aantoonde dat Israëlische troepen in 1948 een wrede pogrom pleegden op de Palestijnen in Al-Tantoera, werd bekritiseerd door rechtse Israëliërs. Meerdere Israëlische soldaten trokken hun verklaring in en het onderzoek van Teddy Katz naar de massamoord werd afgedaan als onbetrouwbaar. De Israëlische filmmaker Alon Schwarz besloot daarop om opnieuw in de zaak te duiken. In zijn documentaire *Tantura* trekt hij de beerput nog verder open. ●

‘Ik wil mijn dochters blik verruimen’

Nora Akachar (38) is geboren in het noorden van Marokko en groeide op in de Haagse Schilderswijk. Als jong meisje droomde ze van theater maken, waar ze haar creatieve vrijheid voelt om te zeggen en vragen wat ze wil.

● AHLAM BENALI

Akachar is actrice en theatermaker. Haar nieuwe solo-voorstelling ‘Ongesteld’ is op 26 oktober in theater De Regentes in Den Haag in première gegaan. Ze neemt daarin jonge generaties mee in een reeks sketches over man-vrouwbeelden.

Akachar worstelt. Ze wil een toegankelijke moeder zijn voor haar dochter Maysa, maar de jongetjes waarmee haar dochter leuk op het schoolplein speelt mogen niet bij haar thuis komen. ‘Omdat ik vroeger niet mocht spelen met jongens is dat voor mij de norm. Ik kreeg op mijn twaalfde vrouwelijke kenmerken. Jongens werden daarom als onveilig bestempeld, vanwege de angst op fysiek contact. Daarom stel ik mijzelf de vraag, wat geef ik mijn dochter eigenlijk mee over man-vrouwverhoudingen? Door zo’n regel zorg ik ervoor dat mannen en jongens in haar hoofd het label onveilig krijgen. Terwijl vrouwen en meisjes ook vals kunnen zijn.’

Graag wil Akachar ook van het negatieve moslimbeeld af. ‘De ongestelde vragen die ik stel tijdens mijn voorstelling hebben niets te maken met mijn religie.’ Ongelijkheid tussen mannen en vrouwen is niet iets van de islam, vindt ze. ‘Het is wereldwijd een kwestie. Vrouwen krijgen nog steeds minder betaald voor dezelfde functie. Ook in de medische wereld worden ziektes bij vrouwen laat of helemaal niet ontdekt. Er was nooit de noodzaak

naar het vrouwelijke lichaam te kijken. Alles lijkt afgesteld op de man. Dit zijn dingen die wij normaal vinden en niet over nadenken. Dat doe ik in deze voorstelling wel.’

Vervolgens vraagt Akachar zich af waarom niemand het dominante taalgebruik over mannen en vrouwen bekritiseert. ‘Welke invloed heeft taal op onze samenleving? Waarom zeggen wij ‘je bent een vrouw met ballen’ in plaats van ‘je bent een man met tieten? Waarom zeggen wij eigenlijk ook niet, ‘je vrouwtje staan’ in plaats van ‘je mannetje staan?’

Ook maakt Akachar zich zorgen over de wereld waarin haar dochter opgroeit. ‘Passen die normen wel

NORA AKACHAR. FOTO: ANNEMIEK VAN DER TOGT

deren kan krijgen. Maar wanneer de man geen kinderen kan krijgen, vinden wij het heel mooi dat een vrouw bij hem blijft, ondanks het feit dat hij haar kindwens niet kan vervullen.’

‘Waarom spelen er geen jongetjes bij mijn dochter thuis?’

bij de wereld die ik voor Maysa wil achterlaten? Het is bijvoorbeeld in sommige kringen normaal dat een man op zoek gaat naar een andere vrouw, wanneer de vrouw geen kin-

Ondanks haar bezorgdheid, vertelt ze met gevoel voor humor: ‘Vaak vraagt mijn dochter waarom ik geen jurken draag. Ik vertel haar dat vrouwen broeken kunnen dragen en mannen jurken. ‘Kijk maar naar opa! Hij draagt een jurk als hij naar de moskee gaat.’ Ik wil dat ze weet dat mannen in een jurk heel normaal zijn.’

Akachar is hoopvol. ‘Zielsgraag wil ik de blik van mijn dochter verruimen. Ik wil dat mijn dochter niet gechoqueerd reageert door een wereld die aan het veranderen is. Ik hoop dat ze later kan denken: ‘Oké, dit is niet mijn keuze, maar ik res-

pecteer jou als mens!’

Akachar hoopt met haar voorstelling een zaadje te planten bij de opkomende generatie van Nederlanders met een migratieachtergrond. ‘Omdat ze nog jong zijn kunnen zij verandering brengen in de verhouding tussen mannen en vrouwen. Ik hoop dat ze na de show zich afvragen: Waarom zeg ik dingen op die manier? Waarom spelen er geen jongetjes bij mijn dochter thuis? Waar zit precies mijn angst?’

‘Ik ben gefrustreerd over de generatie die nu opgroeit en nog steeds doet en denkt als de vorige generatie. Mijn frustratie drijft mij om maatschappelijk betrokken theater te maken. Ik stel iedereen graag open vragen. En ik ga graag op onderzoek uit.’

Omdat de vrouw onbewust lijdt onder vooroordelen, hoopt Akachar met haar voorstelling verbinding te creëren met het publiek en angst en schaamte te doorbreken. Ook weigert ze zich over te geven aan conservatieve normen.. ‘Wereldwijd dealen we met de opvatting dat een vrouw zwak is. Ik weiger dit te accepteren. Mijn hobbels als vrouw in het leven zijn lelijk en pijnlijk, maar ik kom wel op die top en het uitzicht is prachtig.’ ●

‘De Koran nodigt joden en christen

Sommige verzen in de Koran worden antisemitisch geïnterpreteerd. De soera's duiken de laatste tijd op vanwege de oorlog in Gaza. Maar zijn ze wel anti-joods? Theoloog Ahmet Kurucan gelooft van niet. ‘Ze worden uit hun context gehaald.’

● TAYFUN BALCIK

In een video op zijn YouTube-kanaal bespreekt de Turks-Amerikaanse theoloog Ahmet Kurucan het toenemende antisemitisme binnen de islamitische gemeenschap wereldwijd vanwege de oorlog in Gaza. Het valt op dat sommige verzen uit de Koran anti-joods en antichristelijk worden geïnterpreteerd en in antisemitische posts worden gebruikt op sociale media. Volgens Kurucan zijn die verzen ‘uit hun context’ gehaald. De Koran staat volgens hem een genuanceerde houding tegenover joden en christenen voor. De Koran waarschuwt alleen voor joden en christenen die zich openlijk vijandig opstellen tegenover moslims.

In zijn video gaat Kurucan dieper in op de complexe relatie tussen moslims en niet-moslims, met name joden en christenen, zoals beschreven in de Koran. Hij bespreekt het veel aangehaalde 51e vers van de Soera Al-Ma'ida, waarin Allah opdraagt ‘geen vriendschappen te sluiten met joden en christenen’. Dat vers is ook vaak, in uitgelichte vorm, terug te lezen op kalenders die bij veel Nederlandse moslims thuis aan de muur hangen.

‘Ik woon al 23 jaar in New Jersey en ben actief voor de Amerikaanse stichting ‘Alliantie voor Gedeelde Waarden’, vertelt Kurucan in een Zoom-gesprek. Kurucan studeerde in 1985 aan de Theologische Faculteit in Ankara en heeft zich daarna in het Islamitisch Recht gespecialiseerd. Zijn proefschrift luidde ‘Vrijheid van meningsuiting in de islam’. Hij promoveerde aan de Atatürk Uni-

versiteit in de Turkse stad Erzurum. Kurucan is een religiewetenschapper die zich volop in het maatschappelijke debat begeeft. Vroeger had hij een column bij nu de verboden Turkse krant Zaman, die verbonden is aan de Gülenbeweging. Tegenwoordig schrijft hij voor de Turkse nieuws-site TR724 en sinds dit jaar heeft hij ook een eigen YouTube-kanaal.

dat ze al een verbond hadden met moslims. Met andere woorden, dit vers heeft betrekking op een specifieke tijd, een specifieke context en een specifiek gedrag. Het is verkeerd om dit vers uit zijn verband te trekken.

Ten tweede, om deze verzen te begrijpen, moeten we terug naar de jaren van 610 tot 632 na Christus in Medina en Mekka. Deze verzen

‘Het vers wordt doorgaans als volgt vertaald: ‘Je mag geen vriendschappen sluiten met joden en christenen’. Maar wali betekent in het Arabisch ook bondgenootschap, een pact. Dus het gaat hier om politiek. ‘Ga geen politieke bondgenootschappen aan met die joodse en christelijke stammen’, staat er eigenlijk. In de Turkse taal en andere vertalingen gaat deze context verloren.

‘Het gaat om strategische handelingen in een periode dat er veel politieke concurrentie was, met een relatief nieuwe religieuze gemeenschap van moslims. De joden verwachten een eigen profeet, de Messias. En dan komen de moslims ook met hun eigen profeet. Dit werkte allemaal ook politiek en economisch door. Voor iedereen was het een nieuwe situatie. Er werden aan alle kanten nieuwe allianties gesmeed. En in deze context moet dit vers uit de Koran begrepen worden. Het ging om vijandige joodse stammen, die met anderen samenspannen tegen de moslims.’

Het vers is dus niet antisemitisch, maar het wordt wel antisemitisch gebruikt onder andere op islamitische kalenders.

‘Ik woon in de Verenigde Staten. Ik heb nog nooit zo’n kalender gezien. Ik weet niet wat de situatie in Nederland is. Maar uiteraard, mensen die het op deze manier gebruiken, zoeken in de Koran een rechtvaardiging voor hun jodenhaat. En dat kan alleen als je die citaten leest zonder te kijken naar de context.

‘Maar daarmee gedragen deze moslims zich in wezen anti-islamitisch, omdat er in de Koran genoeg verzen te vinden zijn die erop wijzen dat er met joden en christenen

‘De joodse gemeenschap leefde eeuwenlang in vrede en harmonie samen met moslims’

Hoe zit het met de verzen in de Koran, die anti-joods of anti-christelijk worden uitgelegd?

‘Belangrijk om te weten, ten eerste, is dat de Koran zich niet tegen joden of christenen keert en hen niet collectief tot doelwit maakt. Op basis van de Heilige Schrift kunnen ook moslims bekritiseerd en gewaarschuwd worden. De Koran nodigt iedereen, dus ook joden en christenen, uit om te geloven en tot vreedzaam samenleven.

‘Het vers al-Maidah 51, dat vaak wordt aangehaald in antisemitische hoedschappen, staat niet op zichzelf. De context waarin dit vers staat wordt beschreven in vers 41 tot en met 53. In die verzen worden die joden aangesproken die met heidenen samenspannen tegen moslims, ondanks het feit

zijn gebaseerd op gebeurtenissen tussen de verschillende religieuze groepen in de Arabische maatschappij van toen. Deze verzen werden geopenbaard in de eerste vijf jaar van de profetie. De profetie duurde echter nog eens vijftien jaar, waarin nog veel andere dingen zijn gebeurd, die eveneens leidden tot verschillende openbaringen aan de Profeet. Daarom is het belangrijk om een holistische benadering te hanteren.

Hoe kunnen we die verzen dan wel begrijpen?

‘Wij zijn geen Arabieren, dus in de vertaalslag gaat er ook veel mis.’ Kurucan citeert de vers in het Arabisch en zegt: ‘We moeten ook het Arabisch van die tijd goed snappen voordat we uitspraken kunnen doen.’

en uit tot vreedzaam samenleven'

vriendelijke relaties onderhouden kunnen worden. Zoals de Al-Imran soera, vers 199, waarin joden en christenen als rechtvaardige gelovigen en 'volkeren van de heilige boeken' worden erkend. In die zin is er in de Koran geen generaliserende, negatieve houding tegenover joden en christenen.'

Toch zijn er moslims die dit vers verkeerd interpreteren en gebruiken om antisemitisme te legitimeren.

'Ja, er is een nieuwe mindset nodig onder vele moslims.'

Aan de andere kant zijn er in het Westen ook niet-moslims die deze Koranverzen antisemitisch interpreteren. Ze zien ze als bewijs dat de islam antisemitisch is.

'Ja, deze mensen lezen de Koran op een islamofobe manier. Zij kijken ook niet naar de historische, politieke context van de verzen van 1500 jaar geleden. Het is veel te simpel om die verzen uit te lichten en te plakken op het jaar 2023. Om algemene uitspraken over de Koran te doen, moet je naar het gehele plaatje kijken. En in de Koran zegt Allah dat er gerechtigheid moet zijn tussen verschillende geloofsgroepen en vrede. Dat is tenminste wat aan ons moslims als gelovigen is opgedragen. Westerlingen mogen dit niet uit het oog verliezen met simplistische verhalen over de islam. Anders is het alleen maar koren op de molen van extremisten.'

Oké maar moeten wij als moslims niet zelfkritisch zijn? Is er niet sprake van institutioneel antisemitisme binnen de islam?

'Nee, dat zou ik niet zeggen.'

Maar die kalenders met anti-joodse verzen zijn bijna overal te verkrijgen. Ik ben als kind, opgegroeid in Nederland, vaker met die verzen geconfronteerd.

'Het is natuurlijk niet goed als er haat tegen andere groepen wordt

AHMET KURUCAN

verspreid. Maar het is niet zo dat de hele islamitische gemeenschap op dezelfde lijn staat als die extremistische groepen. Uit de context gehaald kan elk woord of elke uitspraak gemakkelijk verkeerd worden geïnterpreteerd. Dat geldt ook voor Koranverzen. Zij kunnen, verkeerd uitgelegd, duizenden mensen op het verkeerde pad brengen. We moeten deze fout eerst zelf erkennen en vervolgens aan anderen uitleggen.

'We hebben een serieuze paradigmaverschuiving nodig. Het is een feit dat de joodse gemeenschap eeuwenlang in vrede en harmonie samenleefde met moslims. Joden hebben hun geloofstradities in moslimlanden vrij kunnen beoefenen, vooral in vergelijking met Europa en elders. Toch hadden we het als moslims beter kunnen doen. En juist in onze tijd, waarin de spanningen zo hoog oplopen, zouden we nog meer moeten werken aan vrede tussen de joodse en islamitische gemeenschappen.'

Toch wilt u deze verzen geen institutioneel antisemitisme

binnen de islam noemen?

'Ik noem het niet institutioneel, omdat ik weet dat die verzen betrekking hebben op een specifieke historische en politieke context. Deze verzen kunnen ons, als ze correct worden geïnterpreteerd, iets vertellen over de huidige politieke conflicten. Maar aan de andere kant wil ik niet ontkennen dat ze op een antisemitische manier worden misbruikt. Dat doen ze ook.

Hoewel het buiten de theologische kaders valt, wil Kurucan de politiek-militaire dimensies van de Israëlische oorlog tegen de Palestijnen in Gaza niet negeren.

'Zo zien we dat Israël nu zeer disproportioneel geweld gebruikt. Dat is nog niet eerder voorgekomen in dit eindeloze conflict. Sinds de eerste clashes, meer dan honderd jaar geleden, zijn er ongeveer 70.000 Palestijnen omgekomen. Nu zijn er, in minder dan een maand, al meer dan 12.000 Palestijnen gedood. 2500 mensen worden nog vermist. Meer dan de helft van de slachtoffers bestaat uit vrouwen en kinderen. Dat is niet uit te leggen. Daarom moeten we

de toename van antisemitisme, hoewel het nooit een excuus mag zijn, ook zien in de context van het disproportionele Israëlische geweld tegen het Palestijnse volk. Want dit is volgens mij wel een verklarende factor voor het antisemitisme onder groepen moslims.'

Volgens de Leidse historicus Chris Quispel zijn antisemitische ideeën onder groepen moslims niet gebaseerd op theologische overtuigingen, maar heeft het alles te maken met politiek. Het christelijke antisemitisme daarentegen is wel sterk theologisch, want de joden hebben volgens de christenen immers Jezus vermoord.

'Dat klopt helemaal. Als het politieke geschil tussen Israël en Palestina op een goede manier wordt opgelost, op basis van gelijkwaardigheid en democratische principes, dan zou er helemaal geen haat zijn onderling. Vanuit onze religie is er namelijk geen enkel basis voor antisemitisme. De kwestie van islamitisch antisemitisme staat en valt bij de politieke kwestie sinds 1948.' ●

dK.Academie

voor €29,95 p.m.

Maandelijks
opzegbaar

dK.Academie is de community van lezers van het crossmedia-platform *de Kanttekening*.

Als actieve members staan we maandelijks stil bij een actueel of relevant thema, zoals terrorisme, geld, modern China of de Nederlandse rechtsstaat. Het gekozen thema ondersteunen we met het volgende:

- Maandelijks een boek uit de reeks *Elementaire Deeltjes* van Amsterdam University Press, waarover het *Nederlands Dagblad* recenseert: 'beter dan Google en Wikipedia samen', ter waarde van € 15,00 per titel.
- Toegang tot de luistercolleges van Home Academy ter waarde van € 12,50 per maand.
- Een abonnement op het maandblad van *de Kanttekening* inclusief digitale toegang ter waarde van € 12,95.
- Toegang tot maandelijkse meet-ups met boeiende sprekers en schrijvers, inclusief één introducté per keer.
- Interessante kortingen op culturele evenementen, films, theaters, musea, concerten, optredens en exposities.

Bovendien besteden we in *de Kanttekening* uitgebreid aandacht aan het thema van die maand. Je leest dan stukken van bekende en minder bekende schrijvers, allen experts in het desbetreffende vakgebied.

Word nu onderdeel van dK.Academie voor slechts € 29,95 per maand.

In samenwerking met:

Amsterdam
University
Press